magazin istoric

SERIE NOUĂ — IULIE 1990

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică — anul XXIV nr. 7 (280) iulie 1990

SUMAR

• **Bonum et malum:** Anton Dumitriu... **2** • **21-22 decembrie 1989 — secvenţe sibiene... 3** • **Revoluţia din decembrie 1989 salvează de la dispariţie Biblioteca Academiei:** Gabriel Ştrempel... **6** • **Cu buldozerul împotriva mănăstirii Pantelimon:** Sergiu Iosipescu... **8** • **Manipulare în Grecia clasică:** Gheorghe-Vlad Nistor... **11** • **Teroare în Palatul Primăverii:** Vasile Adam... **12** • **Cine a fost adevăratul Dracula?:** Radu R. Florescu, Raymond T. McNally, Gh. David... **13** • **Critobul din Imbros şi Vlad Ţepeş:** R.T. McNally... **17** • **Primii cititori ai** Istoriei Imperiului otoman: Virgil Cândea... **19** • **Interviuri cu directorul general al UNESCO,** Federico Mayor; **ministrul de externe al Vaticanului, Arhiepiscop** Angelo Sodano; **cardinalul Parisului** J.M. Lustiger **şi ambasadorul** H.G. Barnes **jr.... 21** • **George Barițiu şi... ştiinţele tehnice:** Horia Colan... **25** • **Documente inedite: cavalerii teutoni şi românii:** Eugen Glück... **28** • **Suedia, 1944 — o „filială" a rezistenţei norvegiene?:** Bernt Balchen... **31** • **1941-1944. Ministrul Elveţiei la Bucureşti transmite... (IV):** Andrei Şiperco... **33** • **1920. Ion Flueraş — în culisele afilierii la Comintern:** Florian Tănăsescu, Marian Ştefan... **37** • **Cine era sau cine nu era Shakespeare:** J.D. Reed... **41** • **În Bucureşti, acum 50 ani... 46** • **Toledo — răscruce a Reconquistei:** L.M.J. Ortuño... **49** • **Familia Medici — operaţii financiare şi combinaţii politice:** Jean Delumeau... **52** • **Beria — sfîrşitul unui criminal:** A. Antonov-Ovseenko... **56** • **Rebus istoric... 62** • **Dialog cu cititorii... 63.**

COPERTELE NOASTRE

①④ Arta miniaturisticii cunoaşte în sec. XVII, atît în ţările române, cît şi în sud-estul Europei, o dezvoltare deosebită, artiştii vremii realizînd adevărate capodopere ale genului. Coperta ①: miniatură de Anastasie Crimca, mitropolit al Moldovei, cărturar şi artist caligraf, autorul unor realizări artistice deosebite; coperta ④: miniatură dintr-un manuscris slav, iniţială dintr-un **Liturghier** arhieresc şi altă miniatură dintr-un manuscris grecesc — toate trei lucrările păstrate în fondurile Bibliotecii Academiei Române **(Revoluţia din decembrie 1989 salvează de la dispariţie Biblioteca Academiei,** p. 6)

② În sec. XV, bancherul era un personaj puternic, la care se intra cu teamă şi cu pălăria în mînă. Miniatură realizată de un artist din şcoala francezului Jean Fouquet (1420-1481) **(Familia Medici — operaţii financiare şi combinaţii politice,** p. 52)

③ Investitura unui cavaler teuton; secvenţă din bogatul ceremonial consacrat unui astfel de eveniment. Tablou de la începutul secolului XX aflat în colecţiile Capitlului ordinului teuton din Viena **(Misiunea cavalerului Rabe,** p. 28)

BONUM ET MALUM

În contextul cultural al unei epoci sau al alteia s-au încercat diverse explicaţii ale acestei fiinţe excepţionale — omul — „care face şi Binele şi Răul“[1]. Religiile au impus, în general, unele comandamente, dintre care unul principal este „să nu ucizi“. Budhiştii au mers chiar mai departe şi au lărgit această ordonanţă interzicînd şi sacrificarea animalelor. Dar toate acestea nu au fost capabile să oprească pe om de la uciderea omului, să realizeze o umanitate morală, ci tot timpul ne-am găsit în faţa unei omeniri care pendulează între Bine şi Rău. Se prea poate ca indivizi izolaţi să se realizeze ca exemplare de excepţie, dar nu ei caracterizează istoria faptelor omeneşti. Ceea ce pare şi mai ciudat este că şi atunci cînd omul şi-a propus ca scop Binele, el a luptat pentru realizarea lui, în majoritatea cazurilor, tot sub dominaţia Răului. Constatarea care se impune, avînd în vedere trecutul istoric şi lumea contemporană, adică faptele, [este] că nu există o singură epocă în care Binele să fi fost dominant, oricît de nobile şi elevate ar fi fost scopurile urmărite.

Pe de altă parte, filosofiile, prin sistemele lor teoretice, au căutat şi ele să fundeze ideea de Bine şi de Rău; aproape fiecare mare filosof avînd concepută în cadrul operei lui o etică, dar influenţa lor asupra comportamentului uman a fost şi mai mică, dacă nu neglijabilă.

S-a căutat a se înlătura ameninţarea omului de către om şi prin ideea de constrîngere sau de utilitate. Pentru aceasta s-au creat legi şi penalităţi, cu urmări aproape neglijabile, rezultatul de ansamblu al tuturor concepţiilor fiind vizibil în timpul nostru, cînd omul a devenit, în cea mai civilizată societate din istorie, o primejdie pentru întreaga viaţă de pe pămînt, punînd în balanţă organizarea societăţii şi însăşi existenţa ei...

Pentru a avea un cadru în care să putem discuta ideile de care este vorba în acest capitol, credem că nu este lipsit de interes să spunem cîteva cuvinte despre concepţia lui Socrate, primul care crede că există o ştiinţă a Binelui şi Răului, o „ştiinţă“ în sensul grecesc al cuvîntului, nu o ştiinţă în înţelesul modern, adică de „ştiinţă deductivă“, cu un grup de axiome şi de teoreme deduse după anumite reguli bine stabilite de la început. Poate ar fi mai bine, fiindcă este vorba despre principii — şi în cazul acestora, Aristotel a spus că „nu există ştiinţă“ — să vorbim despre „cunoaşterea theoretică“. Care este principiul pe care Socrate îl descoperă la baza ideilor morale? Concepţia lui ne este redată de Aristotel astfel: „Socrate avea dreptate cînd spunea că nu poate exista virtute fără înţelepciune“. Sau, cum rezumă Zeller[2], textele referitoare la această problemă — referindu-se şi la Memorabilia lui Xenophon: „Ştiinţa este, cu un cuvînt, rădăcina oricărei activităţi morale; neştiinţa este temeiul tuturor greşelilor“. Dar, este vorba, de care ştiinţă? Adevărata ştiinţă este pentru Socrate „cunoaşte-te pe tine însuţi“, maxima apollinică. Prin aceasta, el vroia, bineînţeles, să cunoască, aşa cum urmărea în toate cercetările lui, ceea ce este universal şi permanent în natura umană. În acest sens, în dialogul Menon, găsim o serie de observaţii din care rezultă că sufletul face unele lucruri folositoare şi altele nefolositoare, după cum sînt sau nu călăuzite de raţiune, deoarece, la om, toate depind de suflet, iar facultăţile sufletului depind, la rîndul lor de această facultate. Aşadar, conchide Socrate, „virtutea este raţiune, fie în întregime, fie numai în parte“. În Phaidon, el întăreşte cele spuse, şi arată că singurul temei al virtuţii este gîndirea.

Deci, pentru a şti ce este bine şi ce este rău, trebuie să pătrunzi în propria ta fiinţă să descoperi sursa Binelui şi a Răului. De aceea, referitor la prima „ştiinţă“ — cunoaşterea de sine — şi în Phaidros celebrul athenian ne spune că ar fi de risul lumii dacă ar căuta înţelesul celor străine de el, fără să se cunoască mai întîi pe sine. Ignoranţa adevăratului Bine şi a adevăratului Rău este de fapt, după cum spune Xenophon în Memorabilia, ignoranţa de sine însuşi. Numai ignorantul este rău, termen care vrea să însemne aici acela care nu a ajuns la cunoaşterea esenţei lui umane, iar în dialogul Gorgias Socrate arată că numai omul superior este bun (kalós kagathos). În acelaşi sens observa şi istoricul francez al filosofiei, Emile Boutrous că „nu există pentru om altă ştiinţă de dobîndit decît aceea a omului“.

Pentru Aristotel, vom vedea, lucrurile se schimbă mai mult în terminologie. Binele suprem depinde şi pentru Stagirit[3] de raţiune... Trebuie să precizăm însă că pentru Aristotel, Binele, „care se spune în multe feluri“, este în sensul lui cel mai înalt virtutea în act ca fiind o activitate a spiritului, iar bunurile exterioare, cînd sînt moderate, servesc ca instrumente ale acestei activităţi, iar cînd sînt excesive, o contrariază...

Dacă trecem la filosofia care a continuat-o, prescolastică şi scolastică, perioadă care a dominat gîndirea europeană pînă la Renaştere, vom întîlni mai multe încercări de a fonda logic Binele şi prin aceasta de a explica apariţia Răului în lume... Ne vom opri numai la concepţia a două mari personalităţi ale acestei epoci. Una de la începutul cercetărilor filosofice ale acestei lungi perioade, Augustin (354-430 e.n.) şi a doua, o mare personalitate a filosofiei scolastice, Thomas de Aquino (1225-1274) din pragul epocii umaniste.

Augustin pleacă de la ideea că originea Binelui se află în existenţa absolută şi autonomă a Fiinţei, dar voinţa omului îl îndepărtează de la această stare şi provoacă Răul, care este, de fapt, o „lipsă“ a Binelui. Binele are astfel o cauză eficientă (causa efficiens) iar Răul are o cauză deficientă (causa defficiens). Pentru acest gînditor deci, numai Binele are o existenţă reală, substanţială, fiindcă este un aspect al Fiinţei absolute, pe cînd Răul nu are o natură proprie a lui, ci reprezintă numai o lipsă a Binelui — omissio boni. Din acest motiv nu poate exista un „Rău în sine“, el are o poziţie accidentală faţă de Bine, care ordonează lumea. Deşi integrat acestei ordini, el îi este într-un fel subordonat.

În ceea ce priveşte pe Thomas de Aquino, care urmăreşte, cel puţin în intenţie, să interpreteze în mod corect pe Aristotel, el trece în revistă, ca şi filosoful grec, virtuţile etice şi dialectice; găsind fundamentul Binelui în visio divinae essentiae — „contemplarea esenţei divine“. Există scopuri, spunea el, pe care le urmărim în vederea obţinerii unui alt lucru, dar există şi un scop al acţiunilor noastre pe care-l urmărim numai pentru ei înşuşi, spre el tinzînd în final şi toate celelalte acţiuni, şi acesta este Binele cel mai mare, şi care în ultima analiză este visio. ■

Anton DUMITRIU

---

[1] Binele şi Răul, au însoţit istoria omenirii de-a lungul întregii ei existenţe — aşa cum arăta profesorul Anton Dumitriu, în lucrarea domniei sale, *Homo Universalis*, — aflată în manuscris — din care ne-a permis să reproducem şi acest fragment.

[2] Eduard Zeller (1814-1908), filosof german, istoric al filosofiei antice, autor al lucrării clasice *Filosofia greacească în istoria omenirii*.

[3] Cognomen dat lui Aristotel pentru a desemna faptul că era originar din oraşul Stagyra.

Pentru o arhivă a Revoluţiei

„Continuăm publicarea seriei de mărturii consacrate revoluţiei de la Sibiu, în zilele de 21 şi 22 decembrie 1989. Ele aduc cititorului date şi fapte care vor contribui la o mai bună cunoaştere a desfăşurării revoluţiei în această zonă a ţării.

„Oameni buni, tiranul a fugit!“

LIVIU TIPURIŢĂ (muncitor): Dimineaţa, 21 decembrie, **ora 8.00. Colegii îmi spun că, seara, a fost anunţată prin afişe o manifestaţie pentru astăzi, ora 9.00, în faţa hotelului „Continental“ din Piaţa Unirii. La ora 9.00 ajung în Piaţa 6 Martie (Ringul Mic). Oamenii de pe străzi par liniştiţi. Mă îndrept spre centru — str. N. Bălcescu. În Piaţa Republicii (Ringul Mare) sosesc grupuri de oameni, nu mai mulţi de 7-8 în grup. În dreptul hotelului „Împăratul romanilor“, dinspre capătul opus al străzii, vine un ARO al miliţiei plin cu indivizi cu căşti şi scuturi. Nu se opreşte, patrulează. Grupuri de oameni se opresc în faţa Telefoanelor şi privesc spre ceva, fără să-mi dau seama spre ce anume. Funcţionarii de la Telefoane sînt şi ei strînşi la ferestre. Mă îndrept spre hotelul „Continental“. Pe strada ce coboară spre Teatru, alţi indivizi cu căşti şi scuturi. Mă întorc. În dreptul Farmaciei, cîţiva oameni împart din nişte pungi fîşii tricolore cu margini îndoliate şi rostesc: „Pentru cei din Timişoara“. Lumea se înghesuie în jurul lor. Se aud strigăte: „Spre Piaţa Republicii!, Spre Catedrală!“ O iau înainte şi ajung în Piaţa Republicii. Se scandează, la început sporadic, apoi tot mai tare:** „Ti-mi-şoa-ra!, Ti-mi-şoa-ra!“. **În piaţă continuă să sosească noi grupuri. La un moment dat, cineva strigă:** „Jos ceauşescu!“ **şi pentru o clipă se face linişte. Apoi izbucnesc alte voci:** „Jos ceauşescu!, Jos tiranul!“. **Una din maşinile ARO ale miliţiei este răsturnată. E ora 10-10.30 şi o fată reuşeşte să-i dea foc. În jurul maşinii incendiate, oamenii se prind de mîini şi dansează** Hora Unirii. **Pe trotuare mulţimea este compactă. Apare un camion din care coboară militari şi formează un cerc cît piaţa. Sosesc maşini de pompieri**

22 decembrie: mulţimea demonstranţilor în faţa sediului miliţiei

La ora 12.20 de la etajul ultim al clădirii miliţiei se deschide focul asupra mulţimii...

...care fuge pe trotuarul opus, spre zidul U.M. 01512, lăsînd pe asfalt victime (fotografii de Horst Buchfelner)

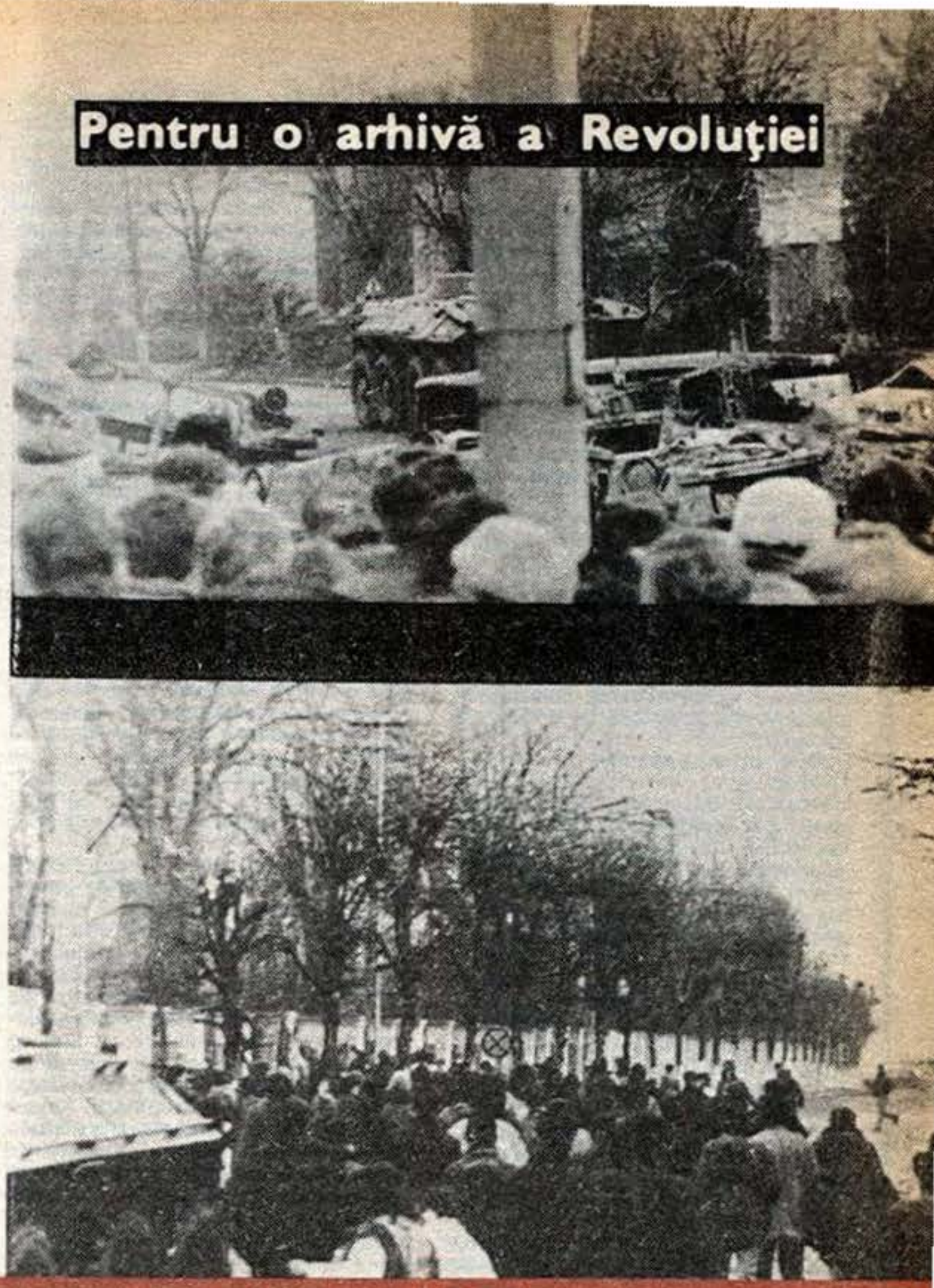

21-22 decembrie 1989:
SECVENŢE SIBIENE

și mai tîrziu două camioane din care debarcă milițieni cu ciini. Lumea îi huiduie, determinîndu-i să plece. Tensiunea crește. Nu-mi pot da seama ce se petrece, dar la un moment dat, soldații ridică armele spre cer și trag o rafală. Cineva, venit din partea opusă a pieței, îmi spune că sub turnul Bisericii catolice sînt doi răniți. Lumea scandează: „Armată e cu noi!, Armata e cu noi!"...

Mă urc într-o mașină și plec din zona pieței. Pe străzile orașului circulă tancuri. La fabrica „Steaua", muncitorii care ies ne opresc și ne întreabă ce se întîmplă în centru. Le spunem că s-a tras. Toată lumea pornește apoi grăbită spre centru... Este ora 11.45. Foarte multă lume s-a strîns în fața clădirii consiliului județean. Străzile învecinate sînt și ele înțesate de oameni. Soldații apără intrarea în clădire. În față sînt postate și două tancuri. Peste 2 000 oameni scandează pentru libertate...

16-16.30. Coloana demonstranților se îndreaptă spre sediul miliției. Lumea cere să fie eliberați arestații. În fața U.M. 01512 se află un cordon de soldați...

Plec spre casă în jurul orei 17-17.30...

Vineri, 22 decembrie, ora 8.00. Coloane de demonstranți vin în Piața Republicii. Pe pancarde și vitrinele magazinelor se poate citi: „Jos ceaușescu!, Jos pantofarul!, Jos dictatura!, Jos p.c.r.!". Lîngă Farmacia 24, o lozincă mare: „Jos savanta Leana!". Mii de oameni din toate întreprinderile orașului sînt pe străzi și scandează: „Veniți cu noi!". Mulțimea este adunată compact din fața Teatrului pînă la sediul consiliului județean și Catedrală. În fața Catedralei, oamenii îngenunchează în tăcere și aprind lumînări. Clopotele bat. Se cîntă O, ce veste minunată. Soldații primesc pachete cu mîncare de la oameni și fac semnul victoriei cu mîna.

Ora 10. În fața sediului miliției se află circa 10 mașini arse. Cîteva geamuri de la etajul doi al clădirii sînt sparte și înnegrite de fum, iar pe ziduri se văd urme de gloanțe. Pe la 11.45 se aud strigăte: „Vor să fugă prin spate!". Lumea fuge într-acolo. Se aud împușcături. O femeie din balconul unuia din blocurile apropiate ne spune că unul dintre urmăritori a fost împușcat. Fugim spre grupul masiv din fața clădirii și spunem ce se întîmplă. 12-12.30. Dintr-un balcon de deasupra librăriei „Luceafărul" o femeie ne strigă: „Oameni buni, oameni buni, ceaușescu a căzut! Tiranul a fugit!"...

Garda la drapel își face datoria

Colonel ION TRANDAFIR (U.M. 01512): La declararea alarmei din 17 decembrie 1989, am fost convocat la unitate în vederea organizării acțiunii de prevenire a oricărui atac din afară. În 21 decembrie subunități din școala noastră au fost scoase în Piața Republicii, dar ele n-au acționat. Se scanda „Armata e cu noi!". De undeva dintr-un turn s-a tras cu armă cu lunetă, fiind loviți un copil, un bărbat și o femeie din agenția CEC.

În noaptea de 21 decembrie, demonstranții masați în fața sediilor miliției și securității solicitau eliberarea arestaților din cursul zilei. Se scanda: „Jos ceaușescu!, Fără violență!, Azi la Timișoara, mîine-n toată țara!". Spiritele s-au aprins. S-a aruncat cu pietre în geamurile miliției și securității. Mașinile lucrătorilor M.I. și ale celor de la miliție aflate în parcare au fost răsturnate și li s-a dat foc.

În 22 decembrie, la ora 9.00 demonstranții s-au prezentat din nou acolo. Erau mii de oameni. Un ofițer de securitate a ieșit să parlamenteze cu reprezentantul mulțimii, la al cărui semn energic lumea a amuțit. S-a cerut eliberarea arestaților. I s-a spus că nu există așa ceva în sediu. Vociferările au reînceput. Lumea a forțat intrarea. Ofițerul a revenit; a acceptat să conducă o delegație a demonstranților în interior, spre a verifica cele afirmate. Delegația a adeverit că la securitate nu se afla nici un arestat. Ofițerul de la securitate a sugerat: „Căutați-i la miliție!". Mulțimea s-a deplasat spre clădirea vecină. Intrarea și scările fiind blocate pe dinăuntru cu fișete metalice, demonstranții s-au cățărat pe peretele exterior pînă la etajul I. Au înlăturat plăcile cu titulatura instituției. Geamurile au fost sparte cu pietre de către demonstranți.

Comandantul nostru, lt. col. Dragomir, a aprobat ca o echipă de ofițeri, împreună cu reprezentanți ai demonstranților, să controleze subsolul clădirii, acolo fiind celulele arestului preventiv. Delegația a confirmat că nici în clădirea miliției nu se mai afla nici un arestat. La această precizare, demonstranții, neîncrezători, au luat cu asalt clădirea miliției. Au arborat pe fațadă steaguri tricolore cu stema smulsă și prapori bisericești. Deoarece scările erau blocate, s-a pătruns în interior prin geamuri. Înainte de ora 12 a venit o coloană masivă de la „Mecanica". Sediul miliției era apărat de militarii batalionului de pază și securitate de la unitatea militară de pe str. Poplăcii. Mașina care îi adusese, fixată în dreptul intrării, forma și ea un obstacol pentru demonstranți.

La ora 12.20 de la etajul ultim al clădirii miliției, spre strada Berăriei, s-au tras primele focuri asupra mulțimii. Soldații noștri elevi s-au retras în școală. TAB-urile care blocau strada s-au retras, de asemenea, eliberînd calea demonstranților. Cînd ultimul grup de elevi, sub comanda maiorului Balint și a lt. major Județu se retrăgea, elevul Mițiți a fost lovit mortal, iar lt. major Județu rănit la picior. Cînd elevii au văzut scena, au deschis focul asupra sediului miliției. Din cîte puteam să văd de la geamul biroului, cred că s-a tras nu numai de la miliție, ci și din clădirea securității. Demonstranții își ridicau morții și rănițiii. Schimbul de focuri între cele două tabere (armată și cei de la miliție și securitate) a continuat cîteva ore. Demonstranții s-au retras pe străzile învecinate. Intersecția era goală. La un moment dat, 8-10 inși au ieșit din sediul miliției municipale. Ajunși în stradă, au tras foc de acoperire, spre a nu fi urmăriți de demonstranți, și au escaladat gardul unității noastre, continuînd să tragă. Trei dintre ei au vrut să forțeze ușa de protocol a U.M. 01512, cu holul în care erau drapelul unității și panoul cu șefii de promoții. Restul s-a îndreptat spre intrarea de serviciu. Deși antrenați și bine pregătiți, cei trei au fost uciși în mod uimitor de către elevul de gardă la drapel doar cu 5 cartușe; altfel, ei ar fi putut bloca comandamentul. Cei de la intrarea de serviciu au fost întîmpinați cu foc de elevi, unii fiind uciși iar alții imobilizați. În acest schimb de focuri a fost ucis și un elev, iar un ofițer rănit.

După vestea fugii lui nicolae ceaușescu, armata a scos TAB-urile și pentru că din cele două clădiri nu înceta focul, a fost adus și un tanc. La primul proiectil, focul s-a oprit și o parte dintre angajații miliției, lucrătorii civili și femeile, s-au predat armatei.

Furia mulțimii crunt încercate de cei care trăseseră asupra ei era teribilă. Abia după ce s-a întunecat, s-a lăsat liniștea. Dar pentru scurtă vreme, căci focul a reînceput. Se trăgea asupra U.M. 01512 din clădiri învecinate. Astfel de clădiri au fost pe străzile Ștefan cel Mare, Gh. Gheorghiu-Dej [actualmente b-dul General Vasile Milea]; s-a tras din blocul vecin miliției, din clădirile aflate în preajma U.M. 01606. Trăgătorul ucis pe blocul de lîngă miliție n-a fost însă identificat nici de cei de la miliție, nici de cei de la securitate. Nici cei anihilați de plutonierul Ungureanu nu au putut fi identificați. Focul din casele din preajma U.M. 01512 a continuat și în ziua de 23 decembrie...

Tribuna salută revoluția

ANCA BIȚU SÎRGHIE (profesoară, doctor în filologie): Prima împușcătură pe care o auzisem în dimineața zilei de 21 decembrie 1989, în jurul orei 9.30-10.00 refuzasem s-o explic altfel decît ca pe o pocnitoare a copiilor din curtea Școlii generale nr. 5, aflată în vecinătatea locuinței mele. Ieșiți în stradă, aflăm că o demonstrație pornită din zona Spitalului C.F.R. și înaintînd pe bulevardul „23 August" fusese risipită de milițieni în dreptul magazinului „Dumbrava" din Piața Unirii, spre a nu ajunge în fața sediului fostului comitet județean p.c.r. Pe bulevardul Victoriei soseau spre centrul orașului camioane cu militari înarmați, iar în zona județenei fuseseră parcate mașini de pompieri. Am aflat însă curînd că punctul de foc era altul — Piața Republicii, de unde și pornise în acea dimineață toată frămîntarea. Spre piață se îndreptau toți muncitorii întreprinderilor care refuzaseră să participe la adunările de adeziune la comunicatul prin care nicolae ceaușescu calificase drept huliganică ridicarea la luptă a timișorenilor. În zona Pieței Mari aveau să sosească coloane de muncitori de la „Balanța" 1 și 2, „Independența" 2, I.U.P.S., I.P.A.S., Uzina Mecanică etc. Miliția încerca să opereze arestări, dar mulțimea se opune.

Spre amiază, alte coloane de demonstranți venite din cartierul Cibin își continuă pelerinajul pe bulevardul „N. Bălcescu" spre hotelurile „Continental" și „Bulevard", după care se

intorc în fața sediului județenei de partid. Ori de cîte ori demonstranții încearcă să se apropie de sediul județenei, mulțimea este întîmpinată cu jeturi de apă și grenade lacrimogene. În dreptul Institutului de învățămînt superior simt și eu furia jetului de apă. Mulțimea, ca la un semnal, începe să scandeze: „Noi sîntem poporul!, Armata e cu noi!, Vrem libertate!, Ieri în Timișoara, azi în toată țara!". Coloanele străbat orașul pînă în cele mai depărtate cartiere...

După ora 17, reintru în șuvoiul demonstranților. Din spate și de pe laturi aud voci: „D-na profesoară, veniți cu noi?" Descopăr elevi de-ai mei din mai multe promoții. Înaintăm pe str. Tribunei spre Catedrala Ortodoxă. Demonstranții așteaptă binecuvîntarea preoților care în acel moment se pregătesc de slujbă. Biserica e împînzită de oameni. Se aprind sute de lumînări și după voința demonstranților clopotele încep să bată.

Fac o vizită familiei istoricului Nicolae Jurca. Întorși dintr-o călătorie la Alba Iulia, soții Jurca nu știu mai nimic despre cele întîmplate în orașul nostru.

...Către ora 21, mii de manifestanți s-au masat în preajma județenei de partid și mai ales în fața inspectoratului de miliție și securitate din Sibiu, unde rămîn întreaga noapte, scandînd lozinci și cerînd eliberarea celor ce fuseseră arestați în cursul zilei...

În 22 decembrie, abia trezită, sînt convocată telefonic la o întrunire în casa medicilor Moldovan de pe strada N.D. Cocea, unde istoricul N. Jurca chemase și alți intelectuali. În toiul discuțiilor ne-a uluit vestea morții generalului Milea. Ne-am răspîndit cu prudență. În dreptul Casei de cultură a sindicatelor era adunată o mulțime imensă. În jurul orei 12, dau o fugă pînă acasă, unde aflu vestea veștilor: „Tiranul a fugit!".

Dar ce se întîmplă afară? De ce se trage atît de bezmetic? Toată după-amiaza răpăitul armelor nu contenește. Armata s-a alăturat, însă, mulțimii.

...Se lăsase bine întunericul, cînd de la celălalt capăt al firului aud glasul lui Emil David, redactor-șef al Tribunei: „Scrie repede ceva despre revoluție și adu-ne la redacție, căci vrem să scoatem ziarul!".

Scriu pe nerăsuflate articolul Bună dimineața, Românie! După verificările de rigoare ale militarilor de la intrarea în sediul Întreprinderii poligrafice, sînt condusă spre birourile redacției. Aici forfota e în toi. „Transcrie textul citeț, se aude o voce, căci n-are cine să bată la mașină...". Nu sînt nici mese, nici scaune de ajuns. Toți sînt însă cuprinși de dorința de a-și face meseria cît mai bine.

...Revenită acasă, nu-mi găsesc liniștea la gîndul că oamenii aceia au rămas acolo și vor lucra toată noaptea. Într-un tîrziu, sun la telefon „Da, ar fi bună niște cafea și ceva de mîncat, îmi spune redactorul șef; îți trimit o mașină... Avem nevoie de ajutoare la corectură".

Era aproape miezul nopții. Ideea nu i s-a părut rea nici băiatului meu, student. În drum, o luăm și pe Lia Trandafir, o prietenă venită din București. Nici nu intrăm bine în clădirea Întreprinderii poligrafice și rafalele se dezlănțuie din nou. Temător, Emil David sună la comandamentul militar, cerînd locotenent-colonelului Dragomir să ne întărească paza. Răspunsul acestuia este, însă, descurajator: „Deocamdată, descurcați-vă cum puteți, cu paza ce-o aveți, căci chiar în aceste momente comandamentul nostru este puternic atacat din toate părțile...".

Reporterii trimiși în punctele-cheie ale orașului aduc vești. Urmărim anunțurile Televiziunii Române Libere la un aparat portativ adus de către unul dintre redactori. Oboseala începe să răzbată dincolo de efectul cafelelor. Mijesc zorii. Deodată cineva strigă: „Corectura! Corectura!". Cum e și normal, fiecare dorește să-și citească propriul articol. Redactorul șef adună în jur cîțiva colegi; discută așezarea materiei în pagină. Apoi corectorii anunță că și-au terminat lucrul. „Și ce trebuie făcut acum?", scap din nou întrebarea mea de novice. Mă simt luată de mînă de către unul dintre redactori, care nu înțeleg de unde mai găsește energia necesară spre a mă iniția. Nu protestez; nici băiatul meu, curios să vadă tot ce se întîmplă pe tot traiectul apariției unui ziar. Îndreptîndu-ne spre secția culegere, mă privește dintr-odată mirat, întrebîndu-mă: „Cum, mamă, nici d-ta n-ai mai văzut cum se tipărește un ziar?!" Eram mai mult mîndră decît rușinată de întrebare. Da, pentru că aici, acum, Tribuna izbutea să devină un ziar independent...

686 misiuni

Sinteză din Jurnalul de luptă al Școlii militare de ofițeri „Nicolae Bălcescu" (U.M. 01512): **În dimineața zilei de 22 decembrie, orele 06.30, subunitățile de elevi ale Școlii militare de ofițeri activi „N. Bălcescu" au fost dispuse în dispozitiv pentru apărarea localurilor unității și pentru prevenirea distrugerii unor obiective importante din municipiul Sibiu, cum sînt: Banca Națională, Casa Armatei, CEC-ul, Depozitul PECO, Centralele telefonice ale orașului, Spitalul Militar, Oficiul de calcul, Muzeul Brukenthal, Aeroportul Sibiu.**

Cunoscînd că populația Sibiului respectă armata, în jurul orelor 07.45 se formează un cordon de protecție din elevii școlii și comandanții lor în fața clădirilor fostei miliții și securități. Menționăm că acesta era mai mult simbolic, întrucît elevii aveau ordin expres să nu tragă, să stea cu arma la umăr sau la spate, fără a opune nici un fel de rezistență.

De pe străzile Moscova, Ștefan cel Mare, Berăriei, Armata Roșie, Gh. Gheorghiu-Dej sosesc demonstranți între orele 09.00 și 10.45, înconjurînd sediile fostei miliții și securității, scandînd: „Libertate!, Armata e cu noi!, Noi sîntem poporul!, Jos dictatorul!".

La orele 10.45, cu aprobarea eșaloanelor superioare, se constituie o delegație formată din 3 ofițeri ai școlii și 5 reprezentanți ai demonstranților, care pătrund în incinta sediului miliției, verifică încăperile pentru arestați și constată că deținuții fuseseră eliberați în ziua de 21.12.1989.

Delegația iese pe platforma din fața sediului miliției județene la 11.15 și anunță demonstranților că nu se găsește în sediu nici un arestat.

Comandantul școlii se adresează demonstranților, îndemnîndu-i la calm, liniște, ordine și disciplină...

Reprezentanții școlii care au participat la controlul în clădirea fostei miliții s-au retras în cazarmă. Cînd aceștia au ajuns în cazarmă, din sediile fostei miliții și securități s-a deschis focul asupra populației și elevilor din cordon, pe direcția străzilor Ștefan cel Mare și Armata Roșie. Aici a fost omorît elevul Mițiți Dan și rănit lt. major Județu Alexandru. Aceștia au fost transportați în cazarmă de către maior Balint Florea și demonstranții aflați în stradă. Elevii din cordon s-au retras în școală. Pe timpul retragerii elevilor în cazarmă, asupra școlii și demonstranților se executa foc din fostele sedii ale miliției și securității. Sub acoperirea focului executat din cele două clădiri, un grup de ofițeri și subofițeri din miliție și securitate, trăgînd cu pistoale și pistoale-mitralieră, a escaladat gardul școlii, pătrunzînd cu forța și îndreptîndu-se: parte spre intrarea principală a comandamentului, către drapelul de luptă al școlii și biroul comandantului (lîngă care se găsea instalat încă din dimineața zilei de 22 decembrie 1989, orele 06.30, grupul de comandă al fostului inspectorat județean al M.I. — col. Rotariu Iulian, lt. col. Petrișor Teodor, maior Nicu Silivestru), iar o altă parte spre centrala telefonică. La acest atac direct, personalul școlii a răspuns cu foc, toți cei care au încercat să pătrundă în clădirea comandamentului fiind omoriți sau răniți.

Ca urmare, statul major a luat măsura evacuării drapelului de luptă al școlii și depozitarea lui într-un loc sigur. În același timp, la aproximativ 250 metri spre sud, pe aceeași latură a cazărmii, a mai escaladat gardul un grup de 4 indivizi, care s-au predat subunităților din dispozitiv. Menționăm că toți cei care au atacat școala erau îmbrăcați în haine civile, salopete, iar sub acestea aveau haine militare.

În jurul orei 12.20, asupra școlii se execută un foc circular din toate laturile cazărmii, cu armament dispus în podurile clădirilor înconjurătoare celor două localuri [ale școlii] (în total 41 de puncte).

Pînă în jurul orei 17.00 sînt predate de către populație 120 cadre și personal civil din M.I. aflate în sediul fostei miliții și al securității. Luptele au continuat cu înverșunare în toată după-amiaza zilei de 22, noaptea de 22 spre 23 și în zilele următoare, pînă pe 26 decembrie 1989.

Subunitățile au rămas în dispozitiv, asigurînd paza și apărarea a 36 obiective importante de pe raza municipiului Sibiu și intervenind în alte numeroase puncte din municipiul și județul Sibiu. În perioada 22 decembrie 1989-30 ianuarie 1990, efectivele școlii au îndeplinit 686 misiuni de luptă în afara cazărmii, pentru paza și apărarea obiectivelor din municipiul și județul Sibiu. Ca urmare a luptelor purtate, a acțiunilor desfășurate în această perioadă, din școală au căzut la datorie 6 persoane, iar 19 elevi și cadre au fost rănite. ■

Grupaj realizat de
Marian ȘTEFAN

REVOLUŢIA DIN DECEMBRIE 1989

SALVEAZĂ DE LA DISPARIŢIE

BIBLIOTECA ACADEMIEI

● Peste 700 000 documente istorice înstrăinate ● Cinci mutări în 12 ani ● De ce era necesar „Fondul S"? ● Frigul din depozite şi din sălile de lectură ● Verificarea cititorilor

Instituţie cu un bogat trecut în slujba culturii şi ştiinţei româneşti, pentru propăşirea idealurilor unităţii naţionale, Biblioteca Academiei Române a fost, încă de la începuturile ei (s-a înfiinţat în 1867, aproape concomitent cu fondarea Academiei) depozitara unor reprezentative mărturii de cultură şi civilizaţie făurite de oamenii acestui pămînt, precum şi a unui însemnat fond de valori spirituale aparţinînd tezaurului universal.

Ca multe alte instituţii de cultură, ca însăşi cultura română, Biblioteca Academiei fusese condamnată, în anii dictaturii ceauşiste, la o lentă dispariţie. Cum s-a petrecut aceasta? Cum a putut fi salvat patrimoniul ei inestimabil? Care sînt proiectele colectivului Bibliotecii? Iată cîteva probleme abordate în convorbirea noastră cu domnul GABRIEL ŞTREMPEL, director adjunct al Bibliotecii Academiei Române, vechi şi statornic colaborator al revistei noastre.

— În nr. 4/1989 al *Magazinului istoric* am evocat unele momente din bogatul trecut cultural, patriotic al Bibliotecii Academiei. Nu pot să nu menţionez şi cu acest prilej faptul că fondurile ei s-au constituit prin strădaniile unor personalităţi de seamă ale culturii şi ştiinţei româneşti, cum au fost Ion Ghica, Al. Odobescu, V.A. Urechiă, M. Kogălniceanu, D.A. Sturdza, B.P. Hasdeu, N. Iorga, I. Bianu. Prin donaţii — unul dintre marii donatori ai Bibliotecii a fost D.A. Sturdza —, prin achiziţii şi schimburi cu alte instituţii de cultură, Biblioteca Academiei îşi constituise un fond cultural de mare valoare: întreaga cultură scrisă a românilor de pînă la primul război mondial se afla reprezentată aici; erau, de asemenea, tezaurizate bogate colecţii de manuscrise, corespondenţă, stampe, hărţi, incunabule, monede, medalii etc. Prin strădaniile lui Ion Bianu şi, apoi, ale generalului Radu R. Rosetti aceste colecţii au fost organizate şi integrate circuitului cultural. În anii 1936-1937 Biblioteca a primit actualul ei edificiu, căruia în 1962 i s-a adăugat încă un corp.

— Care a fost evoluţia Bibliotecii după 1944?

— Pînă prin 1969 lucrurile au mers destul de bine, în sensul că, în condiţiile date s-a putut desfăşura totuşi o activitate normală. S-au îmbogăţit colecţiile, s-a mărit numărul personalului de specialitate, am primit statut de institut de cercetare, în 1955, aveam relaţii cu peste 100 biblioteci şi instituţii similare de peste hotare. După 1969 însă...

— Ce s-a întîmplat în acel an?

— A început să se accentueze operaţiunea de subminare a Academiei, de minimalizare a rolului ei în viaţa ştiinţifică şi culturală a ţării, de distrugere a ei, în fapt. Şi cum Biblioteca aparţinea Academiei, am urmat şi noi acest traseu al dezintegrării impus de la cel mai înalt nivel, îndeosebi de „cabinetul 2".

— Concret, ce s-a întîmplat?

— Au început să fie reduse posturile, specialiştii să fie înlocuiţi cu personal adus din alte sectoare de activitate, să ni se taie fondurile băneşti, să ni se disloce unele colecţii. Faptul cel mai grav a fost că în anii 1978-1979 ne-a fost luat întregul fond de documente istorice (cca. 700 000, din sec. XIII-XIX) şi transferat la Arhivele Statului. Erau di-

plome maramureşene deosebit de preţioase pentru istoria românilor, erau documente de la voievozii Moldovei şi Munteniei încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun, erau documente ale satelor etc., etc., majoritatea nepublicate încă. Am pierdut colecţia numismatică (peste 300 000 piese), colecţia filatelică, cu multe unicate sau raritaţi. Toate acestea în intenţia constantă de a se distruge Biblioteca prin dezmembrarea colecţiilor ei. *Numai din 1980 încoace am fost de trei ori pe punctul de a fi desfiinţaţi.* Ultima dată chiar la sfîrşitul lui noiembrie 1989, cînd se preconiza înglobarea noastră în cadrul... Bibliotecii Centrale de Stat. Astfel, în mod concret, putem afirma că Revoluţia noastră din decembrie 1989 a salvat Biblioteca Academiei de la o iminentă dispariţie căci, în mod sigur, „savanta de la cabinetul 2" nu ar fi renunţat la intenţiile ei de a distruge Academia şi Biblioteca. Neînţelegerea rosturilor culturii şi informării ştiinţifice de către cei din fruntea statului — cu precădere de către stăpîna „cabinetului 2", impusă ea însăşi „academiciană" — a dus la diminuarea treptată a fondurilor pentru achiziţionarea de noi lucrări, pentru abonamente, pînă la anularea lor totală. Dacă prin anii '60 Biblioteca avea peste 800 abonamente numai la publicaţii occidentale, anul trecut (şi în anii precedenţi) *nu mai aveam nici un abonament.* Ceea ce primeam ne venea în virtutea statutului nostru de „depozit legal" (de care beneficiam din 1885) şi prin schimburile internaţionale. *Pe lîngă acestea, ne-am confruntat, în ultimii ani, şi cu o situaţie care viza pur şi simplu distrugerea fizică, atît a noastră cît şi a cititorilor: frigul.* Patru-cinci luni pe an Biblioteca noastră era neîncălzită. Îngheţau instalaţiile, se spărgeau conductele, provocînd inundaţii periculoase. Nu de puţine ori veneam în miez de noapte să salvăm de la distrugere vreun depozit inundat.

— Depozitele Bibliotecii sînt numai în localul de pe Calea Victoriei sau şi în alte părţi?

— Avem mai multe depozite în afara incintei, în diferite imobile din oraş, în care se află cca. 1,5-2 milioane tipărituri (dublete, publicaţii ale Academiei etc.). Nu ni s-au asigurat însă condiţii corespunzătoare de păstrare şi a trebuit să ne tot mutăm. În ultimii 12 ani ne-am mutat depozitele de cinci ori, de fiecare dată fără nici un sprijin, doar cu eforturile personalului nostru. Şi, ca un făcut, aprobările pentru mutări veneau fie toamna tîrziu, fie primăvara pe zloată. Vă imaginaţi în ce condiţii.

— Ce s-a întîmplat cu aşa-zisul „Fond S"?

— Acest fond a fost creat prin 1949-1950, după modelul altor ţări comuniste ca o colecţie în care erau incluse toate cărţile şi periodicele apreciate a avea orientare de dreapta sau împotriva comunismului, unele publicaţii democratice sau de stînga din perioada interbelică, precum şi unele lucrări ale unor personalităţi din trecut sau din prezent, din ţară şi de peste hotare, socotite indezirabile de regim. De asemenea, erau trecute în mod automat aici toate lucrările celor care plecau din ţară. Ca o aberaţie, menţionez şi faptul că ziarele româneşti de pînă în 1965 (inclusiv *Scînteia)* puteau fi consultate după 1970 tot la „Fondul S". Au fost măsuri profund arbitrare, ofensatoare pentru orice intelectual, pentru orice om, care au generat multe greutăţi, atît pentru noi cît şi pentru cititori. Aceştia, cititorii, trebuiau „verificaţi" nu numai în privinţa recomandărilor către Biblioteca Academiei, dar şi de alte organe care veneau periodic să controleze cine şi ce citeşte. Se menţinea astfel o stare de tensiune, de nesiguranţă. „Fondul S" a fost desfiinţat *chiar în primele zile de după Revoluţia din decembrie 1989 din dispoziţia guvernului, la propunerea noastră.* În prezent, fişele „S" au fost trecute la catalogul general, toate publicaţiile fiind la dispoziţia oricărui cititor.

— Ce se întreprinde acum pentru revenirea Bibliotecii la o activitate normală?

— În primul rînd, ne completăm personalul căci, datorită indicaţiei venite direct de la „cabinetul 2" de a nu mai fi ocupat nici un post rămas vacant, ajunsesem anul trecut să avem mai puţin de două treimi din minimul necesar de oameni. Urmărim, de asemenea, specializarea noilor încadraţi, deoarece practic, de peste două decenii, în România nu a mai existat o formă de pregătire a specialiştilor în biblioteconomie. Întreprindem demersuri pentru readucerea în cadrul fondurilor noastre a tuturor colecţiilor care au fost dislocate. Vom continua munca de cercetare desfăşurată şi pînă acum, cînd, în pofida tuturor dificultăţilor, colectivul Bibliotecii noastre a pregătit şi a dat la tipar cîteva importante lucrări de specialitate, dintre care amintesc *Bibliografia românească modernă* (4 vol.), *Catalogul manuscriselor româneşti* (4 vol.), primul volum din *Bibliografia Eminescu* ş.a.

— Vă mulţumesc pentru discuţia avută şi dorim colectivului Bibliotecii Academiei mult spor în ceea ce întreprinde pentru reuşita instituţiei şi spre binele cititorilor în noile condiţii de deplină libertate de gîndire, de cercetare şi de exprimare din ţară.

A consemnat:
Ioan LĂCUSTĂ

Nu fără dificultăți, sicriul greu de plumb fu scos din mormînt și adus la vedere[1]. Prin geamlîcul de cristal, licărirea aurului aprinse poftele și decizia a fost luată: învelitoarea de plumb fu sfîrtecată și mîinile se întinseră spre lănțișorul cu cruce de aur ce atîrna la gîtul mortului. Cu grabă au fost cercetate și mîinile, doar-doar va mai fi rămas vreun inel. Apoi, trupul scos din racla de plumb a căzut pradă amatorilor de rarități. Ghetre atît de bine păstrate, intacte, excelente piese de colecție! Cum încălțămintea nu se desprindea de trupul mumificat, piciorul fu smuls și prețioasele ghetre, curățite de ciosvîrtele de oase și carne ale mortului, intrară în posesia noului stăpîn.

Ficțiuni ale unui roman de groază? Nicidecum: ne aflăm într-o margine a Bucureștilor „epocii de aur", în iunie 1985. Asistăm la epilogul tragic al distrugerii mănăstirii Pantelimon: momentul pîngăririi mormîntului lui Alexandru Dimitrie Ghica (1794-1862), primul domn regulamentar al Țării Românești (1834-1842).

CU BULDOZERUL ÎMPOTRIVA MĂNĂSTIRII PANTELIMON

Pisania fîntînii și a foișorului (1751)

După potrivita expresie a ambasadorului francez la Poartă din vremea Unirii principatelor, Edouard Thouvenel, domniile Ghiculeștilor *(Magazin istoric*, nr. 7-8/1978) în țările române reprezentaseră, din punct de vedere monarhic, între 1659 și 1856, „legitimitatea intermitentă a țării". Intermitentă pentru că ocîrmuirii lui Gheorghe Ghica (1659-1660) și celei a fiului său Grigore (1660-1664; 1672-1673) le-a urmat abia cea a lui Grigore II Ghica (1733—1735; *Magazin istoric*, nr. 2/1984) nepotul de fiu al ultimului. De altfel, neamul, probabil de origine al-

[1] Autorul mulțumește domnișoarei Constanța Costea și domnului Radu Ciuceanu pentru binevoitorul lor sprijin la realizarea acestor pagini.

baneză, s-a românizat curînd. Au contribuit desigur și înrudirile cu boierimea pămînteană și dregătoriile ocupate. Astfel că, după revoluția de la 1821, cel ales să restabilească în Țara Românească domniile pămîntene a fost unul dintre Ghiculești, marele vornic și caimacam Grigore Dimitrie Ghica (1822-1828).

„O frumoasă și minunată biserică"

Într-un studiu publicat acum 60 ani, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, Nicolae Iorga evoca *Cea dintîi vizită domnească la monumente istorice și opera lui Grigore Matei Ghica*. Atenția lui Iorga fusese atrasă de o însemnare făcută pe un manuscris românesc, păstrat la Biblioteca Academiei Române și publicat de Ion Bianu: „La veleat 7241 [1732] septemvrie, singur, dentru sîni îndemnat, domnul nostru luminat Gligorii Ghica-Vodă, ca să vază scaonul bătrîn al domnilor, unde este cetate Sucevii, mai mult pentru sfintele mănăstiri, cetind mărie sa hronograful țării și auzind că sînt la aciste părți de sus, purcis-au cu toată curte mării sale, întru carii era și boieri mari, Constantin Costachi vel logofăt, Ion Niculci, vel vornic, Sandul Sturza hatman. Și au mersu la Roman, la Niamțu și la citate în Bae, la Slatina mănăstire [...] Și au purces în Dragomirna și în Sucíavă di au văzut citate și alte toate. Și cu cheltuiala măriei sale m-au pus [e]pitrop să copăr biserica gospod [domnească], ce este în mijlocul tîrgului, în numele Sfîntului mari mucenic Dimitrie", scria proaspătul vornic de Cîmpulung, Șerban biv vel medelnicer. Interesul avizat pentru monumentele trecutului românesc, urmat de cuvenitele măsuri de păstrare, restaurare și adăugire vor caracteriza domniile primului dintre Ghiculeștii Secolului Luminilor. De grijă domnească se vor bucura și curțile princiare de la Tîrgoviște, degradate după moartea lui Brîncoveanu. Și dacă la Iași mănăstirea și casele domnești, grădina — „faptură de Țarigrad" — cu havuzuri de piatră și felurite flori, cerdacuri și foișoare au rămas, cu numele de Frumoasa, să amintească pe ctitor, la București gîndul domnului s-a îndreptat spre ostrovul de pe apa Colentinei, la răsărit de oraș. *Cronica Ghiculeștilor* consemnează lapidar faptele: „Acest domn a zidit pentru bolnavii săraci și străini un spital lîngă București, la locul numit... [loc alb în text], cu o frumoasă și minunată biserică avînd hramul Sfîntul fără de arginți și tămăduitorul părinte Pantelimon, împresurată cu un zid înalt, cu măreațe case domnești cu două caturi, cele de jos pentru

Grigore Dimitrie Ghica (1822-1828), portret aflat la Spitalul Pantelimon

iarnă, iar cele de sus pentru primăvară, cu spițerie și spițer, cu medic numit pentru îngrijirea bolnavilor; în fața porții era o fîntînă cu apă de băut adusă de departe cu multe cheltuieli".

Spitalul alinător de suferințe

Grigore II Ghica, fiul lui Matei și al Ruxandrei Mavrocordat, fata Exaporitului (mare dragoman și sfetnic de taină al Porții) — a domnit în mai multe rînduri în Moldova (1726-1733, 1735-1741, 1747-1748) și Țara Românească (1733-1735, 1748-1752), în total aproape 20 ani. De o vie inteligență, cunoscător al mai multor limbi — între care greaca, latina și italiana, de neapărată trebuință la Poartă — mare dragoman și apoi domn al Moldovei, Grigore Ghica se căsătorise cu Zoe, fiica doctorului Mihail Mano, un discipol al marelui medic și botanist olandez Boerhaave. Faptul nu a rămas fără urmări, atît pentru politica pe care a dus-o, ajuns principe, în domeniul sanitar, dar din nenorocire, și pentru viața sa, așa cum vom vedea mai încolo.

Începută în prima domnie a lui Grigore II Ghica în Țara Românească mănăstirea, spitalul și amenajarea interioară au fost încheiate în anii 1750-1751, ispravnic (supraveghetor al șantierului) fiind marele clucer Sandul Bucșănescu. Stemele reunite ale Moldovei și Țării Românești — simbol al stăpînirii succesive în ambele principate — pecetluiau pisaniile din marmură albă ale bisericii și fîntînii. Lîngă aceasta se afla un minunat foișor sau chioșc, cu pitorească priveliște asupra grădinii ce cobora în trepte spre eleșteul făcut pe apa Colentinei.

Încă de la 29 septembrie 1750, pitarul Rizea Bălăceanu, cu nepoții și vărul său, dădeau spitalului Pantelimon partea lor din Dobroești. În noiembrie, mitropolitul țării, Neofit, adăuga satul Obileasca, din Ilfov, fost al mănăstirii Cernica. Domnul Grigore Ghica însuși dăruia spitalului, la 4 decembrie 1750, balta Grecii. Pîrvu și Mihail Cantacuzino — acesta din urmă avea să fie mare ban, istoriograf și apoi general în imperiul Rusiei — i-au închinat schitul Lespezi din Prahova (1 martie 1752). Constantin Năsturel Ferăscul (Herescu), marele vornic, dădea pentru pomenirea sa și a răposatei soții, Anuța, Dedileștii. Veniturile locurilor domnești din mahalalele bucureștene Delea, Popa Nan, Popa Soare, Lipscanii, Hagiului, Oltenilor, Lucaci, Sfîntul Pantelimon, Ianculuí, Ceaușul Radu, Olarilor, popii Drăgușan — toată marginea răsăriteană a Capitalei — era dată, la 6 august 1752, spitalului Pantelimon. Era ultima danie din timpul vieții lui Grigore vodă Ghica. Lovit de o boală gravă la 23 august 1752 și tratat de socrul său Mihalachi Mano zis și Mamonas cu o doză excesivă din atunci uzitatul soporific „theriaca celeste", principele a intrat într-un somn letargic de 36 ore și, după o scurtă revenire, a murit la 26 august. Condus de o mare mulțime, sicriul cu corpul neînsuflețit a fost înmormîntat în dreapta bisericii Pantelimonului, sub un sarcofag de marmură albă cu o dantelărie de sculpturi ajurate. La căpătîi, pe un soclu de piatră avînd sculptate stemele reunite ale Moldovei și Țării Românești și inițialele domnului, se găsea o coloană de lemn, pictată în culorile principatului, ce susținea candela de argint, odinioară veșnic aprinsă. Același mormînt avea să primească, peste numai cîțiva ani, trupul neînsuflețit al soției domnului, Zoe Ghica.

Milostivirile către spitalul alinător de suferințe au continuat. Hagi Tănase și tovarășul său Iorga, giuvaergii, Maria, soția lui Zaharia Moraitul cupețul (negustorul), marele paharnic Matei Cantacuzino, Manciul vătaful de măcelari din mahalaua Bătești, Nicola Baro din Ocnele Mari, Scarlat și Alexandru vodă Ghica. Principele Alexandru Moruzi acorda, la 28 martie 1793, „fumăritul de peste Olt, care iaste mila ospitalurilor ot S[fe]ti Pantelimon". Inițiativa particularilor, deopotrivă cu aceea domnească, făceau să funcționeze unul dintre marile așezăminte spitalicești ale țării și dădeau un înalt rost vieții monahale închinate astfel izbăvirii sufletului prin salvarea și ajutorarea suferințelor aproapelui.

Mănăstirea — adăpostitoare a incurabililor, chiar a ciumaților la 1784 și 1797 — avea să fie, prin poziția sa, la răspîntia drumurilor mari spre Silistra și Brăila, și prin fortificațiile sale, unul dintre punctele alese pentru proiectata rezistență antiotomană de la 1821.

Alături de odoare bisericești, condicele mănăstirii cuprindeau și o altă bogăție, cel puțin pentru istoric: cîteva mari hotărnicii ale Țării Românești din partea muntoasă și de la Dunăre.

Să se „demonteze"!

La începutul secolului nostru, Pantelimonul se înfățișa călătorului prin „cea mai necunoscută dintre țări" — cum i se părea lui Nicolae Iorga România — ca o păstrătoare a farmecului vechii fundații a lui Grigore vodă Ghica, îmbinare bucureșteană a tipului de casă de piatră cu chioșcul, grădina și apa. Spitalul, pe atunci cel mai impozant din București, încorpora și biserica Ghiculeștilor, ultimă amintire a mănăstirii, după secularizarea din 1863. Cu un an înaintea acesteia, la 1862, un impresionant convoi funerar adusese la Pantelimon sicriul de plumb al fostului principe Alexandru Dimitrie Ghica, nepotul de frate al ctitorului. A fost depus în sarcofagul de marmură de Carrara, decorat cu vulturii, hlamida și coroana, ce se voia locul de odihnă veșnică a inimosului domnitor și apoi caimacam al Țării Românești.

Copil fiind, am pătruns în incinta fostei mănăstiri, străjuită de clădirile înalte ale spitalului refăcut sub domnia regelui Carol I. Mă atrăgeau biserica, pridvorul rezemat pe patru coloane de piatră cu sculpturi vegetale și vulturul bicefal cît și, dincolo de ușile de lemn cu stemele principatelor române, chipurile pictate ale domnilor și mormintele lor. Refacerile „din temelii" după cutremurele din 1802 și 1940 nu alteraseră proporțiile lăcașului, conservaseră ancadramentele ușilor, coloanele pridvorului, pisaniile și cenotafurile. Se păstrase și cîte ceva din mobilierul bisericii, între altele un jilț domnesc. Cutremurul din 1977 a produs noi stricăciuni lăcașului, dar nimeni nu s-a mai gîndit să îndrepte ceva.

L-am revăzut într-un iunie cumplit al anului 1985, cînd alergasem cu priceputul fotograf al Editurii Militare, domnul Constantin Mihăiță, să fixăm pe peliculă cît mai mult din ceea ce mai era Pantelimonul. Spitalul fusese desființat și în locul lui urma să se înalțe un stabiliment hotelier. O decizie a fostului Consiliu al culturii și educației socialiste prevedea „demontarea" bisericii! În curtea fostei mănăstiri a Ghiculeștilor, mergînd cu aceeași tragică resemnare înaintea buldozerelor, domnul Radu Ciuceanu scotea la iveală, prin săpăturile arheologice din preajma bisericii, temeliile caselor domnești din secolul XVIII. Biserica Sfîntului Pantelimon a fost distrusă în aceeași lună iunie a anului 1985. Au căzut coloanele, pisaniile, s-au risipit cele două straturi de frescă tocmai identificate. Crima fusese comisă.

* * *

Studii antropologice americane recente au impus atenției o noțiune nouă: *dimensiunea ascunsă*. Ea desemnează teritoriul din jurul oricărei ființe care îi este necesar pentru echilibrul său. La om, această dimensiune este deopotrivă o caracteristică instinctivă, cît și una de civilizație. Pînă unde putem fi agresați și teritoriul intimității noastre încălcat? Totalitarismul a redus *dimensiunea ascunsă* la o ficțiune, generatoare a celei mai cumplite alienări, intrarea într-o hibernare animalică. Un sondaj între bucureșteni în zilele distrugerii Văcăreștilor, Pantelimonului, Sf. Spiridon Vechi constata reducerea oamenilor la lupta cotidiană pentru hrană, pentru supraviețuire. Era un grav avertisment.

Istoricii, noua serie a revistei *Magazin istoric* trebuie să lupte pentru ca nimeni, niciodată, să nu mai îngăduie distrugerea universului nostru cultural, fie biserici, cimitire, sinagogi, moschei, castele, cetăți și conace, cărți și potire, lucruri și oameni. Ei vor contribui în felul acesta la protejarea *dimensiunii ascunse* de care fiecare dintre noi are atîta nevoie. ■

Sergiu IOSIPESCU

Manipulare în Grecia clasică

Tirania greacă reprezintă deci o excrescență aberantă a cetății. Ea nu se substituie ci se suprapune instituțiilor acesteia. Personaje supradimensionate reușesc să deturneze puterea în interesul lor, existînd însă la marginea și nu în centrul cetății, atîta vreme cît tirania nu este o instituție.

Efervescența epocii arhaice produce tiranie în Grecia, realitățile particulare ale veacurilor al VII-lea și al VI-lea determinînd coagularea acestei realități.

Pe de altă parte, secolul al VI-lea marchează perioada unei tot mai vizibile restructurări a instituțiilor politice, ocazie cu care este destul de evidentă participarea tiraniei la stimularea practicii și teoriei democratice grecești.

Un exemplu elocvent ni se pare instituția clisteniană a ostracismului, formulă de conservare a autorității colective, de evitare a oricăror tentative tiranice la Atena, expresie a psihozei antitiranice.

Astfel, conform acestei instituții, era exilat din cetate, pentru 10 ani, orice supradimensionat, deci orice personaj care prin personalitatea sa putea fi un pericol pentru autoritatea omogenă a corpului cetățenesc. Deci reforma clisteniană eradica tirania, chiar și teoretic. Teama grecilor de tiranie era obsesivă în secolul al V-lea, cetatea eliminînd orice individ care ar beneficia de calități politice ce i-ar putea permite uzurparea puterii colective.

Și totuși, chiar și această instituție prin excelență democratică a putut deveni obiectul manipulării în beneficiul unor elite. Contextul manipulării, ca al tuturor manipulărilor, l-a reprezentat lipsa de consistență culturală a masei cetățenilor atenieni și deci incapacitatea de înțelegere realistă a contextului politic imediat. Și astfel, chiar dacă toți cetățenii, în condițiile unei formule democratice directe, participau sau puteau participa la adunările poporului, influență și aderență a ideilor nu puteau avea decît cei în stare să construiască un discurs articulat, coerent. Un asemenea discurs presupunea instrucție, beneficiarii instrucției fiind membrii unei categorii oarecum închise.

Mulți dintre cetățenii Atenei clasice erau deci manipulați prin capacitatea persuasivă a liderilor politici, sau mai rău chiar, analfabeți fiind, erau uneori convinși să prezinte și deci să susțină ideea ostracizării unor adversari politici ai celor care îi influențau. Există și dovezi materiale în sensul acestei idei — în *agora* Atenei au fost descoperite numeroase „cioburi" pe care erau înscrise aceleași nume de aceeași mînă. Deci chiar și democrația ateniană permitea, era într-un fel chiar condiționată, de manipulare.

În veacul al IV-lea obsesia antitiranică va fi eludată și tirania va fi din nou o realitate pentru multe cetăți. Sigur, în unele zone chiar și secolul al V-lea înregistrase fenomenul tiranic (spre pildă Sicilia greacă), dar numai veacul următor va marca reala recrudescență a tiraniei, în contextul special al răsturnării tuturor valorilor tradiționale ale cetății. Lumea greacă se află în criză, iar această criză va afecta totalitatea structurilor permițînd totodată apariția unor noi formule tiranice.

(Va urma)

Gheorghe-Vlad NISTOR

TEROARE ÎN PALATUL PRIMĂVERII (IV)

În perioada de aproape un deceniu și jumătate petrecută, ca bucătar, în Palatul Primăverii (și în diferite călătorii ale dictatorului în țară sau în străinătate) am avut prilejul să cunosc și pe alți membri ai familiei acestuia: în primul rînd, părinții lui și mama ei, apoi copiii — încă elevi și studenți, pe vremea cînd am lucrat acolo. Ce mi s-a întipărit în minte — ca o caracteristică generală — a fost aroganța poruncitoare și disprețuitoare cu care eram tratați, noi cei din personalul de serviciu, nu numai de către cei doi dictatori, dar și de ceilalți membri ai familiei. Deși cum am mai precizat, aparțineam unui organism ce se chema gospodăria de partid — într-un partid zis pentru oamenii muncii — în realitate eram considerați ca simple slugi ale celor doi și ale celorlalți din familie, obligați să ne supunem fără să crîcnim feluritelor capricii ale acestora. Și vă asigur că asemenea manifestări se găseau din belșug la fosta familie dictatorială.

Dintre toți, singurul la care întrezăream momente omenești era Andruța, tatăl dictatorului. Și aceasta, pentru că rareori era treaz. De cele mai multe ori l-am văzut ametit de băutură. Ori de cîte ori reușea să scape de sub „controlul" discret la care îl supunea fiul-dictator, o zbughea pe poartă și nu se oprea decît la bufetul din colțul pieții Dorobanți. Acolo, ca la crîșma din satul de obîrșie, cerea un țoi pentru el și un rînd, pentru ocazionalii clienți aflați în bufet, cărora le spunea în gura mare cine era și mai cu seamă al cui tată era. De la ofițerii însărcinați cu paza, am dedus că unii clienți veneau special la acest bufet, pentru a se distra pe seama sporovăitului bătrînului. De altfel, pentru a curma astfel de escapade, pînă la urmă s-a procedat ca în gluma cu canapeaua; a fost desființat bufetul. Nu bea mai mult de un țoi, pentru că — dat fiind, probabil, gradul de uzură al organismului — băutura îl toropea, bătrînul adormind cu capul pe masă. Ofițerii trebuiau să-l ia cu grijă, dar și să-l ducă cu vorba, deoarece nu o dată, bătrînul se împotrivea. Cînd i se raporta cîte o nouă escapadă, dictatorul trecea la represalii, suspendînd temporar sursele de venituri. Andruța răbda cît răbda, de obicei nu prea mult, pînă cînd...

Atunci își aștepta fiul și în clipa cînd acesta intra cu mașina pe poarta locuinței se proțăpea chiar în fața limuzinei și spre hazul — ascuns cu grijă — al nostru, celor din personalul de serviciu, începea să-i strige:

— Bă, tu să nu mă scoți din sărite și să-mi dai ceea ce mi se cuvine că eu am pensia mea și nu stau la mila ta. Oi fi tu ăl mai mare și mai tare în țară, da, cu mine nu-ți merge!

Și cîte și mai cîte nu-i spunea! Ceaușescu se-ntuneca la față, pînă se înnegrea de mînie, dar bătrînul nu se dădea în lături. Încît, pînă la urmă, încercînd un zîmbet strîmb, dictatorul se adresa unuia dintre ofițerii însoțitori — el nu purta niciodată bani asupra sa — cerîndu-i o sută sau două, după împrejurări, pe care i le dădea bătrînului. Abia după ce era astfel vămuit, putea să intre în curte. Aș fi nedrept totuși, dacă n-aș mărturisi că bătrînul ne era singurul simpatic, reușind măcar cîteodată să ne descrețească frunțile, să ne facă să ne simțim puțin mai ușurați pentru umilințele de care aveam parte zilnic și din belșug.

Îndeosebi mama dictatorului — Alexandra — excela prin răutate. Nimic nu-i plăcea, nimic nu-i convenea, permanent găsea ceva de obiectat, amenințîndu-ne în fel și chip, că-i mîncăm pîinea degeaba, că-l furăm, cîte și mai cîte. Și nu se rezuma doar la amenințări, ci le transpunea în fapt. De multe ori, aveam impresia că întărîta și mai mult pe cei doi împotriva noastră, că turna — cum se spune — „gaz peste foc". Dar culmea răutăților a atins-o în perioada cînd a fost bolnavă, o agonie lungă și foarte grea. Îmi amintesc de disperarea asistentelor care trebuiau s-o supravegheze permanent, în trei schimburi, 24 de ore din 24. Sărmanele, nu aveau voie să răsfoiască o carte, nu puteau, noaptea, să ațipească un minut. Cum le vedea — din cauza durerilor nu putea dormi — începea să strige, amenințîndu-le cu pedepse dintre cele mai aspre, terorizîndu-le pur și simplu.

S-a comentat mult, în numeroasele articole și reportaje apărute după Revoluție și consacrate feluritelor palate ale dictatorului despre izolarea în care trăiau el și soția sa. Palatul de la Snagov, cel de la Neptun și multe altele erau rezervate *numai* celor doi dictatori și copiilor lor, chiar înalții demnitari de partid și de stat nu aveau acces decît rareori în aceste locuri; în unele palate, nici măcar ei. Explicația constă, cred, în egoismul paroxistic în care trăiau cei doi, egoism care îi determina să excludă orice relație, realmente omenească, cu alți semeni ai lor. Suspicioși, în aceeași măsură cu egoismul, ei nu aveau — în pofida unor vizite de familie pe care le făceau cîțiva apropiați din conducerea partidului — nici un fel de prieteni. De fapt, nici puținii, foarte puținii care aveau acces în cercul familial nu erau decît „favoriți" provizorii. La primul semn (sau măcar suspiciune) de lipsă de venerație, erau îndepărtați. Și dizgrația nu se oprea doar aici. ■

Vasile ADAM

CINE A FOST ADEVĂRATUL DRACULA?

Vlad Țepeș (gravură germană din sec. XV)...

...sau Dracula? (imagine ce însoțea o lucrare apărută la Leipzig, în 1493)

În numărul 4/1989 al revistei Magazin istoric, **profesorul american Raymond T. McNally anunța apropiata apariție a unei noi cărți despre Vlad Țepeș, la care lucra împreună cu Radu R. Florescu** (Magazin istoric, **nr. 12/1969). Sosit în România curînd după Revoluția din decembrie 1989, domnul Florescu a adus la redacție un exemplar al lucrării, semnată de cei doi cunoscuți investigatori ai vieții și faptelor controversatului domn al Țării Românești. Titlul ei:** Dracula, Prince of Many Faces. His Life and his Time **(Dracula, principele cu o multitudine de chipuri. Viața și vremea sa). Cartea a apărut în excelente condiții tipografice, fiind bogat ilustrată. Am desprins, cu acordul autorilor, pentru cititorii revistei** Magazin istoric, **o serie de concluzii, pe care le reproducem, cu titlul original, într-o formă ușor prescurtată. Cei doi autori folosesc o bogată bibliografie istorică românească, pe care o menționează chiar în deschiderea lucrării. Interpretările date unor acțiuni ale lui Vlad Țepeș pot părea șocante cititorului român, mai puțin familiarizat cu o serie de modalități de lucru ale istoriografiei americane actuale și îndeosebi cu interpretările de psihoistorie. Am considerat util să prezentăm totuși și un asemenea punct de vedere, putînd-o face neîngrădiți de false prejudecăți patriotarde, considerînd că locul lui Vlad Țepeș în istoria națională nu poate fi prejudiciat.**

Toată lumea are nevoie de eroi

În mod sigur, Dracula nu este singura personalitate controversată a istoriei. Multe alte personaje istorice, precum Henric VIII, Richard III sau Gilles de Rais[1] au suferit un tratament similar din partea posterității. Ca și în cazul lui Dracula, scriitori, uneori chiar istorici, au preferat să pună accentul pe aspectele infamante ale personalității lor. Henric VIII este adesea descris drept un om molatic, lacom, crud, un „omorîtor de femei". Aceasta este imaginea populară. În mare măsură, lucrul este valabil și pentru Richard III (*Magazin istoric*, nr. 9/1972), regele Angliei din casa de York. El a împărtășit în bună parte soarta lui Dracula, ca arhetip

[1] Mareșal al Franței, a trăit între 1404-1440. În castelul său de la Tiffauges, din Vendeea, unde s-a retras din 1434, ar fi omorît între 140-800 copii și adolescenți, în cursul unor experiențe de alchimie. A fost arestat și executat.

al ticălosului. În ochii detractorilor din casa Tudor se considera că el i-a omorît pe cei doi veri, Eduard VI şi Richard, în Turnul Londrei. Totuşi, cînd pătrundem mai adînc în vieţile unor asemenea personaje controversate, sîntem invariabil confruntaţi cu o problemă serioasă. Dacă Henric VIII era, într-adevăr, un tiran atît de sîngeros, cum ne putem explica faptul că a reuşit aproape în toate acţiunile sale importante, între care şi îndepărtarea primei sale soţii, populara Caterina de Aragon, iubită de lume, şi desprinderea de romano-catolici? Pe ansamblu, istoria modernă a încercat să reabiliteze aceste personaje, invectivate în mod excesiv. Mai mult, s-au format societăţi pentru totala lor reabilitare, în opoziţie cu tradiţiile oştile ale trecutului. Multe dintre aceste observaţii sînt valabile şi pentru personajul istoric Dracula.

Pentru cei mai mulţi, Dracula este vampirul care vine să ne bîntuie şi să ne sugă sîngele la miezul nopţii. Pentru alţii, mai puţini, el este aristocraticul conte transilvănean din estul Europei, care dorea să cucerească Anglia şi restul lumii. Pentru naţionalistul român, el reprezintă eroul nemuritor al neamului, gata să se scoale din mormînt în apărarea pămîntului strămoşesc în ceasul de cumpănă, pentru a-l parafraza pe poetul Eminescu. Imortalitatea, atît a eroului, cît şi a antieroului, iată trăsătura comună a celor două imagini extreme: Dracula şi Vlad Ţepeş.

Inspirîndu-se din naraţiunile germane ale sec. XV, Bram Stoker (*Magazin istoric*, nr. 3/1974) nu a făcut decît să dea forma finală celei mai persistente povestiri de groază cu vampiri din toate timpurile. În acest sens, „contele vampir" este într-adevăr nemuritor şi va dăinui, în diversele sale forme, pe micile şi marile ecrane. Tributul pe care trebuie să îl plătim creaţiei lui Stoker, de inspiraţie germană, este faptul că, fără vampirism, personalitatea istorică a omului Vlad ar fi lîncezit perpetuu în obscuritate. Complimentul nostru final este cel mai bine exprimat în simpla afirmaţie că fără elementul vampir, prezenta carte nu ar fi văzut lumina zilei.

Dar privind în mod realist personalitatea eroică, nu putem să alungăm din minţile noastre portretul lui Dracula creat de poporul român, care astăzi se bucură de o nouă strălucire, mai ales după comemorarea a 500 ani de la moartea lui. Desigur, România nu este singura naţiune care a mitologizat figuri semiobscure dezgropate din trecut. Orice ţară are nevoie de eroi de tipul germanului nemuritor Frederic Barbarossa sau a Ioanei d'Arc, patrioata sanctificată a Franţei. Această foarte puternică imagine a lui Vlad Ţepeş-eroul a îmboldit pe fiecare profesor de şcoală din România să justifice şi să-i idealizeze acţiunile, nu numai pentru a încuraja pe elevi să-şi treacă examenele, dar şi pentru că o naţiune încă ameninţată de o dominaţie străină are nevoie de greutatea eroilor ei mitici pentru a supravieţui.

Cele două portrete extreme ale lui Vlad, ticălosul şi eroul, merită, de aceea, să fie menţionate şi recunoscute. Nu este mai puţin adevărat, cele două chipuri ale lui Dracula au creat o serioasă problemă, cu implicaţii negative asupra efortului istoricului de a stabili adevărul. Este datoria cercetătorului să încerce să reconcilieze multiplele imagini ale lui Dracula create de contemporani şi de cronicarii de mai tîrziu.

Poezii, cîntece populare şi panegirişti

Trebuie să recunoaştem în mod cinstit sărăcia surselor care să permită restabilirea unei biografii amănunţite a lui Dracula. O asemenea întreprindere este posibilă în cazul unora dintre contemporanii săi din sec. XV, precum Carol VII, Lodovico Sforza, împăratul Frederic III sau chiar Matei Corvin. Dar pentru Europa de est şi Rusia din sec. XV este caracteristică lipsa informaţiilor, datorită distrugerii masive a izvoarelor şi lipsei unor cronicari de curte. Ştim foarte puţine despre viaţa intimă a lui Vlad, relaţiile de familie, iubitele şi soţia lui, despre aspectele vieţii de la curte. Asemenea lacune fac, desigur, munca istoricului mai incitantă, dar şi mai grea. Pentru a compensa numărul mic de surse primare, am utilizat rapoartele diplomaţilor străini, date scoase din relatări personale, folclorul, analize ale portretelor, studiul monedelor, investigaţiile arheologice şi cercetările genealogice.

Multe probleme ridică relatările anecdotice contemporane, din care am extras material pentru o mare parte a prezentării personajului istoric Dracula. În mod sigur, ele nu pot fi respinse dintr-o multitudine de raţiuni drept simple ficţiuni, cum s-a sugerat. Sînt solid bazate pe relatări ale unor martori oculari identificabili, dau detalii despre denumirile şi aspectul zonelor geografice, nume de persoane şi date. Au toate ingredientele unui document întru totul real, în ciuda distorsiunilor la care sînt adesea supuse. Trebuie subliniat că fiecare povestitor oferă doar acele detalii ale acţiunii de care a fost mai strîns legat; de exemplu, Beheim îşi concentrează atenţia asupra Transilvaniei pentru că sursa lui, fratele Iacob, cunoştea acea regiune. Kuriţin, trimisul rus, povesteşte despre activitatea lui Dracula în exil şi dă amănunte despre familia lui, pe care o cunoştea cel mai bine. În schimb, cronicile turco-osmane, cît şi scriitorii bizantini îşi îndreaptă atenţia asupra campaniilor militare ale lui Dracula, pentru că, fie le-au urmărit, fie au auzit despre ele. Documentaţia privind campania lui Dracula contra lui Mehmed, în 1462, datorită abundenţei de relatări ale martorilor oculari din ambele părţi, reprezintă una

dintre cele mai complete surse pentru studierea unei campanii majore purtate în sec. XV. Cu toate diferențele de opinie exprimate de diverși autori asupra multor aspecte ale vieții lui Dracula, există o remarcabilă coincidență de fapte și teme între naratori, istorici oficiali de curte și diplomați. Această concordanță, exprimată în multe limbi (italiană, latină, rusă, germană și altele) ar fi putut cu greu să fie rezultatul unui complot pus la cale cu abilitate.

Cheia potrivită

Foarte convingător este faptul că tradiția orală românească, în ciuda încercărilor ei de a explica crimele lui Dracula, coincide într-o mare măsură cu narațiunile germane, grecești, otomane, slave și chiar sud-dunărene. Deși folclorul trebuie utilizat cu precauție acolo unde nu există altfel de documentație, el este un instrument legitim de studiu, mai ales pentru evenimente petrecute mai înainte cu 200 ani sau mai puțin, cînd poveștile despre Dracula au fost notate prima oară de către cronicari (spre exemplu, construirea Cetății lui Dracula). În ciuda distorsiunilor următoare, de ce să nu acorzi încredere poeziilor și cîntecelor populare și să pui un temei exagerat pe istoricii oficiali și memorialiști, care aproape întotdeauna laudă stăpînii în solda cărora au fost. Lucrul cel mai fascinant în legătură cu Dracula este că deși, în mod sigur, au existat conducători mai importanți în trecutul României, el este unul dintre puținii pe care conștiința colectivă și-l reamintește cu respect, generînd un bogat folclor care nu a fost încă studiat în întregime. În general, am încercat să dăm mai multă credibilitate acelor evenimente înregistrate de o mare varietate de surse diferite, spre deosebire de faptele menționate doar într-o singură relatare.

Sursele indică, fără putință de tăgadă, că avem de-a face cu un crud artist într-ale crimei, care, deși a folosit mai ales tragerea în țeapă pentru a scăpa de dușmanii săi, a utilizat și multe alte tehnici, precum arderea pe rug, opărirea, jupuirea de viu, tăierea membrelor, fără deosebire de sex, naționalitate sau vîrstă. Desigur, punem sub semnul îndoielii statistica oferită de legatul papal, episcopul de Erlau, care spunea că Dracula ar fi omorît 100 000 oameni, cînd țara lui număra aproximativ 500 000. Dacă statistica ar fi adevărată, Dracula ar deveni, din punct de vedere al cifrelor, unul dintre cei mai mari măcelari din

O precizare

În diferite publicații, de la noi și din străinătate, cruntul regim dictatorial ceaușist a fost asemuit cu... acela al lui Dracula. Dacă în privința publicațiilor străine această apropiere poate fi înțeleasă, dată fiind notorietatea producțiilor cinematografice inspirate din romanul irlandezului Bram Stoker, intitulat Dracula, **mărturisim că ne surprinde adoptarea acestei formule și de către unele ziare și reviste românești. Și iată de ce.**

Prototipul romanului și al numeroaselor aventuri brodate pe seama lui de diferite benzi desenate, filme de groază ș.a. este domnul Țării Românești, Vlad Țepeș. Ciclul de legende germane și slave, care au circulat, încă din secolul XV în legătură cu acest personaj, l-au creat într-adevăr faima unui stăpînitor care a aplicat pedepse de o deosebită cruzime supușilor săi. Pînă aici, asemănarea cu ororile comise de regimul dictatorial ceaușist s-ar justifica. Dar numai pînă în acest punct. Pentru că, în celelalte privințe, ele diferă fundamental. Iată, de altfel, în ciclul de povestiri slave, motivația atitudinii lui Vlad Țepeș: „Și așa de mult ura răul în țara lui, încît, dacă cineva făcea un rău, furt sau tîlhărie sau vreo minciună sau nedreptate, niciunul dintre aceștia nu rămînea viu. Fie că era boier mare sau preot sau călugăr sau om de rînd, chiar dacă cineva avea mare bogăție, nu se putea răscumpăra de la moarte". De asemenea, în altă povestire citim că în urma celebrului atac de noapte împotriva taberei otomane, „pe cei care au venit cu dînsul din această luptă, a început el însuși să-i cerceteze. Care era rănit în față, acelula îl dădea mare cinste și-l făcea viteaz al său, care era rănit la spate, pe acela poruncea să-i pue în țeapă".

Observăm, așadar, că voievodul Țării Românești pedepsea cu toată asprimea tocmai acele năravuri care au făcut casă bună cu dictatura: hoția, lașitatea, minciuna, trîndăvia. Observăm că prețuia — l-o recunosc înseși legendele compuse de adversarii săi, care n-au deci cum să fie suspectate de părtinire — cinstea, adevărul, curajul. Adică, tocmai calități pe care le-a reprimat constant, printr-o multitudine de mijloace, dictatura.

În altă ordine de idei, cruzimea lui Țepeș se înscria într-o practică frecventă a lumii veacului XV, la aproape toate curțile europene, pe cînd opresiunile regimului înlăturat de la putere la sfîrșitul anului trecut au constituit o tragică experiență în viața politică europeană de la acest sfîrșit de mileniu. În sfîrșit, lucrări istorice alcătuite pe baze științifice, nu doar la noi în țară, ci și peste hotare au relevat inconsistența multora dintre faptele puse în seama domnitorului român, atît de legendele contemporane lui, cît și de plăsmuirile literare pseudo-fantastice de mai tîrziu. A face apropierea Ceaușescu—Dracula ar echivala cu o gravă împletare asupra memoriei unuia dintre reprezentativii eroi ai istoriei medievale românești, rămas în conștiința poporului (care este supremul judecător al istoriei), ca unul dintre prototipurile luptei pentru independență și libertate ale românilor.

De altfel, este greu, deosebit de greu, să încercăm vreo asemănare între ororile comise de dictatura ceaușistă (orori de care, luăm act cu copleșitoare revoltă, în deplina lor gravitate) și orice altă perioadă de istorie românească, din atît de grelele încercări pe care i-a fost dat să le trăiască acest popor. Ele nu pot fi comparate nici cu actele de cruzime comise de Ion vodă cel Cumplit, animat de asemenea de o aprigă dorință de libertate și, de aceea, urmat cu înflăcărare de popor. („Așa Ion vodă umplindu pre toți cu nădejde — spune cronicarul — cu glas mare strigară că lîngă dînsul vor peri, cum s-au și întîmplat") și nici măcar cu anii de cruntă exploatare ai stăpînirii lui Gheorghe Duca vodă, copleșit de remușcări, atunci cînd a auzit reproșurile pe care i le făceau locuitorii țării: „Ș-agiungîndu la Suceavă, la un sat... — relatează Ion Neculce —, au poftit puțintel lapte să mănînce. Iar femeia gazdă i-au răspunsu că «n-avem lapte să-ți dăm, c-au mîncat Duca vodă vacili din țară, de-i va mînca vermii ladului cel neadormiți». Că nu știè aciè că este singur ei Duca vodă. Iar Duca vodă, dacă au audzit că este așè, îndat-au început și a plînge cu amar". Ceea ce — întreaga țară a văzut la procesul din 25 decembrie 1989 — n-a fost cazul dictatorului și al soției sale, cărora nici una din atrocitățile pe care le-au comis împotriva poporului nu le-au putut stîrni o undă de regret.

Nu! Cei aproape 25 de ani de dictatură întronați de defunctul exconducător nu suportă, prin fapte și consecințe, nici o comparație cu perioade anterioare. Ei sînt — așa cum îi plăcea atît de des să repete — „fără precedent" în toată istoria țării.

Gheorghe DAVID

toate timpurile. Noi nu avem încredere în această cifră pe simplul temei că statistici cu toptanul de acest gen sînt aproape invariabil false și că nici o altă referință nu confirmă acest număr. Alteori, ca în cazul celor 20 000 boieri măcelăriți în interiorul curții de la Tîrgoviște, la începutul domniei, o simplă măsurare a suprafeței curții palatului, care putea cuprinde cel mult cîteva sute de oameni, ne-a permis să respingem cifra respectivă. Asasinate în masă, la castelul de la Argeș, care adăpostea o garnizoană ce nu depășea 100 oameni, sînt, de asemenea de neconceput.

Refuzînd aceste cifre, s-ar putea încă sugera că totuși crimele lui Dracula ar fi depășit pe cele ale celorlalți tirani ai Renașterii, cel puțin în privința numărului. A omorît el pentru plăcerea de a omorî, așa cum au afirmat detractorii lui cînd l-au comparat cu cei mai depravați împărați ai Romei? Era vorba de acea bucurie morbidă la vederea victimelor zvîrcolindu-se în durere, asociată în mod obișnuit cu crimele lui Ivan cel Groaznic al Rusiei sau Gilles de Rais?

Într-un cuvînt, a fost el psihopatul pe care îl prezintă naratiunile germane, care a distrus vieți fără rost? A fost un sadic? Sînt întrebări pe care avem dreptul să ni le punem, chiar și în absența unor documente mai pertinente privind natura psihologică a lui Dracula.

Problema cruzimilor lui Dracula, independent de statistici, este sporită de metodele prin care omora și de prezența sa, fapt recunoscut, în momentul execuției. În plus, folosirea unor variate forme de tortură psihologică menționate în izvoare este relevantă. O linie de apărare, la care s-a făcut deja apel în suficientă măsură, o constituie nivelul scăzut al eticii politice existente în Europa în sec. XV, chiar înainte de zilele lui Machiavelli. Mai mult, să ținem cont că întreaga viață a lui Dracula trebuie văzută printre gratiile închisorilor, căci el a petrecut un număr de ani aproape dublu în închisoare față de cei petrecuți pe tron, iar în tot acel interval de timp viața i-a fost amenințată. Istoricul capătă în acest fel o cheie potrivită pentru a înțelege de ce Dracula prețuia viața atît de puțin. Se poate adăuga și faptul că de mic nu a avut o viață de familie. Pe cînd era copil, a fost trimis ca ostatec la o curte îndepărtată și străină, știind că tatăl său urmărea să pună în aplicare o politică opusă promisiunilor făcute sultanului. A fost martor la abuzurile sexuale la care a fost supus fratele său mai tînăr, Radu, și la orbirea celorlalți ostateci. Mai tîrziu, a aflat că tatăl său a fost asasinat iar fratele mai vîrstnic a fost îngropat de viu. A luat cunoștință de asasinarea unchiului său, prințul Bogdan (tatăl lui Ștefan cel Mare). A fost confruntat cu trădarea în masă a boierilor și comploturile organizate de membrii familiei sale, inclusiv de către vărul lui, Ștefan. În sfîrșit, regele Matei, în care avea încredere, l-a trădat. Asemenea factori sînt, totuși, insuficienți pentru ca istoricul sec. XX să îl absolve pe Dracula.

Problema integrității mintale a personajelor istorice, în special pentru acea perioadă, este extrem de dificil de rezolvat, în ciuda progreselor pe care le-a făcut psihoistoria sau chiar analiza psihologică a personalităților istorice. Privat de știința și experiența psihologului, istoricul este îngrădit de cerințele domeniului său: documentul scris, în acest caz, nu este de mare ajutor pentru analiza psihologică aprofundată a personalității lui Dracula. Acei puțini psihanaliști care s-au hazardat să ofere explicații freudiene sau de altă natură asupra lui Dracula nu au fost foarte convingători. Lipsiți de o adevărată cunoaștere istorică, acești „savanți" tind să forțeze faptele să se potrivească teoriilor lor individuale.

Un istoric român din secolul trecut, B.P. Hasdeu, a făcut apel la frenologie sau studiul fizionomiei pentru a stabili trăsăturile de caracter ale personalității lui Dracula.

Un om — mai multe ipostaze

Dracula nu a fost, probabil, nebun, așa cum a fost Ivan cel Groaznic. El a salvat pe români de cucerirea otomană din 1462. Persecutarea călugărilor catolici a împiedicat îndepărtarea de la ortodoxism, într-o perioadă de prozelitism unguresc. Lupta cu Dănești era o problemă de supraviețuire, la fel de esențială ca și Războiul Rozelor[1] în Anglia. Chiar și atacul lui Dracula asupra negustorilor sași din Transilvania poate fi justificat prin faptul că încuraja nașterea unei clase mijlocii naționale. Dracula, căruia îi acordăm această raționalitate intrinsecă, ar fi putut fi — asemenea multor tirani din istorie — victimă a unor circumstanțe adverse în timpul tinereții sale. Izvoarele sînt explicite în a releva că Dracula căuta mîngîiere și refugiu în castele sau mănăstiri izolate, preferate față de agitația capitalei sale, Tîrgoviște. Asemenea lui Ivan cel Groaznic, îi plăcea să bîntuie prin țară.

Ca o contrapondere la cruzimea lui, noi punem în lumină curajul personal pe care Dracula îl arăta în bătălie. Au fost, într-adevăr, cîteva situații — faimosul „atac de noapte" din vara lui 1462, de exemplu — cînd Dracula și-a riscat propria viață, așa cum o atestă și detractorii lui otomani.

În concluzie, trebuie să îl vedem pe Dracula în mai multe ipostaze: ecleziastul, omul de stat și oșteanul. După căderea Constantinopolului, el, asemenea multora

(Continuare în p. 18)

[1] Astfel este cunoscută lupta pentru tronul Angliei dintre reprezentanții casei de Lancaster (blazon „Trandafirul roșu") și cei ai casei de York („Trandafirul alb"), ce a durat din 1455 pînă în 1485 și s-a încheiat cu victoria lui Henric VII, întemeietorul dinastiei Tudorilor.

Critobul din Imbros şi Vlad Ţepeş

Pentru un istoric este esenţial să nu se bazeze în cercetarea sa numai pe ediţiile publicate ale unui manuscris, ci să meargă la original[1]. Mi-am întărit această convingere analizînd manuscrisul original al lucrării lui Critobul din Imbros, aflat la Biblioteca Palatului Topkapî din Istanbul. Este catalogat cu numărul trei şi făcea parte, se pare, din biblioteca originală a sultanului Mehmed II. Am observat cu acel prilej, spre surpriza mea, că în ediţia standard a prof. Karl Müller au fost lăsate deoparte o serie de cuvinte ce apar în mod clar în manuscrisul original, iar altele au fost schimbate pentru a se potrivi cu noţiunile sale despre un text clasic. Ca să nu mai menţionăm faptul că prof. Standford Shaw, în sinteza sa de istorie otomană, se referă la *„Tarih-i Sultan Mehmet Han-i Sani* (Istoria sultanului Mehmed II) a lui Kritoboulos, scrisă în parte în greceşte, la porunca sultanului", deşi textul este scris în întregime în limba greacă.

Critobul, originar din insula Imbros, situată în Marea Egee, afirma că a scris lucrarea „cu credinţa că evenimente atît de importante şi frumoase, ce au loc în vremea noastră, nu trebuie să rămînă neînregistrate". Dar admitea că nu a fost martor ocular chiar la toate cele descrise. A căutat să îl imite pe Thucydide, inclusiv scriind în limba greacă folosită de acesta şi utilizînd toponime antice. Locuitorii Ţării Româneşti, de exemplu, erau numiţi geţi.

Se ştiu puţine lucruri despre Critobul. La sosirea otomanilor, a rămas pe insulă. S-a împrietenit cu Hamza paşa. În 1459 a fost numit guvernator al Imbrosului. Istoricul german Babinger l-a catalogat pe Critobul, în mod pripit, drept panegirist al lui Mehmed II. Aprecierea a făcut şcoală, pînă cînd cercetătorul grec Andriotis, urmat apoi de profesorii Semavi Eyice *(Magazin istoric*, nr. 11/1988) şi Gerhard Emrich, au atacat acest clişeu, nuanţînd interpretarea operei cronicarului grec.

În istoria sa, Critobul se referă în mai multe rînduri la domnia lui Vlad Ţepeş *(Magazin istoric*, nr. 6/1970, 3/1974, 9/1976, 10/1984). Dedicaţia către Mehmed II aminteşte despre „revolta lui Drakouli" şi „ridicarea la luptă a geţilor", despre modul cum sultanul a suprimat răscoala lui „Dracula" din 1462 şi l-a instalat pe tron pe fratele său, Radu cel Frumos. Fapt semnificativ, Critobul nu desemnează pe domnul român cu apelativul folosit de otomani, *Kazikli* (Ţepeş) *voyvoda*.

Principala referire la domnul român se află în Cartea IV a manuscrisului original, paginile 246-249, sub titlul „Revolta lui Drakouli, conducătorul geţilor". Pe cînd Mehmed II era preocupat cu organizarea oraşului Istanbul, în timpul iernii — ne spune Critobul — a sosit vestea că „Drakoulis, conducătorul geţilor, se pregătea să conducă o revoltă, că strînsese o armată considerabilă, cu cai şi arme, pentru a se ridica împotriva sultanului". Se făcea apoi o precizare privind evenimente anterioare: „Acest om [Ţepeş] şi fratele său [Radu] fugiseră cînd Ioan Getul [Iancu de Hunedoara], conducătorul paeonilor [ungurilor] şi al dacilor, venise cu o mare armată şi îl omorîse pe tatăl lor, dînd conducerea altui om. Tatăl actualului sultan [Murad II] i-a primit la el pe aceşti doi fugari". Cronologia este un pic încîlcită de Critobul, dar faptele sînt, în general, corect prezentate. În 1444, Vlad Dracul şi-a lăsat cei doi fii ca ostateci la curtea sultanului, o practică

---

[1] La sugestia autorului reproducem acest articol, într-o formă prescurtată, din publicaţia *East European Quarterly*, nr. 1/1987. Autorul este cunoscut cititorilor revistei noastre pentru contribuţiile sale la elucidarea unor aspecte ale domniei lui Vlad Ţepeş *(Magazin istoric*, nr. 12/1969, 10/1984).

Cu prilejul ultimei călătorii de studii în ţara noastră profesorul Raymond T. McNally ne-a vizitat în mai multe rînduri la redacţie, pentru a-şi completa documentaţia şi iconografia privitoare la domnia lui Vlad Ţepeş. Într-unele dintre aceste vizite, istoricul american a fost însoţit de dr. Ştefan Andreescu, cu care a întreprins şi o călătorie de documentare prin ţară. În urma acesteia, dr. Ştefan Andreescu şi prof. Raymond T. McNally au ajuns la o serie de concluzii ştiinţifice, pe care au convenit să le comunice şi publicului larg, *cu prioritate, prin intermediul revistei noastre.* Întrucît istoricul american s-a înapoiat în S.U.A., de toate operaţiile legate de publicarea articolului s-a îngrijit colegul nostru Ştefan Andreescu. Textul a apărut în numărul 8/1988, sub semnătura celor doi istorici. *Pentru a elimina orice confuzie să precizăm că dr. Ştefan Andreescu este una şi aceeaşi persoană cu semnatarul articolului publicat în revista* 22, *din 16 februarie, care denumeşte* Magazin istoric *„una dintre cele mai periculoase oficine de diversiune ideologică din ţara noastră".* Şi pentru că domnia sa îşi încheia consideraţiile — măgulitoare, de altfel, pentru o revistă atacată înainte de 22 Decembrie 1989 de Dan Zamfirescu pentru prea puţin „zel patriotic" şi de Ştefan Andreescu, după aceeaşi dată, pe considerentele expuse mai sus — cu angajamentul de a-şi supune unui sever examen critic activitatea de june istoric, ne permitem să îi sugerăm un posibil început. Să explice de ce a omis să îi comunice prof. Raymond T. McNally (nu avem pretenţia să ne fi prevenit şi pe noi) că descoperirea din articolul publicat în *Magazin istoric*, nr. 8/1988 aparţine de fapt unui alt istoric, Emil Stoian, care a făcut-o publică în *Revista muzeelor şi monumentelor*, nr. 6/1981, pp. 74-77. Noi ne oprim, deocamdată, aici *(n. red.)*.

destul de răspîndită în acele zile. Iancu de Hunedoara (*Magazin istoric*, nr. 7/1967, 6/1972) a condus o campanie contra lui Vlad Dracul în noiembrie 1447, l-a omorît şi a instalat pe tron pe Vladislav II. În octombrie 1448, Vlad Ţepeş a devenit domn, cu sprijinul otomanilor, pentru o scurtă perioadă. Deci, Critobul a confundat această primă domnie cu cea principală, dintre 1456-1462.

Urmează apoi o descriere a campaniei militare purtate de Vlad Ţepeş în 1462, a atacului său peste Dunăre şi tragerea în ţeapă a trimişilor sultanului. După ce descrie „atacul de noapte" (*Magazin istoric*, nr. 1/1977, 1/1986, 11/1987), Critobul relatează despre fuga lui Vlad Ţepeş peste Carpaţi, în Transilvania, unde „paeonii [ungurii] l-au arestat şi l-au închis". În ciuda unor distorsiuni minore, relatarea lui Critobul se suprapune foarte bine peste datele pe care le avem din alte izvoare. Cum am mai spus, foarte mulţi istorici au respins, cu multă uşurinţă, relatarea lui Critobul ca fiind pro-otomană. Este adevărat că el nu a manifestat o ură evidentă împotriva otomanilor, dar nu este un argument suficient pentru a-i ignora opera.

Ar mai fi o singură problemă de lămurit: de ce se opreşte manuscrisul său cu relatarea la anul 1467, deşi autorul îşi exprima intenţia clară de a continua? S-a spus că ar fi murit, dar nu s-a adus vreun argument convingător în favoarea acestei ipoteze. Emrich afirma, fără a aduce dovezi în sprijin, că s-ar fi retras la Athos şi ar fi devenit călugăr. Şi adăuga: „Se pare că a pierdut brusc încrederea sultanului". De ce? Probabil — credem noi — pentru că Mehmed II nu era un om prost şi poate a sesizat că textul lui Critobul constituia, în fapt, o propagandă acoperită în favoarea grecilor. Dar este greu de precizat în faza actuală a cercetărilor. Ceea ce îmi apare clar este faptul că manuscrisul lui Critobul nu îl arată nici pro, nici anti-otoman. În afara unor afirmaţii privind caracterul „aspru şi arogant" al lui Vlad Ţepeş sau „reaua lui voinţă faţă de Mehmed II", relatarea privind faptele domnului român este cît se poate de corectă şi echilibrată, mai ales dacă o comparăm cu cea a lui Chalcocondil. Manuscrisul original al lui Critobul trebuie să îşi găsească locul ca o sursă de referinţă pentru cunoaşterea acelor vremi atît de agitate. ■

Raymond T. McNALLY

CINE A FOST ADEVĂRATUL DRACULA ?

(Urmare din p. 16)

dintre succesorii săi, s-a considerat singurul patron independent şi apărător al Ortodoxiei răsăritene, cu secole înainte ca Rusia să-şi asume această mantie tradiţională. Ca om politic, deşi în mare măsură asemenea condotierului clasic care dorea să obţină puterea doar de dragul ei, Dracula, poate la fel ca Ioana d'Arc, avea o noţiune vagă a unităţii spirituale a poporului român din toate cele trei provincii: Ţara Românească, Transilvania şi Moldova. Această idee a fost cel mai elocvent exprimată în ajunul ultimei sale domnii, cînd voluntari din cele trei provincii s-au unit în urmărirea ţelurilor naţionale în faţa pericolului otoman comun. Dincolo de ţara sa, totuşi, se afla conceptul mult mai larg al civilizaţiei europene, care trebuia apărat de o credinţă străină. El a moştenit această misiune de la mentorul său Iancu de Hunedoara şi vechii cruciaţi.

Nereuşind să ralieze puterile Europei în apărarea ţinuturilor de graniţă ale civilizaţiei europene, a fost silit, datorită mijloacelor fragile puse la dispoziţia sa, să ducă la capăt această sarcină în calitate de membru al Ordinului Dragonului. În acest conflict crucial, Dracula poate fi cu greu inclus între marii tacticieni ai războiului, precum Napoleon sau Alexandru cel Mare. Cu toate acestea, folosind un amestec de tactici într-adevăr extraordinare, foarte bine adaptate terenului ţării sale, a fost capabil să respingă o armată de trei ori mai mare decît a sa şi să provoace lui Mehmed Cuceritorul una dintre cele mai mari umiliri din viaţa lui. Această acţiune militară, exploatată de diplomaţia fratelui lui Dracula, Radu, a fost cea care a salvat ţara de la ruşinea şi umilirea de a fi redusă la statutul de provincie otomană. De asemenea, a asigurat Europei un răgaz de nepreţuit pentru a-şi organiza apărarea contra pericolului comun. Doar în acest sens poate fi înţeles complimentul indirect al sultanului Mehmed II: iată un om pe deplin capabil să cucerească universul. Întîmplător, acelaşi scop era atribuit contelui vampir de către Stoker! ■

Radu R. FLORESCU,
Raymond T. McNALLY
În româneşte de
Dorin MATEI

Un dosar deschis:

PRIMII CITITORI AI „ISTORIEI IMPERIULUI OTOMAN“ de DIMITRIE CANTEMIR

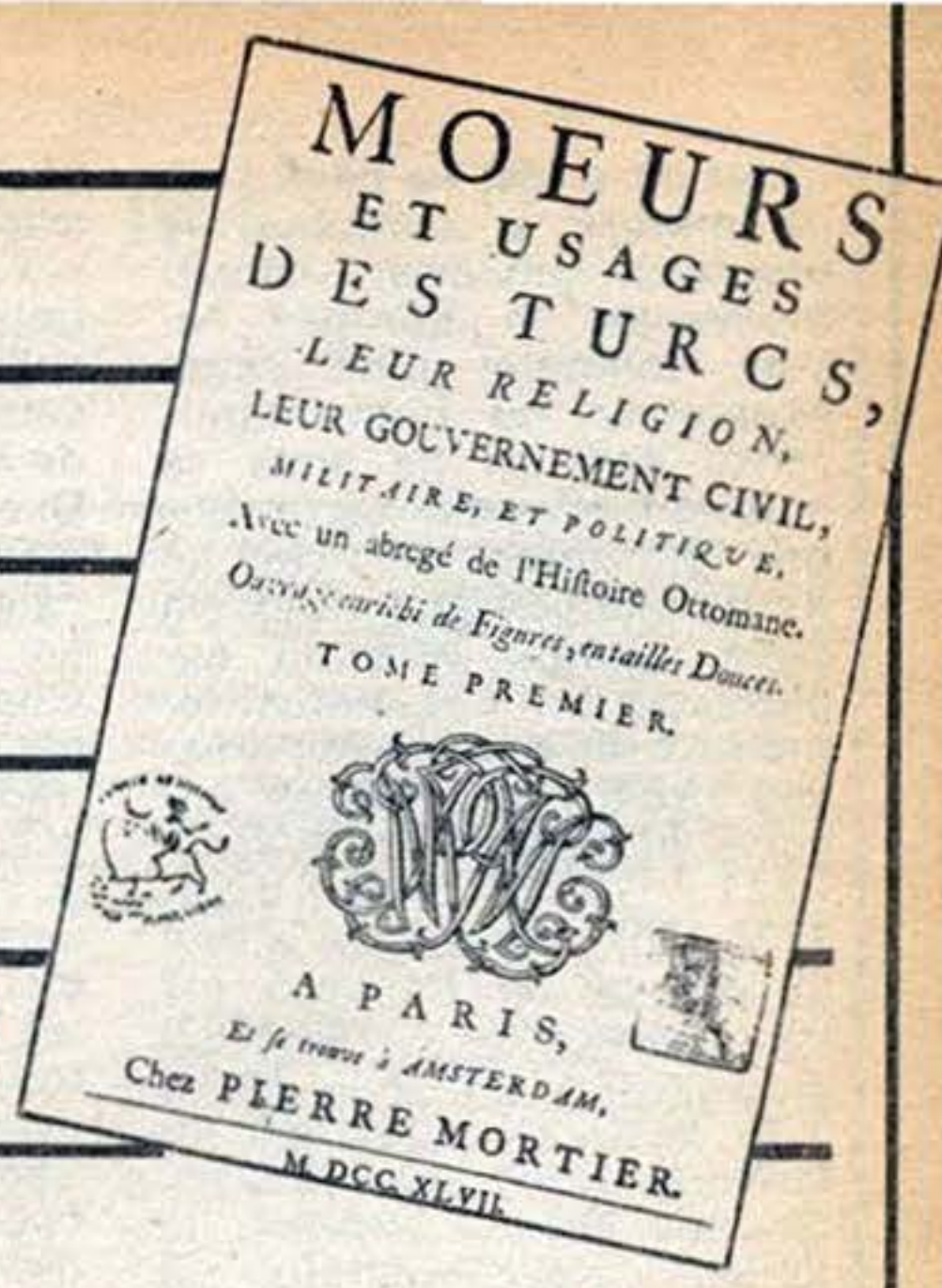
MOEURS
ET USAGES
DES TURCS,
LEUR RELIGION,
LEUR GOUVERNEMENT CIVIL,
MILITAIRE, ET POLITIQUE.
Avec un abregé de l'Histoire Ottomane.
Ouvrage enrichi de Figures, en tailles Douces.
TOME PREMIER.
A PARIS,
Et se trouve à AMSTERDAM,
Chez PIERRE MORTIER.
M. DCC. XLVII.

Românii amintesc cu îndreptăţită mîndrie faptul că un compatriot al lor, Dimitrie Cantemir, principele Moldovei, a fost cunoscut în secolul XVIII în toată Europa ca istoric de autoritate al Imperiului otoman, prin cartea sa publicată în engleză (1734-1735), franceză (1743), germană (1745), tradusă (cel puţin parţial) în italiană şi rusă: Incrementa atque decrementa Aulae Othomanicae **(Creşterea şi descreşterea Curţii otomane).**

Se poate măsura însă reputaţia acestei cărţi şi influenţa exercitată de ea în lumea savantă de acum două secole? Există, firește, cîteva criterii sigure. Mai întîi numărul traducerilor: cinci, dintre care patru în limbi de mare circulaţie la vremea editării lucrării. Este adevărat că trei dintre versiuni (engleză, franceză şi italiană) au fost determinate de stăruinţele lui Antioh, fiul principelui — ambasador al Rusiei la Londra, apoi la Paris — pentru răspîndirea acestei scrieri a părintelui său. Dar traducerea lui Johan Schmidt în germană a fost, probabil, spontană, iar pe cea rusă (de fapt prima, a lui Dimitrie Grozin), a poruncit-o însuşi ţarul Petru cel Mare, care a înţeles (ca şi în cazul Sistemului religiei muhammedane **— tradusă, de asemenea, în ruseşte) să folosească erudiţia consilierului său intim pentru cunoaşterea lumii islamice, inclusă — prin campania din Caucaz, 1721 — în politica expansionistă a Rusiei.**

Mult citată şi apreciată

Un alt criteriu este numărul ediţiilor. Versiunea engleză a lui Nicholas Tindal a fost difuzată la Londra de două ori, mai întîi în 1734-1735, apoi în 1756 de firma James, John and Paul Knapton and Sons (exemplarele nevîndute din prima ediţie fiind puse în vînzare ulterior, cu o altă foaie de titlu, de librarul Andrew Millar). Versiunea franceză a cunoscut două ediţii simultane în 1743: una în două volume in-4⁰ şi alta în patru volume in-8⁰. Aceasta din urmă a fost vîndută cu şase pagini de titlu diferite, purtînd, fiecare, numele, altui librar: Huart, Le Clerc père et fils, Jacques-Nicolas Le Clerc, Savoye, Nyon père şi Despilly. Versiunea germană a fost răspîndită numai prin ediţia din Hamburg, 1745. În 21 de ani, cartea lui Cantemir a avut, aşadar, o difuzare largă: tipărită de patru ori, cu zece pagini de titlu.

Cum a fost întîmpinată ea de cercurile interesate de istoria Imperiului otoman ştim azi prin contribuţii datorate lui P.P. Panaitescu, Paul Cernovodeanu, Milan Şesan, Alexandru Duţu, Gr. Ploeşteanu. Diferitele traduceri au fost semnalate sau recenzate elogios de erudiţi, ce e drept, dar nu de orientalişti, în reviste ştiinţifice ca: *Mémoires de Trévoux* (Haga, 1743), *Le journal universel* (Haga, 1744), *Neue Zeitungen von gelehrten Sachen* (1734-1735 şi 1744), *Nova Acta eruditorum* (Leipzig, 1738), *Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen* (Göttingen, 1743-1744), *Hamburgische unpartheysche Correspondenten* (Hamburg, 1745) şi *Journal encyclopédique* (Liège, 1756).

Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului otoman era, aşadar, la mijlocul secolului XVIII, o carte de notorietate europeană suficient de largă ca să justifice includerea autorului ei între numele marilor cărturari ai lumii pe faţada Bibliotecii Sainte Geneviève din Paris.

În imagine: foaia de titlu a lucrării lui Jean Antoine Guer.

Dar cît a fost ea citită și în ce măsură a contribuit la progresul cunoașterii istoriei otomanilor în Europa? Nu s-au semnalat pînă acum exemplare cu note manuscrise care să ne ajute să măsurăm impactul cărții asupra cititorilor din secolul XVIII. Este adevărat că îndată după apariția versiunii engleze, părți din ea au fost reproduse în *A Universal History from the Earliest Account of Time to the Present* (vol. I-XXVI, London, 1736-1765), tratat care a avut și versiuni în franceză (46 vol., Amsterdam, 1742-1792) și germană (72 vol., Halle, 1746-1814). Iar în lucrările ulterioare, unele de prestigiu, datorate abatelui Prévost, lui Voltaire, Johann Lorenz von Mosheim, Anton Friederich Büsching, Edward Gibbon, Johan Joachim Winckelmann și pînă la Byron și Shelley ea a fost utilizată, citată și apreciată. Iată-ne deci în fața ultimului criteriu care ne permite să măsurăm influența cărții lui Cantemir asupra cărturarilor de acum două secole: cît și cum a intrat ea în redactarea altor lucrări. Spre această întrebare ar trebui să se îndrepte atenția istoricilor, deoarece judecățile celor care, ca și Cantemir, se ocupau atunci de istoria Imperiului otoman sînt, pentru noi, cele mai revelatoare. Nimeni n-a citit cu mai mult interes decît ei cartea Principelui.

Cel dintîi autor francez cu această preocupare, la numai patru ani de la apariția versiunii franceze, pare să fie Jean Antoine Guer (1713-1764). Autorul, fecund, citit în epocă, dar care n-a marcat prin creațiile sale vreo ramură a științelor umane, este cunoscut de puținii săi biografi drept compilator (a scris între altele o *Histoire de l'âme des bêtes).* Cea mai căutată carte a sa a fost *Moeurs et usages des Turcs, 'eur religion, leur gouvernement civil, militaire et politique, avec un abrégé de l'Histoire Ottomane,* Paris, 1747, publicată așadar la doar patru ani după traducerea franceză a *Istoriei otomane.* Justificîndu-și lucrarea, Guer declară: „Nu-mi este necunoscut faptul că diferiți autori au tratat înainte de mine același subiect. Fără a vorbi despre Chalcocondil și de contele de Marsigli, știu că principele Dimitrie Cantemir a alcătuit o *Istorie a Imperiului otoman* care a fost publicată cu puțini ani în urmă". Într-o notă Guer arată că opera Principelui a fost scrisă în latină, tradusă în engleză și, după această versiune, în franceză, și că traducerea italiană era deja în lucru. Guer pare să fi fost bine informat pentru cartea lui: între izvoare (25 autori), pe lîngă Cantemir el menționează și pe Captivus Septemcastrensis, *De moribus turcorum,* anonimul sas din Sibiu, prins de otomani în bătălia de la Varna (1444) și eliberat după mulți ani.

Guer pretinde că lucrările anterioare nu au tratat mulțumitor despre moravurile și obiceiurile turcilor, ceea ce îi îndreptățește inițiativa de a relua subiectul; la fel își va justifica, peste ani, cartea von Hammer-Purgstall. Procedeul e practicat, pînă azi, de toți autorii care reiau o temă frecvent expusă. Autorul francez nu cunoștea *Sistemul religiei muhammedane* publicat de Cantemir cu numai 25 ani mai înainte, carte din care ar fi avut mult de profitat. Dar cultura — și limba — rusă, în care apăruse opera Principelui erau, pe atunci, exotice pentru Europa apuseană.

„Împrumuturi" nemărturisite

Împrumuturile din *Istoria Imperiului otoman* a lui Cantemir sînt însă frecvente în cartea lui Guer, cu referințe sau fără. În partea istorică el menționează pe Ioan Corvin de Hunedoara și biruințele luptelor lui cu sultanul Murad al II-lea, pe Radu cel Frumos, fratele lui Vlad Țepeș, pe Mihai Viteazul și victoriile lui antiotomane. El știe că ideea asediului Vienei din 1683 nu a fost a prințului Imre Thököli „cum pretind mulți autori", ci a marelui vizir Kara Mustafa, așa cum îi destăinuise Ibrahim-pașa lui Cantemir. În organizarea armatei otomane el menționează obligația Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei de a furniza trupe auxiliare „pînă la șapte sau opt mii fiecare", pe care principii sau voievozii „trebuie să le comande ei înșiși". La cartea lui Cantemir trimite uneori Guer și pentru comentariile traducătorului, de Jonquières.

Dar apelul la opera Principelui nu este, în cartea lui Guer, totdeauna mărturisit. În realitate el *copiază,* cu minime intervenții, părți întinse din notele referitoare la ordinele de dervișI și în general la religia musulmană. Informațiile despre dervișii mevlevi, ebibuhari, nimetullahi, kadri, seyah, edhemi, bektași, santoni, ca și paginile „despre clericii turci" în general sînt luate din Cantemir, nemenționat ca sursă.

O altă parte preluată tacit este, cum ne așteptam, suta de pagini intitulată *Abrégé de l'Histoire des Turcs* pînă la domnia lui Ahmed al II-lea. Guer completează după alte surse sfîrșitul domniei lui Ahmed și prima parte a celei a lui Mehmed I. Dăm doar două pasaje exemplificative pentru dezinvoltura compilatorului francez. Referindu-se la un corp de trupe de călăreți otomani, el scrie: „Astăzi, gionulii formează un corp de cavalerie supus ordinelor vizirilor. În zilele cînd au loc ceremonii, ei poartă un veșmînt după moda ungurească sau bosniacă. Colonelul lor se numește *Gionuli-Agasi".* Aceleași informații sînt furnizate de Cantemir astfel: „Gionulli [...] formează astăzi un corp de cavalerie care este sub ordinele vizirilor [...; ei] poartă un veșmînt după moda ungurească sau bosniacă. Comandantul sau colonelul lor se numește Gio-

(Continuare în p. 24)

HARRY G. BARNES JR.:

„Am venit într-o țară liberă"

Desigur, mulți dintre telespectatorii mai în vîrstă își amintesc de bărbatul înalt, cu o meșă rebelă de păr pe frunte, care traducea cuvintele președintelui Statelor Unite, Richard Nixon, în zilele vizitei acestuia în România, 1 și 2 august 1969. Era Harry G. Barnes jr., adjunctul șefului misiunii diplomatice americane la București (1968-1971). Ulterior, între 1974-1977, domnul H.G. Barnes jr. a fost ambasadorul S.U.A. în România. În decembrie 1989, cu cîteva zile înainte de revoluția poporului român, ambasadorul H.G. Barnes jr. (în prezent retras din serviciul diplomatic activ, fiind directorul executiv la Critical Language and Area Studies Consortium) a participat la o reuniune româno-americană pe teme de istorie. Încă în primele zile după victoria Revoluției române din decembrie 1989, domnul Harry G. Barnes jr. a inițiat o serie de acțiuni pentru o nouă deschidere în relațiile culturale româno-americane. Aflat la București între 13-18 mai 1990, domnul Barnes a răspuns cu multă simpatie întrebărilor ce i le-am adresat în numele revistei. Nu este lipsit de interes pentru cititorii noștri că am discutat cu domnul Barnes în limba română, limbă în care vorbește, citește și scrie fluent, încă un semn al legăturilor sale cu spiritualitatea românească.

— Sînteți un vechi cunoscător și un vechi prieten al României. Aveți o formație de istoric și o lungă carieră de diplomat. Cunoscînd istoria și realitatea românească, v-aș ruga, domnule ambasador, să-mi spuneți cum integrați Revoluția din decembrie 1989 în istoria românilor.

— Prima oară am venit în România în anul 1968. Era la cîteva zile înainte de invazia sovietică din august în Cehoslovacia. Ceea ce m-a impresionat atunci a fost faptul că România nu a participat alături de armatele celorlalte state din tratatul de la Varșovia la această acțiune. Însă, în același timp, am remarcat în România dorința, speranța ca această politică de independență externă să se aplice și la viața internă. Iar în anii ce-au urmat (eu am rămas prima oară în România pînă în 1971) am avut foarte multe ocazii cînd, discutînd cu prietenii români, ei îmi făceau cunoscută această dorință de viață liberă, independentă în interiorul țării. Atunci mi-am format convingerea că mai devreme sau mai tîrziu România va avea o viață proprie, o viață liberă și independentă. În acest sens, eu aș situa Revoluția din decembrie ca o continuare și o încununare foarte firească a acestei dorințe de libertate, foarte mult timp amînată. Însă cu atît mai valabilă decît era atunci.

— Domnule ambasador, sînteți în România împreună cu o importantă delegație academică americană, inclusiv cu reprezentanți de frunte ai I.R.E.X. V-am ruga să ne spuneți cum vedeți viitorul relațiilor culturale, îndeosebi cele pe plan academic, dintre România și Statele Unite ale Americii.

— Delegația noastră a venit în România tocmai pentru că în ultimii ani ai dictaturii relațiile culturale româno-americane se apropiaseră de nivelul zero. Instituția I.R.E.X., se ocupă de cîțiva zeci de ani cu schimburile academice cu țările din Europa răsăriteană. Întrucît am considerat că există noi perspective pentru relațiile academice româno-americane pe baza a ceea ce se întîmplă acum în România, am venit aici să vedem ce se poate realiza. Știu că în anii '70 exista un număr destul de mare de posibilități în acest domeniu. Însă în anii '80 aceste relații s-au redus aproape total. Vrem ca în noile condiții din România să folosim toate posibilitățile pentru o dezvoltare viitoare. Lumea s-a schimbat mult în ultima vreme nu numai în România, ci și în celelalte țări din regiune. Chiar și în țara noastră, în S.U.A., s-au produs o serie de schimbări. Vrem să vedem în lumina tuturor acestor schimbări care sînt punțile solide pentru o dezvoltare sănătoasă a relațiilor academice și, desigur, a relațiilor generale dintre Statele Unite ale Americii și România.

— Domnule ambasador, știu că ați contribuit mult în perioada imediat următoare Revoluției din decembrie 1989 la crearea unor bune auspicii pentru ajutorul umanitar american către România. Știu, de asemenea, că ați lăsat bune impresii în țara noastră în urma activității dumneavoastră diplomatice. Vă rog să-mi spuneți cu ce sentimente ați revenit acum, în mai 1990, în România?

— Am plecat din România, după a doua ședere în țara dumneavoastră, în 1977. Și, deși de atunci am lucrat în alte țări (la Viena, în Asia — India —, în America Latină — Chile —, în S.U.A.), am păstrat mereu amintiri dintre cele mai bune, dintre cele mai frumoase despre România și despre poporul român. Nu despre condițiile din țară, ci despre românii pe care i-am cunoscut. De care am rămas foarte legat. Vin de data aceasta într-o țară liberă ce caută acum modalitatea în care să-și poată clădi o viață democratică, încearcă să-și poată rezolva un șir de probleme. Desigur, problemele pe care vreți să le rezolvați într-un mod democratic sînt foarte grele. Sînteți o țară ce caută acum să-și creeze o cultură democratică, într-un spirit de respect reciproc și de toleranță. Aceasta este, după părerea mea, și esența vieții democratice a unei națiuni. Am un sentiment de mare, mare bucurie că pot participa la noile relații academice româno-americane. Pe de altă parte, am un mare sentiment de speranță că românii vor reuși într-adevăr, să-și realizeze această viață democratică. Am și o oarecare îngrijorare pentru că situația este într-adevăr foarte grea. Multe lucruri din trecut au rămas și ele trebuie schimbate, pentru că, după prima fază de cucerire a democrației, urmează o a doua care impune consolidarea ei și în care sînt foarte multe greutăți.

— Și un cuvînt, domnule ambasador, despre noua serie a Magazinului istoric.

— În primul rînd, mă bucur foarte mult că *Magazin istoric* a supraviețuit. Înțeleg că niciodată nu a fost ușor să apară această revistă pe care o cunosc aproape de la naștere. Am avut întotdeauna o apreciere foarte mare pentru această revistă. Și, de asemenea pentru redactorul ei șef. Mă bucur că *Magazin istoric* o să aibă acum, în aceste noi condiții, un imbold în plus pentru a-și desfășura posibilitățile sale.

Cristian POPIȘTEANU

La 15 mai 1990 au fost reluate relaţiile diplomatice ale României cu Vaticanul după o întrerupere de 42 ani. Anterior, în ziua de 29 aprilie 1990, la Catedrala Sfîntul Iosif din Bucureşti a avut loc ceremonia de instalare a arhiepiscopului Ioan Robu — primul arhiepiscop romano-catolic român. Totodată, în alte oraşe din ţară, au mai fost consacraţi cinci noi episcopi pentru diecezele de Iaşi, Timişoara, Alba Iulia, Oradea şi Satu Mare, completîndu-se astfel toate scaunele episcopale catolice vacante.

În numele Sanctităţii Sale, Papa Ioan Paul al II-lea, Excelenţa Sa, Arhiepiscopul Angelo Sodano, a condus personal ceremonia de instalare a arhiepiscopului Ioan Robu.

Televiziunea Română a difuzat în ziua de 19 mai 1990 filmul documentar Europa, prezenţe româneşti **(comentariul dr. Ion Dumitriu Snagov), în care figurează şi interviurile alăturate, acordate de marii ierarhi oaspeţi la ceremonia de la Bucureşti, colaboratorului nostru Manase Radnev şi pe care le reproducem.**

ARHIEPISCOP ANGELO SODANO, ministrul afacerilor externe al Vaticanului:

„România este o mare naţiune cu un mare viitor"

— Excelenţa Voastră, cum este văzută la Vatican România, istoria României în general?

— Sfîntul Scaun a urmărit întotdeauna cu mult interes evoluţia statului român, în special de la formarea statului modern român şi desăvîrşirea acestuia după primul război mondial. Imediat Vaticanul a trimis primul nunţiu apostolic, respectiv primul ambasador, în anul 1920, şi a cultivat raporturi strînse de colaborare şi prietenie. Aceste raporturi au fost suspendate în anul 1950, dar nu rupte. Ne exprimăm încrederea că vom colabora pentru reluarea cît mai rapidă a acestor relaţii, în spiritul deplinei reciprocităţi. România are nevoie să iasă din izolare, să se insereze în Europa, în comunitatea internaţională. România este o mare naţiune, cu un mare viitor. Pentru a se progresa cu adevărat este nevoie de împletirea activităţii în domeniul material şi spiritual. Pentru noi, progresul înseamnă progresul omului, statul e dator să slujească omul. Pentru noi, creştinii, omul a fost creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. Şi pentru toţi omul e demn de respect şi de consideraţie.

— Deci priviţi relaţiile între România şi Vatican dintr-o perspectivă europeană...

— Desigur. La Conferinţa de la Helsinki a fost prezent şi Sfîntul Scaun printre cei 35 membri. Eu cred că această unitate a Europei de la Atlantic la Urali, această comunitate europeană constituie un ideal înalt pentru care merită să conlucrăm cu toţii. România îşi va da contribuţia sa, iar papa, în numele bisericii, îşi va aduce contribuţia pentru a da suflet acestei unităţi, va insufla idealurile etice şi religioase pentru ca această casă comună să aibă un fundament propriu.

Casa comună trebuie să aibă o temelie pentru a-fi stabilă. Eu cred că acest fundament stabil înseamnă respectul faţă de om, faţă de etică şi respectul pentru idealurile umane, iar pentru noi, slujitorii bisericii, şi faţă de idealurile creştine, care au modelat cultura europeană, pe care toţi trebuie s-o respectăm.

— Excelenţă, îngăduiţi-mi să vă mulţumesc foarte mult.

— Din toată inima, urările mele cele mai bune pentru toţi locuitorii României.

JEAN-MARIE LUSTIGER, cardinal de Paris:

„România a făcut parte întotdeauna din marea Europă"

— Excelenţa voastră, ne-aţi făcut onoarea să participaţi la o ceremonie care semnifică pentru ţara noastră un pas spre Europa.

— Da, nu este însă un pas al României spre Europa, ci mai degrabă reintrarea ei în Marea Europă din care, de fapt, a făcut parte întotdeauna. După părerea mea, România face parte din Europa. Şi acum a devenit evident că ea reintră în concertul naţiunilor europene, pentru că a început să se bucure de libertate.

— Vă mulţumesc mult pentru această declaraţie.

A consemnat
Manase RADNEV

FEDERICO MAYOR, directorul general al UNESCO:

Apelul de la București

Luni, 30 aprilie 1990, la orele 11, din Aula Bibliotecii Centrale Universitare în prezența primului ministru, domnul Petre Roman, și în fața unei asistențe emoționate formată din membri ai guvernului, universitari și academicieni, ambasadori și alți membri ai corpului diplomatic acreditați la București, scriitori și ziariști, istorici și studenți, domnul Federico Mayor, directorul general al UNESCO, a formulat un Apel al acestei instituții specializate a O.N.U. pentru educație, știință, cultură și comunicație (informație) în favoarea reconstruirii și modernizării Bibliotecii Centrale Universitare din capitala României.

Iată cîteva din ideile Apelului:

„Anul 1989, care va rămîne înscris ca o perioadă excepțională în cartea istoriei, nu are, în general, caracterul unui «an teribil». A fost anul în care popoarele din Europa Centrală și de Est, dar și alte popoare din America Latină și din Africa de Sud au realizat cuceriri decisive pe calea libertății și democrației. A fost un an în care au căzut bastiliii și ziduri, s-au deschis frontiere, iar divizarea lumii a început să se estompeze.

În cea mai mare parte a cazurilor, schimbările democratice pe care le-am evocat s-au produs, desigur, sub presiunea opiniei publice, dar, în mare măsură, pe cale pașnică. Dimpotrivă, evenimentele care au avut loc în România în cursul ultimelor două săptămîni ale anului 1989 și care au captat atenția emoționată a lumii întregi, pot fi calificate ca «teribile». A fost lupta unui popor întreg pentru libertatea sa, pentru dreptate și demnitate umană; în această luptă, numeroși cetățeni români au plătit cu propria lor viață cucerirea valorilor democratice.

Și între atîtea scene de neuitat ale acestei lupte, opinia publică internațională a fost șocată de imaginea Bibliotecii Centrale Universitare, pradă flăcărilor.

Această bibliotecă, fondată în 1891, cea mai importantă între bibliotecile universitare din România, era un simbol al culturii acestei țări și al aderării intelectualilor români la civilizația europeană și universală. Distrugerea ei a fost ultimul act de barbarie dintr-un lung șir de atentate la patrimoniul național.

Dacă istoria este memoria societăților, bibliotecile sînt memoria istoriei și documentele pe care ele le adăpostesc constituie adesea mărturiile luptei milenare contra opresiunilor de orice fel. Lupta poporului român a fost încoronată de succes, dar libertatea și democrația trebuie recucerite și apărate zilnic.

Sprijinind eforturile noilor instituții române pentru salvgardarea și protejarea monumentelor și a altor bunuri culturale — și în mod special efortul reconstruirii Bibliotecii Centrale Universitare — UNESCO dorește să contribuie, în felul său, ca această bibliotecă, devenită simbolul luptei pentru libertate, să fie din nou lăcașul luminat al culturii și științei acestei țări.

Chem deci guvernele tuturor statelor, organismele internaționale guvernamentale și neguvernamentale, instituțiile publice și particulare, organismele de finanțare, bibliotecarii, arhiviștii și documentariștii, în sfîrșit, popoarele din toate țările, să participe cu contribuții benevole în bani, echipament sau servicii, la reconstrucția și la modernizarea Bibliotecii Centrale Universitare din București, la refacerea colecțiilor sale.

Invit pe toți intelectualii, artiștii și scriitorii, istoricii și oamenii de știință, cît și pe toți cei ce au ca misiune să informeze — jurnaliști, profesioniști ai presei, radioului, televiziunii — să contribuie la sensibilizarea opiniei publice mondiale față de acest proiect. A ajuta la reconstruirea acestei biblioteci-simbol înseamnă a ajuta România să-și croiască o eră de libertate și democrație.

Și adresez urarea ca poporul român, dincolo de divergențele care pot exista într-o societate liberă în privința căilor celor mai bune de urmat pentru atingerea acestui scop, să știe să găsească unitatea necesară care i-a adus victoria în decembrie 1989 și care este garanția succeselor sale viitoare".

În timpul vizitei la București, domnul Federico Mayor a acordat un interviu pentru Magazin istoric **colaboratorului nostru Viorel Grecu.**

— Domnule Federico Mayor, spuneți-mi care sînt, în momentul de față, marile proiecte ale instituției pe care o conduceți?

— În domeniul *educației*, noi toți — UNESCO, ca instituție, și țările membre — avem o mare problemă de rezolvat, căci în momentul de față există, în lumea întreagă, peste un miliard de analfabeți. Cred că această rușine colectivă reprezintă marea noastră problemă comună. Nu putem vorbi de dreptate, de demnitate, de drepturile omului — mai ales dacă ne referim la femei —, dacă nu putem într-adevăr rezolva această problemă a peste un miliard de persoane care viețuiesc — sau mai bine-zis supraviețuiesc — în ignoranță.

Al doilea mare obiectiv, în cadrul educației, sînt universitățile. Nu trebuie să ne gîndim la nivelele de bază ale educației; educația este un ciclu, ea are nevoie de marea structură, de marea conștiință națională pe care o reprezintă universitatea, acolo unde se formează, la cel mai înalt nivel, profesioniștii, dar care constituie, în același timp, cea mai înaltă instanță de reflecție și de critică a puterii.

În ceea ce privește *știința*, prioritară este problema mediului înconjurător. Activitățile umane sînt astăzi pe cale de a fi stingherite de ceea ce constituie singura noastră resursă pentru viitor, și anume: biosfera, aria de locuit a întregii condiții umane.

UNESCO s-a preocupat de mai mult timp de geologie, hidrologie, oceanografie și a inițiat acest mare proiect „Omul și biosfera".

În ceea ce privește *comunicația* (informația), după cum știți ea a constituit o mare problemă pentru UNESCO, dar cred că lucrurile s-au lămurit; dorim, prin intermediul „Programului internațional pentru dezvoltarea comunicației", să furnizăm tuturor statelor, și mai întîi celor mai sărace, tehnica necesară și să contribuim la formarea cadrelor de care au nevoie.

Și-acum *cultura;* în cele din urmă, cultura contează, căci numai pe cultură se pot baza democrația și libertatea publică. În această privință, avem un amplu program pentru a favoriza diversitatea culturală, pentru a lupta împotriva uniformizării culturilor și pentru a da tuturor popoarelor — și mai ales minorităților naționale — posibilitatea de a se exprima.

— Care sînt, în prezent, posibilităţile financiare ale UNESCO?

— UNESCO nu este un fond monetar. UNESCO are bani doar pentru a declanşa un proces de ajutorare, deci avem o activitate de mobilizare; ajutăm diferite state să înceapă o activitate şi în acelaşi timp să pregătească proiecte, care, după aceea, pot atrage fonduri din partea unor surse de finanţe naţionale, regionale sau internaţionale. De exemplu, am căzut de acord cu România, pe de-o parte, în privinţa informatizării, iar pe de alta, a mediului înconjurător; noi ajutăm România să înceapă aceste programe. Concret, am hotărît să vi se acorde 65 de mii de dolari ca să puteţi începe informatizarea liceelor şi a unui institut de educaţie pentru a putea demara; şi apoi pentru a pregăti proiectele care pot fi subvenţionate, pe de o parte, din străinătate, dar totodată, de a plasa informatizarea liceelor şi problema mediului înconjurător ca priorităţi naţionale.

— După cum ştiţi, multe lucruri s-au schimbat în Europa şi, în general, în lume; care va fi viitorul UNESCO, în contextul nou creat?

— Într-adevăr, multe lucruri s-au schimbat; din Europa de Est s-a declanşat acest domino al libertăţii şi al posibilităţii pentru fiecare individ de a-şi exprima deplin creativitatea şi sentimentele. Privim acest lucru cu o imensă bucurie; urmărim, de asemenea, evenimentele care se petrec în Africa de Sud şi în alte colţuri ale lumii şi aceasta ne încurajează să credem că, în acest moment, UNESCO are un rol deosebit: acela de a recomanda mereu că trebuie să ne gîndim la celălalt, la aproapele nostru, la înţelegere, la cooperare, la coordonare internaţională.

Cred că Europa întreagă, Europa nemutilată, care este pe cale de a se construi, trebuie, din primul moment, să fie deschisă spre lumea întreagă. Ea trebuie să se gîndească la ţările cele mai sărace, în special, la Africa, la America de Sud.

Nu-mi pot imagina o Europă mare care nu este o Europă generoasă şi solidară.

— Vă mulţumesc, domnule Federico Mayor, pentru acest interviu.

A consemnat
Viorel GRECU

PRIMII CITITORI AI „ISTORIEI IMPERIULUI OTOMAN“

(Urmare din p. 20)

niulli-Agasi“. Guer copiază, cum se vede, aproape cuvînt cu cuvînt. La fel procedează îndată, descriind alt corp de călăreţi din armata otomană, care „au fost numiţi *deliler*, adică nebuni, fără judecată. Altădată ei năvăleau asupra inamicului fără ordine sau disciplină şi reuşeau. De cînd au fost obligaţi să mărşăluiască în mod regulat, nu le-a mai rămas din valoarea lor iniţială decît numele“. Cantemir, de unde este preluat pasajul, arăta că această cavalerie „este numită *Deliler*, cum s-ar spune nebunii, furioşii; mai de mult, maniera lor de a lupta era impetuoasă, ei năvăleau fără ordine sau disciplină asupra inamicului; de cînd au fost obligaţi să mărşăluiască în mod regulat, nu le-a mai rămas din valoarea lor iniţială decît numele“.

Concluziile acestei comparaţii între Guer şi Cantemir sînt, mai întîi, că opera Principelui s-a bucurat nu numai de salutul măgulitor, dar încă neconcludent, al lumii ştiinţifice în anii apariţiei diferitelor sale traduceri, ci şi de lectura atentă şi, cum se vede, profitabilă a cărturarilor. Nu trebuie, firește, să insistăm prea mult asupra culpei de plagiator a lui Guer, procedeul „colajului“ fiind foarte răspîndit în scrisul secolului XVIII. Dar tocmai acest fapt obligă la o mai atentă cercetare a literaturii despre Imperiul otoman din acel veac, pentru a ne putea pronunţa asupra impactului lui Cantemir. Recenziile cunoscute nu sînt suficiente. Cercetarea carţilor despre istoria şi civilizaţia otomană este, aşadar, indispensabilă. Ea este recomandată de faptul că şi la începutul secolului XIX, deci după apariţia cărţii fundamentale a lui Ignace Mouradja d'Ohsson, *Tableau de l'Empire Ottoman*, t. I-III, Paris, 1787-1790, 1821 şi pînă la noul tratat al lui von Hammer-Purgstall, Cantemir continua a fi izvor pentru lucrări cu această temă. Dovada este o *Geschichte des Osmanischen Reiches von seiner Entstehung bis auf die neuesten Zeiten*, cu specificarea în titlu: *Nach Kantemir, Galletti, d'Ohsson, Gebhardi, Spittler und anderen*, deci o carte apărută după 1790, respectiv în 1811. Autorul nu e menţionat pe foaia de titlu. Lucrarea a cunoscut o traducere în limba rusă, publicată în două volume la Moscova, în 1828, cu titlul *Istorija Turreckogo gosudarstva ot samogo osnovanija onogo do novejših vremen.* Acest fapt reduce criticile mai vechi ale lui Hammer şi cele mai recente ale lui Hugh Trevor Roper, aspre dar superficiale. Valoarea unei opere nu trebuie judecată în raport cu contribuţiile aduse sau izvoarele descoperite ulterior, cum procedează orientalistul austriac, ci prin ceea ce a însemnat ea faţă de scrierile anterioare. Tot aşa, receptarea acelei opere nu este — pentru secolul XVIII — suficient sugerată de recenzii (exerciţiul lui Trevor Roper); ea trebuie judecată după reflectarea operei în toată literatura epocii. Pînă la aceste cercetări, dosarul influenţei lui Cantemir asupra istoriografiei, orientalisticii şi culturii secolului XVIII nu poate fi închis. ■

Virgil CÂNDEA

GEORGE BARIŢIU

ŞI... ŞTIINŢELE TEHNICE

Despre George Bariţiu (1812-1892), studiile monografice, lucrările de specialitate, manualele de istorie şi istorie a literaturii au reţinut îndeosebi meritele sale de om politic, publicist şi istoric, de luptător neobosit pentru ridicarea şi drepturile poporului român, fruntaş al revoluţiei de la 1848, întemeietor al presei româneşti din Transilvania (Magazin istoric, **nr. 3/1988**).

Mai puţin sau chiar deloc este cunoscut faptul că George Bariţiu s-a numărat printre promotorii studiului ştiinţelor exacte din ţara noastră, însăşi cariera profesorală începîndu-şi-o ca... profesor de fizică. Ştiinţelor exacte şi tehnice le-a rămas credincios şi în anii în care şi-a desfăşurat bogata activitate publicistică.

Înzestrat cu deosebite aptitudini, om de idei, dar şi spirit practic, bun organizator, George Bariţiu s-a interesat de diferite aspecte ale industriei şi tehnicii, făcînd loc, în paginile publicaţiilor pe care le-a condus, unui mare număr de articole consacrate acestor domenii, încercînd să găsească explicaţii asupra înapoierii economice româneşti din vremea sa şi propunînd soluţii privitoare la crearea unei industrii naţionale, pe care o considera hotărîtoare pentru rezolvarea problemelor sociale, obţinerea şi menţinerea independenţei economice şi politice, dezvoltarea modernă a agriculturii. Cîteva dintre aceste semnificative idei ne propunem să le evidenţiem în paginile ce urmează.

Castelul de la Hunedoara. Reproducere din Gazeta de Transilvania

Omul „biruie spaţiul şi timpul“

Chiar în primul număr al *Gazetei de Transilvania* din 12 martie 1838, atrăgea atenţia că misiunea ziarelor româneşti era, între altele, „lăţimea ştiinţelor şi a cunoştinţelor, împărtăşirea ideilor la toate clasele de oameni“, formulînd, totodată, o valoroasă idee dialectică privind fenomenele din natură: „Nimic nu se pierde în natură, ci numai legăturile lucrurilor se schimbă, numai formele se mută“.

Paginile din aceşti primi ani de existenţă ai publicaţiei sînt pline de informaţii tehnico-ştiinţifice. Astfel, prezintă vapoarele cu aburi, dă informaţii despre proiectul construirii unui tunel sub Tamisa, despre dagherotipie, electromagnetism, arat mecanizat, maşina de calculat şi multe alte invenţii: „Cîte nu poate săvîrşi omul? Biruie spaţiul şi timpul... Ingeniul [ingeniozitatea] omului, cum se pare, nu cunoaşte hotară în viaţa aceasta“, fiind însă conştient de importanţa pe care o are în această privinţă învăţămîntul, întemeierea de şcoli, în care predarea ştiinţelor să aibă rol predominant: „Fără de şcoale — arăta el într-un discurs rostit în 1837, *Cuvîntarea scolasticească* — aşa de temeinice şi bine organizate, după cum poftește trebuinţa veacului nostru, adevărata luminare şi înaintare nici nu se poate socoti“.

Concomitent cu informaţiile de caracter tehnic, numeroase (chiar mai numeroase decît acestea) erau informaţiile şi articolele referitoare la industrie şi extracţia minereurilor. Anunţa, astfel, cu satisfacţie întemeierea de noi fabrici şi ateliere: fabrica de zahăr din Sibiu, diferite întreprinderi textile, de prelucrare a lînii, bumbacului şi mătăsii din Braşov etc. În 1840, publica un amplu articol referitor la extracţia minereurilor feroase şi întemeierea unei producţii autohtone de fontă şi oţel: „Fraţii Hofman mai înainte cu cîţiva ani înfipseră ochii asupra ţinuturilor din Hunedoara, unde, după cum ştim, afară de băi bogate de aur se află şi altele de metale nenobile. Dînşii apucară măsurile de a lucra băile după teoriile cele

mai nouă și înlesnitoare, nici nu fuseră mulțumiți a scoate folos singur din vînzarea ferului nelucrat, ci tot acolea în loc așezară mai multe făurii, în care să lucreze ferul (precum și alte metaluri) așa din zioa de astăzi fellurimi de unelte neapărat trebuincioase, care mai înainte ni se aducea gata lucrate din țări străine (Stiria ș.a.) le aflăm aici acasă".

În continuare, Bariţiu anticipa utilizarea oțelului turnat, prezentînd avantajele acestei invenții în construcția de poduri suspendate: „În anii cești mai din urmă, aceiași frați Hofman și Carol Madersbah, poftiți de către magistratul Timișoarei au și așternut planul pentru zidirea unui pod peste canalul de acolo. Tot acești bărbați zidiră și podurile la Lugoj și Mehadia, iar la zidirea podului de la Greț [Graz] și la cel din Viena au făcut concurs. E de însemnat însă cum că podurile isprăvite sau proiectate de dînșii nu sînt poduri compuse din lanțuri ci poduri spînzurătoare, compuse din țilindri și arcuri, toate din fer vărsat, și după o teorie cu totul noaă pînă acum nici într-o parte a lumii întrebuințată".

În articolele scrise pe tema industrializării se arăta conștient de necesitatea creării de cadre tehnice prin folosirea unui învățămînt tehnic de specialitate. Astfel, într-un articol din anul 1839, după ce deplîngea faptul că sîntem nevoiți, în loc de a ne prelucra produsele, să le trimitem unor fabrici străine, pentru a ne reveni cu preț împătrit, deoarece „Fabrici n-avem domnilor!", continua: „Pînă cînd nu vom avea școli reale, tehnice și comerciale, între care negustorul și toți meșterii practici să-și ia procopseala după trebuința meseriei sale, pînă atunci să nu nădăjduiți vreun bine", adăugînd „pînă cînd ne zac băile de fier nelucrate și noi aducem cuțite, coase, ace, încă și cuie din țară străină, pînă atunci eu nu voi să cred că sîntem săraci".

„Industria... să fie a patriei"

Interesul asiduu al lui Bariţiu pentru tehnică nu s-a rezumat doar la activitatea publicistică, ci a îmbrăcat și aspecte practice. În 1852, a devenit director și coproprietar al Fabricii mecanice de hîrtie din Zărnești. În legătură cu aceasta, pentru documentare, căutare de mașini și tehnicieni a făcut o călătorie în Ungaria, Austria, Boemia, Franța, Elveția, Belgia și Olanda, fiind, ca și Dinicu Golescu în 1824-1826, impresionat de civilizația apuseană. Valoroasele însemnări, publicate în *Gazeta Transilvaniei* și, în continuare, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* sub titlul *Suvenire din călătoria mea,* cuprind și cîteva prezentări de realizări tehnice din străinătate, precum podul suspendat din Budapesta, proiectat de un inginer englez. Se arată întristat de faptul că școlile din Ungaria sau Transilvania „n-au produs pînă acum măcar un arhitect genial care să cuteze a lua asupră-și clădirea unui asemenea pod, un inginer care să aibă știința de a face planuri de importanță mai mare, cum drumuri de fier și altele ca acestea, mecanici care să ia asupra-și lucrarea și gătirea de mașinării mai complicate". De aceea — urmează el — pentru fiecare construcție mai importantă, trebuie să vie cineva din străinătate „ca să ducă cu sine și prețul ostenelii și gloria numelui".

În acest context se arăta preocupat de ridicarea unor cadre bine pregătite tehnic și din rîndurile națiunii române din Transilvania, conștient că numai astfel se vor putea pune bazele unei adevărate independențe economice; ridicîndu-se împotriva privilegiilor feudale, care opreau poporul român de la învățarea meseriilor și intrarea în industrie. Industria — arăta el — nu trebuie să mai fie „restrînsă la mîini privilegiate monopole... ci să fie a patriei, iar nu a unei națiuni sau mai bine a unei clase privilegiate, dacă este să scape din prinsoarea ce o apasă de veacuri".

În articole precum *Cărbunii de peatră în Transilvania, Milităria* ș.a. îndemna pe tinerii români să îmbrățișeze ocupațiile industriale, deoarece în viitor, „chiar cu o cultură foarte rațională a pămîntului, nu vor putea trăi numai din agricultură".

Preocupările și lupta pentru promovarea științelor tehnice le-a continuat și ca membru al Academiei Române. În *Analele Societății Academice Române 1877-1878,* de pildă, publica un memoriu *Noțiuni relative la economia socială și la istoria civilizațiunei în Transilvania,* în care trata amplu și cu competență construirea drumurilor în pasurile din Carpați, ce trebuiau să faciliteze legăturile între pămînturile românești: „Pînă pe la an 1840, construirea de drumuri așternute, artificiali, printre munți era considerată ca una specie de trădare a patriei", arăta el, precizînd că unele dintre aceste drumuri, deși începute de zeci și chiar sute de ani, nu erau nici unul terminat (Turnu Roșu-Cîineni, Timiș-Cîmpina „abia s-a terminat pe la 1862, dară și atunci nu prea bine", pasul Bran-Cîmpulung „se lucrează de la 1854", pasul Oituz „improvizat de trupele rusești intrate în anul 1849 în Transilvania, se pare că ar aștepta ca să-l continue tot acele trupe", Pasul Buzăului „se află tot în starea în care fusese pre cînd a intrat oastea lui Mihai eroul pe acolo"). Legat de transporturi, se dovedea deosebit de interesat de viitorul căilor ferate, numărîndu-se printre membrii delegației trimise la Viena pentru a interveni ca linia ferată Viena-Bratislava să își continue traseul și în Transilvania, prin Pesta, Arad, Sibiu, Brașov; insista, totodată, pentru realizarea legăturilor feroviare cu România.

Principalul mijloc — învățămîntul tehnic

Remediul tuturor acestor stări de înapoiere îl vedea în primul rînd în îmbunătățirea învățămîntului tehnic, în liberul acces al românilor la studii. Acest deziderat fusese susținut de Bariţiu încă în hotărîrile Adunării de la Blaj, din anul 1848, al cărei punct 13 prevedea înființarea institutelor „tehnice".

În mod cu totul aparte a militat Bariţiu pentru această necesitate prin intermediul ASTREI, al cărei secretar a fost de la întemeiere și pînă în 1888, iar în ultimii ani de viață ca președinte al acestei asociații. „Dacă este să fim șterși din seria popoarelor — arăta el cu prilejul unei reuniuni generale a acestui for — apoi pieirea noastră ni se pregătește prin alte arme, adică prin fizică și prin matematică și în specie prin mecanica, chimia, istoria naturală..., prin comerț și industrie".

În consecință, a desfășurat o susținută activitate (disertații, articole, întruniri) susținînd necesitatea creării unei industrii românești, a învățămîntului tehnic. Cea mai importantă lucrare, în acest sens, a fost dizertația ținută la adunarea generală a ASTREI care a avut loc la Abrud, în anul 1865, dizertație intitulată chiar *Științele tehnice* și publicată în același an în *Familia; Gazeta Transilvaniei*, precum și în *Protocolul* adunării ce avusese loc sub președinția lui Timotei Cipariu. Amintită doar în unele studii, dizertația merită întreaga noastră atenție prin ideile deosebit de moderne pe care le conține, fiind o veritabilă chintesență a concepției lui George Bariţiu privitoare la științele tehnice și, totodată, o expresie a erudiției lui în acest domeniu.

În Europa — preciza el, de la început — are loc o luptă între științele umaniste și cele reale, între facultățile filosofice și cele politehnice, luptă la care românii, ținuți vreme îndelungată în afara accesului la învățătură, nu iau parte în măsura în care s-ar cuveni. „Științele matematice și fizice au fost tratate în școli sau la locul cel mai din urmă, sau n-au fost propuse nicidecum. Tinerimea noastră mai niciodată nu știa pentru ce învață matematica și științele naturale, dacă cumva le învăța, iar școlile reale pînă ieri alaltăieri nici de nume nu erau cunoscute. Încă pentru politehnicul din Viena, apoi ardelenii au pare-mi-se vreo cinci stipendii... însă nu ies nici măcar simplii geometri îndeajuns, iară inginerii, ardeleni născuți, se pot număra foarte ușor și fără nici o bătaie de cap". Din cauza lipsei de pregătire adecvată, multe construcții (fabrici, drumuri) sînt greșite. În aceeași situație — preciza Bariţiu — erau casele de locuit „în care ochiul cel mai ager nu va descoperi o singură linie dreaptă", iar împărțeala camerelor era dezastruoasă, „scările sau treptele sînt sau atît de strîmte încît doi oameni să nu încapă alături, sau înguste și răpezișe de a-ți risca pre tot momentul oasele"; dădea ca exemplu case cu etaj „la care arhitectul uitase a lăsa loc de trepte" sau cu atîta lumină pe fereastră, doar ca „membrii familiei să nu se bufnească unii de alții".

După ce arată rolul științelor tehnice și al celor exacte în trecut, dînd exemple de construcții din antichitate, arată că trebuințele și cerințele din secolul de acum sînt neasemănat de mari. Oamenii și popoarele pretind între altele „case de locuit împărțite cît se poate mai bine, uscate, luminoase, bine aerisite; iară popoarele pretind biserice nu numai masive, ci totodată clădite cu strînsa observare a legilor estetice, a simetriei, a acusticei, mai încolo teatruri măreţe și elegante, palaturi de espuseţiuni, poduri gigantice (uriașe), arsenale și porturi, cărora asemenea lume veche n-a văzut, reședințe și institute scolastice, fabrice, cazarme, panteoane, valhalle, burse de mărime și întindere colosală. Mai departe, lumea noastră voiește să aibă căi ferate în toate direcțiunile, să cutreiere toate mările. cu vapoare, să așeze sîrme de telegraf prin fundul mărilor, să aibă monitoare (corăbii cu pereți de fier)".

Trece la tehnica măsurătorilor, necesară pentru terenuri, profunzimea apelor și iuțeala curgerii lor „cum și cîtătimea mai multor minerale ce se descoperă sub scoarța și în sînul pămîntului", apoi „distanțele soarelui, lunei și a tuturor planetelor de pămînt, iuțeala cursului lor, suprafața și volumul lor".

Toate aceste exemple ar trebui, după părerea lui Bariţiu „să ne îndemne și pe noi a ne împărți pe viitoriu tinerimea, a trimite pre o parte din ea la învățarea științelor tehnice", deoarece „tehnicii sînt aceia carii au început a domni preste tot, pentru că lor le este deschisă lumea întreagă". Și conchidea: „De va merge tot așa, dacă adică nu ne vom deschide ochii și nu ne vom deștepta în această privință cît se poate mai curînd, nu vor trece ani cincizeci, după care rîurile, munții și pădurile noastre vor deveni proprietăți ale tehnicilor străini, iară fiii noștri șerbii lor prea plecați. Pe minunatele noastre rîuri muntene se vor înființa tot felul de fabrice cu capitaluri străine, după care moșiile de prin pregiur vor deveni proprietatea noilor baroni cuceritori și subjugători prin științe și arte".

Să recunoaștem: o excepțională viziune asupra dezvoltării tehnicii și creșterii rolului ei în angrenajul social-economic, dublată de un fierbinte patriotism și o neobosită preocupare legată de dezvoltarea capacităților tehnice-industriale în sînul poporului, al cărui progres îl vedea numai pe această cale, a ridicării nivelului cunoștințelor tehnice. ■

Prof. univ. dr. ing.
Horia COLAN

Românii

în izvoare istorice străine

DOCUMENTE INEDITE DIN ARHIVA CAVALERILOR TEUTONI: MISIUNEA CAVALERULUI RABE

Dintre ordinele monaho-cavalereşti, cel al cavalerilor teutoni (Deutsches Orden Ritter) **a avut cele mai puternice interferenţe cu istoria românească. La numai cîteva decenii după întemeierea sa oficială (statutul de organizare datează din 14 august 1190, iar bula papală ce sancţionează întemeierea, din 6 februarie 1191), cavalerii teutoni au fost chemaţi în anul 1211 de regele Ungariei, Andrei II, care le dăruia „o ţară numită Bîrsa, în Transilvania, înspre cumani... ca să o locuiască în pace şi să o stăpînească slobod pe veci, pentru ca prin convieţuirea cu ei să se întindă regatul nostru".**

De fapt, dania din 1211 făcută de regele Ungariei viza nu un teritoriu stăpînit efectiv de coroana ungară, ci o zonă pe care amintiţii cavaleri teutoni trebuiau de abia de atunci încolo să o aducă sub ascultarea lor.

Ajunşi pe pămînt românesc, teutonii au desfăşurat o intensă campanie de colonizare, prin cuceriri, atît în Ţara Bîrsei, cît şi dincolo de munţi. Numai că speranţele regelui Ungariei de a-şi spori teritoriile, prin aceste cuceriri, s-au lovit de pretenţia teutonilor de a întemeia un stat propriu, pe care intenţionau să-l pună sub jurisdicţia papală.

În confruntarea pentru autoritate, regalitatea a avut ciştig de cauză. În 1225, după numai paisprezece ani petrecuţi pe pămînt transilvan, teutonii au fost siliţi să părăsească regiunea.

Şi cum în 1227, teutonii au pierdut şi posesiunea regatului Akkon (sau Akra, cum i se spunea în documentele europene), marele magistru s-a văzut nevoit să se refugieze mai întîi la Veneţia (1291-1309), apoi, în zona Balticii, unde teutonii cu sprijinul ducilor de Suabia şi al oraşelor hanseatice — îndeosebi, Lübeck şi Bremen —, au cucerit teritoriul prusilor, întemeind un stat cu reşedinţa în puternica fortăreaţă de la Marienburg.

Episodul din Ţara Bîrsei nu a fost singurul moment al prezenţei efective a teutonilor pe pămînt românesc. În anul 1429, în cadrul acţiunilor de stăvilire a expansiunii otomane, Sigismund de Luxemburg a solicitat un grup de cavaleri pentru apărarea uneia din zonele cele mai expuse penetraţiei otomane: Banatul de Severin. Sub comanda lui Klaus (sau Nicolaus, cum apare în unele documente latine) von Radewitz, preceptor al Ordinului şi ban al Severinului, teutonii s-au stabilit în partea de sud-vest a pămîntului românesc. Tot o trecere efemeră, deoarece înfrînţi de otomani în anul 1432, cavalerii nu au mai putut rezista în fortificaţiile pe care le înălţaseră aici

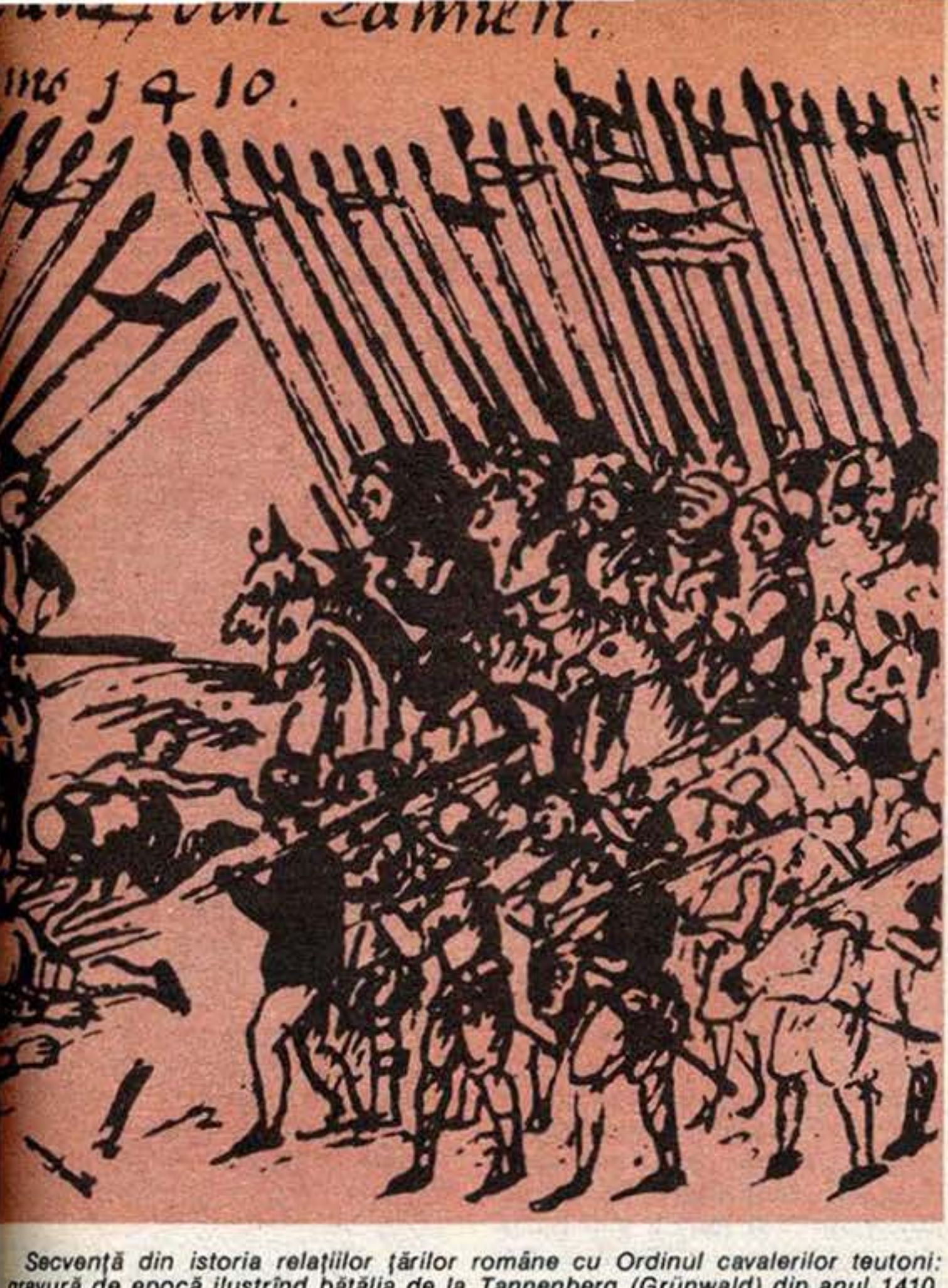

Secvență din istoria relațiilor țărilor române cu Ordinul cavalerilor teutoni: gravură de epocă ilustrînd bătălia de la Tannenberg (Grünwald) din anul 1410, unde intervenția corpului de oaste moldovenesc a avut o contribuție decisivă la victoria armatei regatului Poloniei

decît alți trei ani, pînă în 1435, dată după care au părăsit definitiv pămîntul românesc.

Dar și din teritoriul de la Marea Baltică, teutonii au continuat a lua parte la evenimente politice în care erau angrenate și statele feudale Moldova și Muntenia. Acest lapt s-a petrecut îndeosebi cu prilejul luptelor purtate de regatul polon cu acești cavaleri, lupte la care corpul de oaste moldovean și-a adus o importantă contribuție, grație căreia bătălia de la Grünwald s-a decis în favoarea lui Vladislav Jagello, regele Poloniei.

Legăturile felurite ale Ordinului cavalerilor teutoni cu istoria românească au fost evidențiate în numeroase documente, atît în corespondența dintre regalitatea ungară și cavaleri, cît și între aceștia și papalitate; de asemenea, episoade ale luptelor de la Grünwald din 1410, cît și ale celor de la Marienburg, din anul 1422 sînt pe larg amintite în cronicile vremii.

Publicate parțial, aceste documente constituie o prețioasă sursă privind reconstituirea unor evenimente ale istoriei românești. Recent, cu prilejul unei călătorii la Viena (amintim, în această ordine de idei, că în anul 1809, Ordinul cavalerilor teutoni a fost desființat ca ordin militar; din anul 1923, el a devenit un ordin exclusiv călugăresc, cu sediul la Viena), am reușit, cu sprijinul lui P. Bernhard Demel, conducătorul arhivei centrale a Ordinului, să parcurg regestele Ordinului, depistînd mai multe documente — copii și originale — de deosebit interes pentru istoria României.

Dincolo de „munții înzăpeziți"

Astfel, am identificat cinci diplome emise de papa Honoriu III (1216–1227), păstrate în copii autentificate de pe originale din arhivele Vaticanului, realizate la începutul secolului XVIII. Diploma din 13 mai 1218 — cea mai veche dintre ele — confirmă drepturile pe care episcopul Wilhelm al Transilvaniei le acordase, în anul 1213, cavalerilor, proaspăt instalați în Țara Bîrsei, anume „să ia dijmă de la toți locuitorii de față și viitori ai acestei țări [a Bîrsei], *în afară de ungurii sau secuii ce vor să treacă în numita țară* [s.n.]". Documentul este prețios prin faptul că arată că, departe de a fi „deșartă și nelocuită" cum se preciza în dania din 1211, Țara Bîrsei era locuită intens de oameni care plăteau dijmă; acești locuitori nu erau însă nici secuii, nici ungurii, a căror așezare era menționată ca un proiect de viitor; ei nu puteau fi decît românii *(blachii)*. De altminteri, într-o altă diplomă, din 1224, românii erau desemnați în chip expres ca locuitori ai acestei zone: „Le-am dat pădurea românilor și pecenegilor *[Blachorum et Bissenorum]*, dimpreună cu apele, ca să le folosească împreună cu susnumiții blaci și pecenegi și să nu fie datori a face nici o slujbă pentru aceasta, bucurîndu-se de mai sus zisa libertate".

Alte patru diplome, de asemenea inedite, au fost emise în al optulea an de pontificat al papei Honoriu III, deci în 1224, cînd divergențele dintre cavaleri și regalitatea ungară începuseră să se manifeste tot mai fățiș. Conținutul lor este asemănător cu al altor scrisori trimise de papă, fie regelui Ungariei, fie episcopului Transilvaniei; explicația acestor frecvente scrisori este aceea că papalitatea era direct interesată în susținerea cavalerilor teutoni, care, cum am arătat, doreau să-și pună teritoriul luat în stăpînire sub autoritate papală: „Încuviințînd așadar cu bunăvoință cucernicele voastre rugăminți — se arăta în scri-

sorile adresate de papă cavalerilor — luăm susnumita țară [a Bîrsei] în dreptul și în stăpînirea sfîntului Petru și hotărîrea ca ea să rămînă pe veci sub osebita oblăduire și apărare a scaunului apostolic. Pe lîngă aceasta, deoarece numita țară, potrivit privilegiilor date vouă de scaunul apostolic, nu are nici un episcop sau prelat afară de pontificele roman, prin puterea scrisorii de față oprim cu hotărîre ca vreun arhiepiscop sau episcop să cuteze a rosti pedeapsa afurisîniei sau a excomunicării asupra acelei țări sau asupra locuitorilor ei fără osebita împuternicire a scaunului apostolic".

Era un răspuns direct la acțiunile episcopului Transilvaniei, care, cum se deduce dintr-o scrisoare a aceluiași papă Honoriu III, încerca să-și exercite autoritatea eclesiastică în această zonă. Cavalerii se plînseseră că episcopul Transilvaniei, Reinold, chema pe preoții și clericii din Țara Bîrsei la sinodul său și, mai ales, îi impunea la dijmă și alte drepturi episcopale, laolaltă cu mirenii din respectiva zonă.

Una din diplome, adresată protopopului și poporului din Țara Bîrsei și celor de dincolo de „munții înzăpeziți", teritoriu pe care îl declară a fi în posesia bisericii romane, concedîndu-l cavalerilor teutoni, confirmă intenția membrilor Ordinului de a întemeia un stat în această zonă. Această intenție, firește, nu putea fi pe placul regalității ungare, care a și intervenit cu forța armelor împotriva cavalerilor, fapt ce rezultă din scrisoarea adresată de papă regelui Andrei, la 12 iunie 1225: „Nu de mult am primit o plîngere a lor [cavalerilor] în care se spune că tu, atîțat de oamenii răi, ai intrat în țara lor cu o mare mulțime de călărime și pedestrime și că atît de mult i-ai asuprit pe frați și pe oamenii lor prin tot felul de cereri și de cheltuieli, că le-ai pricinuit o pagubă de o mie de mărci și afară de aceasta ai făcut și țara însăși... aproape cu totul nefolositoare pentru ei și pentru pămîntul sfînt. Apoi, o cetate, pe care ei o clădiseră dincolo de munții Carpați cu multă trudă și cheltuială, tu ai cuprins-o cu puterea după ce ai alungat de acolo pe frații lor și, după ce oamenii tăi au ucis pe unii din frații și oamenii lor, pe alții i-au rănit, iar pe alții i-au băgat la închisoare".

Prestigiu și abilitate diplomatică

O altă importantă categorie de informații privind istoria românească le-am desprins din regestele documentelor ce au aparținut arhivei marelui magistru din Prusia Orientală, păstrate în prezent în Berlinul de Vest. Deși în rezumat, aceste documente ne oferă știri deosebit de prețioase privind anumite evenimente politice, îndeosebi din timpul lui Alexandru cel Bun.

După cum se știe, domnul Moldovei a dus o politică extrem de activă pe plan diplomatic și militar. Aliat cu regele Poloniei, Vladislav Jagello, Alexandru cel Bun a luat parte la luptele pe care regatul polon le-a purtat la începutul veacului XV împotriva cavalerilor teutoni, care încercau să-și extindă dominația din Prusia Orientală și asupra Lituaniei. În 1410, la Grünwald a avut loc prima mare confruntare dintre poloni și cavaleri, luptă la care a luat parte și un corp de oaste moldovenească, ce a avut un rol deosebit în izbînda lui Jagello. Încă la 30 septembrie 1409 - cum rezultă din regestele consultate - marelui magistru i se raporta sosirea ajutoarelor din Moldova pentru polonezi.

Deși Alexandru cel Bun i-a acordat un substanțial ajutor, Vladislav Jagello, la 25 martie 1412, la Lublau, a încheiat un tratat cu regele Sigismund de Luxemburg, care cuprindea și o clauză referitoare la Moldova, anume împărțirea țării românești de la răsărit de Carpați între cele două regate.

Multă vreme în istoriografia noastră s-a crezut că Alexandru cel Bun a ignorat prevederile acestui tratat, cel puțin în latura lui privitoare la Moldova. Iată că regestul amintit este în măsură să modifice această părere. Chiar în anul încheierii tratatului, 1412, la curtea lui Alexandru cel Bun a sosit în misiune oficială cavalerul Rabe. Nu ne sînt cunoscute amănunte ale soliei sale, dar din alte acte ulterioare, vizînd, din ambele tabere, o încercare de îmbunătățire a relațiilor moldo-teutone, putem deduce că acesta a fost și rostul misiunii sale. Oricum, ele ilustrează politica de echilibru urmată de Alexandru cel Bun, apropierea de Ordinul cavalerilor teutoni fiind o tentativă de a tempera pretențiile tot mai accentuate de suzeranitate ale regelui Poloniei.

La rîndul lor, teutonii se arătau deosebit de sensibili la toate evenimentele politice din zonă; ei consemnează atît tentativa fratelui lui Vitold, Svidrigailo de a se desprinde din alianța lituano-polonă, cît și încercările de alianță matrimonială, prin căsătoria fiicelor regelui polon cu voievodul Moldovei, respectiv, cu ducele Lituaniei. (Raport din 28 ianuarie 1422)

Domnul Moldovei a luat totuși parte la asediul cetății Marienburg, un raport teuton consemnînd această participare. Regestele referitoare la perioada anilor 1427-1432, confirmă însă din nou apropierea lui Alexandru de ducele Vitold și de teutoni, subliniind încă o dată politica de echilibru urmată de domnul român. La 17 aprilie 1432, marele magistru comunica cu regret, într-o scrisoare adresată mareșalului din Livland, moartea lui Alexandru cel Bun, document ce confirmă prestigiul și rolul politic al domnului român în această parte a Europei.

Bunele relații dintre teutoni și Moldova au continuat, de altfel, și sub Iliaș, urmașul lui Alexandru. La 20 martie 1432, moldovenii, lituanienii și cavalerii teutoni au rupt armistițiul cu polonii, încheiat la 1 septembrie 1431. Voievodul român a oferit și un ajutor în aur pur

(Continuare în p. 36)

SUEDIA, 1944: O „FILIALĂ“ A REZISTENŢEI NORVEGIENE?

Rolul jucat de Suedia în cel de-al doilea război mondial n-a fost niciodată explicat complet în lucrările de istorie [1]. Se ştie că, oficial, suedezii au rămas neutri. Datorită sprijinului lor activ, Aliaţii au putut însă folosi în secret ţara drept bază de operaţii împotriva Germaniei, care ocupase Norvegia încă din aprilie 1940. În cea mai mare parte a războiului, am desfăşurat operaţii simultane deasupra Norvegiei şi Suediei. Una dintre misiuni consta în scoaterea din ţară a cursanţilor şcolilor de aviaţie norvegiene şi a piloţilor aliaţi internaţi în Suedia, cealaltă - în aprovizionarea mişcării de rezistenţă din Norvegia. Suedezii au transportat pentru noi, pe căile lor ferate, armament şi explozibil, sabotori şi militari norvegieni instruiţi. Trupele suedeze aflate în apropierea frontierei cu Norvegia au lăsat norvegienilor, spre a fi folosite împotriva germanilor, tunuri şi alte materiale de război. Odată chiar, o maşină a poliţiei suedeze a transportat focoase, fiind prea periculos ca ele să fie încărcate în tren.

Uimitor este că germanii nu au descoperit niciodată unica modalitate sigură folosită de noi: cisternele de pe ruta feroviară Stockholm-Oslo, pentru a introduce şi a scoate din capitala Norvegiei oameni şi materiale. Pe acest traseu au mers mulţi militanţi de frunte ai Rezistenţei, între care şi Jens Christian Hauge, pe atunci conducătorul mişcării, devenit după război ministrul apărării naţionale a Norvegiei (1945-1952) şi ulterior al justiţiei (1955).

Călătoria cu cisterna nu era, în realitate, atît de inconfortabilă pe cît putea părea la prima vedere. Cel transportat trebuia să se ascundă în interiorul ei numai la intrarea în staţii şi la trecerea peste frontieră. Mai pline de aventură erau deplasările în tenderele ataşate la locomotive. Ca să nu îngheţe sau să se înece în apa din tender, agenţii purtau costume de scafandru cu luminatorul de la cască deschis, pentru a putea respira. Procedeul s-a dovedit absolut sigur. Germanii nici măcar nu l-au bănuit a exista. Ajuns în Oslo, trenul era tras pe linie moartă, călătorul ieşea din tender şi îşi vedea de treabă.

Primul grup operativ pentru misiuni speciale pe care l-am condus a fost transportat în Suedia cu avioane neînarmate şi fără semne distinctive. Am acoperit uniformele cu grijă, pentru a ne masca naţionalitatea. Dar n-a trecut nici un an şi pe aerodromurile militare suedeze au început să apară uniforme engleze, americane şi norvegiene. Foloseam atunci, deja în mod deschis, două aerodromuri şi convenisem între noi să putem utiliza încă cinci.

Operaţiile noastre au început în primele luni ale anului 1944. Aproximativ 2 000 norvegieni fuseseră instruiţi în Suedia, parţial sub îndrumarea unor ofiţeri suedezi. Urma să fie transportaţi la o bază militară aeriană de lîngă Toronto, în Canada, pentru instrucţie suplimentară. Generalul Spaatz, din cadrul forţelor aeriene strategice ale S.U.A. [2], m-a numit pe mine pentru îndeplinirea acestei misiuni. Sînt cetăţean american naturalizat, dar m-am născut în Norvegia şi am funcţionat o vreme în cadrul marinei militare şi armatei norvegiene. Făcusem numeroase călătorii cu avionul în Norvegia şi Suedia. În plus, înainte de război, fusesem directorul liniilor aeriene norvegiene.

Primul lucru a fost să cădem de acord cu ministerul suedez al aviaţiei, care ne cunoştea planurile şi era dispus să colaboreze cu noi, asupra însemnelor ce urmau să le poarte avioanele noastre, asupra codului de identificare şi a frecvenţelor radio pe care trebuia să le folosim. Am stabilit ca statul major suedez să fie informat despre momentul cînd ajungeam deasupra frontierei, pentru ca artileria antiaeriană să nu deschidă focul asupra noastră. De asemenea, suedezii urmau să ne comunice momentele cînd se aflau în aer formaţiile germane de avioane de vînătoare, pentru patrularea frontierei. În acelaşi timp, Rezistenţa norvegiană raporta imediat prin radio la Stockholm orice mişcare de nave din porturile Norvegiei.

Astfel, noi am ştiut întotdeauna, înainte de fiecare zbor, despre prezenţa convoaielor sau a navelor echipate pentru apărarea antiaeriană în zona de litoral. Am cunoscut toate amplasamentele de tunuri de pe coasta norvegiană, locul de staţionare al fiecărei divizii germane, numărul şi tipul avioanelor aflate pe fiecare aeroport.

Una dintre cele mai importante organizaţii ale noastre era instalată în maternitatea din Oslo. Am paraşutat radiotelegrafistul şi aparatura în apropiere de Capitală, iar prietenii noştri medici i-au aranjat angajarea ca electrician la spital. După multe încercări, acesta a reuşit să instaleze pe acoperişul clădirii o antenă ce nu putea fi detectată. Aparatura şi-a plasat-o la mansardă

---

[1] Colonelul Balchen, din forţele aeriene ale S.U.A., a participat direct la operaţiile relatate în acest articol, apărut în volumul II al lucrării *Secrets and Stories of the War* reprodus de revista *Magazin istoric*, cu titlul şi subtitlurile redacţiei.

2 Generalul american Carl Spaatz fusese pilot de vînătoare pe frontul francez în primul război mondial, iar în 1929 depăşise recordul la durată în zbor (15 ore şi 40 minute de zbor neîntrerupt). Între 1942 şi 1945, Spaatz a fost comandant-şef al forţelor strategice aeriene americane în Europa, cu baza în Anglia, conducînd atacul aerian asupra oraşelor germane. A fost şeful statului major general al armatei americane (1946-1948).

și astfel, în curînd, a asigurat legătura directă cu Londra.

Germanii au interceptat cîteva dintre mesajele cifrate cu ajutorul radiogoniometrelor și au stabilit că aparatul de emisie era undeva în spital. Trupe SS au împresurat clădirea.

Radiotelegrafistul se afla în plină transmisie cînd în mansardă au pătruns doi agenți ai Gestapoului. El a încercat să se strecoare pe scara care dădea spre acoperiș, dar a constatat că ieșirea era blocată. Atunci s-a întors, i-a împușcat pe cei doi agenți și a coborît în fugă scările pînă la ieșirea din spatele clădirii, unde a dat peste încă doi SS-iști. I-a împușcat și pe ei. Apoi a escaladat un zid, a traversat în fugă strada, a trecut prin pasajul unei clădiri și a ieșit în altă stradă cu pistolul în buzunar. Două săptămîni mai tîrziu era în drum spre Stockholm.

Spre sfîrșitul anului 1944, s-a hotărît transportarea din nordul Suediei, pe calea aerului, a unei companii de poliție și a două unități spitalicești în nordul Norvegiei, la Kirkenes, pentru a participa la acțiunile împotriva germanilor, care se retrăgeau din Finlanda. Avea să fie o veritabilă operație militară. Avioanele au pornit încă de la Stockholm cu însemnele militare ale S.U.A. Echipajele au purtat uniforme complete. Aparatele au aterizat noaptea. Se prevăzuse ca ele să plece imediat spre nord, însă timpul nefavorabil a împiedicat decolarea. În aceste împrejurări, m-am prezentat la căpitanul de poliție Olson, pentru a-i explica situația dificilă în care ne aflam.

– Ar fi foarte greu să le eliberați certificate de internare? L-am întrebat. Le luați amprentele și îi fotografiați.

– Bine, a răspuns Olson. Voi fi acolo la opt dimineața.

Am luat atunci legătura telefonică cu ministrul de externe.

– Sînt toți în uniformă, dar ar vrea să iasă în oraș. Nu știu cum să procedez, i-am spus.

– Dă-le drumul, mi-a răspuns el.

Deci, în luna aprilie a anului 1945, umblam nestingheriți în uniformă prin Stockholm. Iar dacă am fi intrat în Norvegia, suedezii ne-ar fi însoțit și acolo. Mulți dintre patrioții norvegieni urmăriți de germani au fost salvați de soldații suedezi din trupele de grăniceri, care i-au dus la comandamentele respective, le-au dat de mîncare și i-au sfătuit cum să se deplaseze mai departe. Într-o zi, unul dintre agenții noștri, urmărit de Gestapo, a fost rănit în apropiere de graniță. Suedezii l-au observat cum înaintează. Din cînd în cînd, se trîntea la pămînt și deschidea focul, apoi se ridica, făcea cîteva salturi înainte, se trîntea din nou și trăgea cîteva gloanțe pentru a încetini înaintarea urmăritorilor germani. Cînd a fost rănit, n-a mai putut fugi. Se afla la numai o jumătate de milă (cca. 800 m) de frontieră.

În acel moment au intervenit suedezii. Cîțiva ostași din pichet au trecut granița și l-au smuls pe cel urmărit de sub nasul inamicului ținut în bătaia armelor. Germanii au protestat la comandamentul suedez, însă acesta nu a acordat nici o atenție incidentului.

Tot timpul ocupației germane în Norvegia (1940-1945) au circulat convoaie de autocamioane spre Suedia, prin toate punctele de trecere. Rezistența norvegiană includea, fără mari dificultăți, două-trei camioane goale în coloană. Apoi, la un anumit punct, aceste camioane erau înlocuite cu altele, acoperite cu prelate și încărcate cu refugiați. Germanii nu făceau decît să numere camioanele. Cred că în tot timpul războiului n-am pierdut mai mult de trei camioane.

În cursul războiului s-au refugiat în Suedia cel puțin 60 000 norvegieni, abandonînd totul. Luați în evidență de Legația norvegiană de la Stockholm, ei s-au concentrat la Kjeseter, în regiunea centrală a Suediei. Din rîndurile lor s-a recrutat apoi o unitate numeroasă, instruită de ofițeri suedezi și norvegieni, pentru eventualitatea unor acțiuni militare în Norvegia. La începutul anului 1945, exista un efectiv de trupe norvegiene bine instruite în aceste tabere. Tot echipamentul și înzestrarea lor proveneau din dotarea armatei suedeze.

Un „beneficiu" adiacent neutralității Suediei l-a constituit predarea în stare intactă, către Marea Britanie, a primei rachete V-2. Asemenea bombe au început să cadă asupra Londrei în octombrie 1944. Într-o zi, în iulie același an, am primit un telefon de la Londra, prin care mi se cerea să asigur transportul aerian al unor lăzi de mari dimensiuni, în greutate de circa două tone și jumătate. Conținutul lor era cît se poate de secret.

A efectuat zborul pînă în Suedia locotenent-colonelul Keith Allen, cu un aparat vechi C-47, neînarmat. A încărcat lăzile și a revenit la Leuchars, comandamentul nostru de pe coasta de est a Scoției. Apoi am condus eu avionul pînă la Farnborough și am predat lăzile profesorului Alexander, care mi-a confirmat că ele conțineau o rachetă V-2 fără încărcătură explozivă. Căzuse în Suedia, în timpul unui zbor de încercare. ■

Bernt BALCHEN
În românește de
Sergiu CELAC

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Imagini bucureștene din anii interbelici; fotografii inedite realizate de N. Ionescu și aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei Române: 1 Piața Universității în două ipostaze: în centru, jos, statuia lui I.C. Brătianu, demolată în anii '50; 2 3 Calea Rahovei, cu Biserica „Domnița Bălașa" (stînga) și Palatul Tribunalului (dreapta); 4 Oră de vîrf pe Calea Victoriei, în 1935 **(Revoluția din decembrie 1989 salvează de la dispariție Biblioteca Academiei,** p. 6)

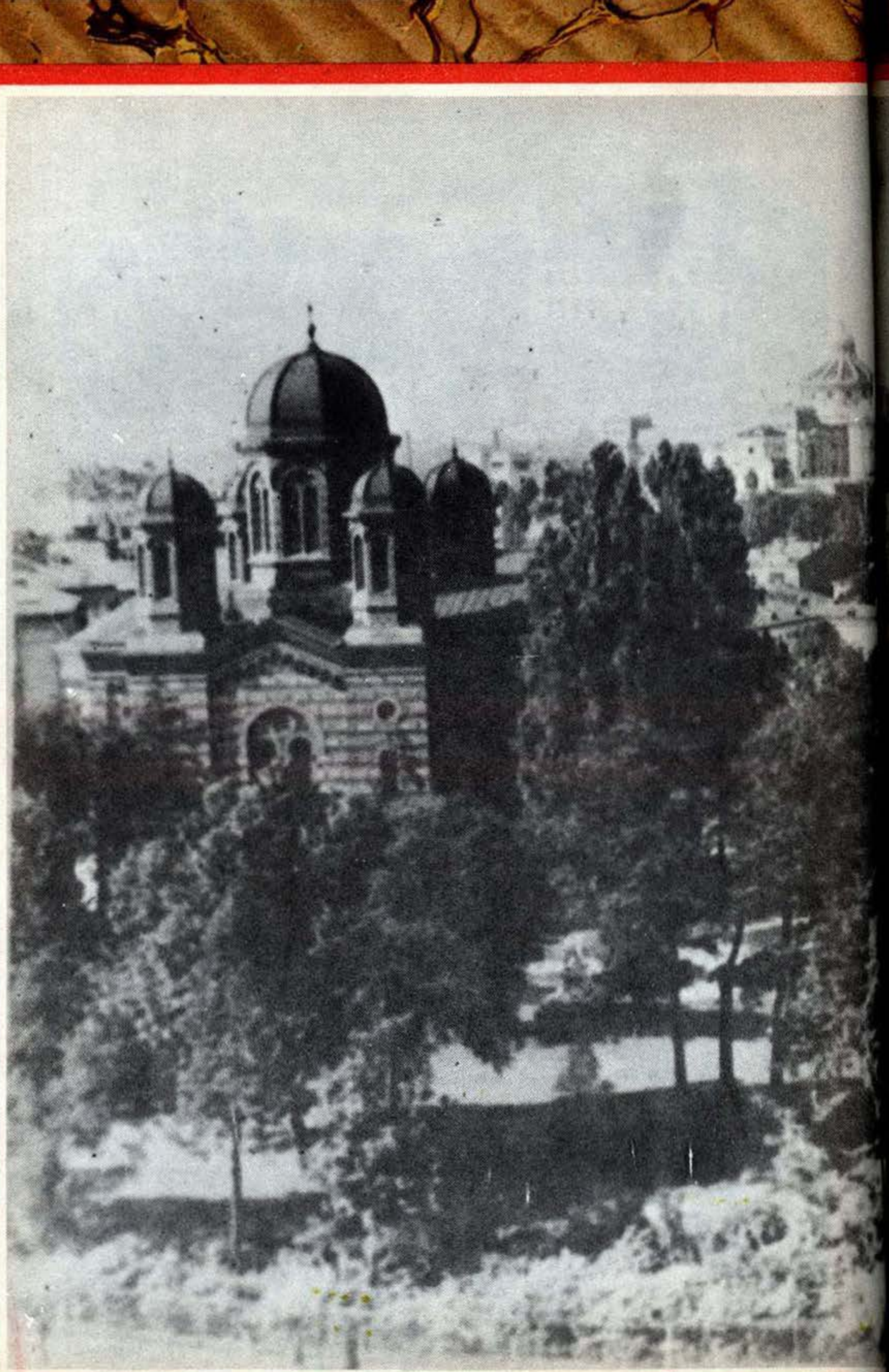

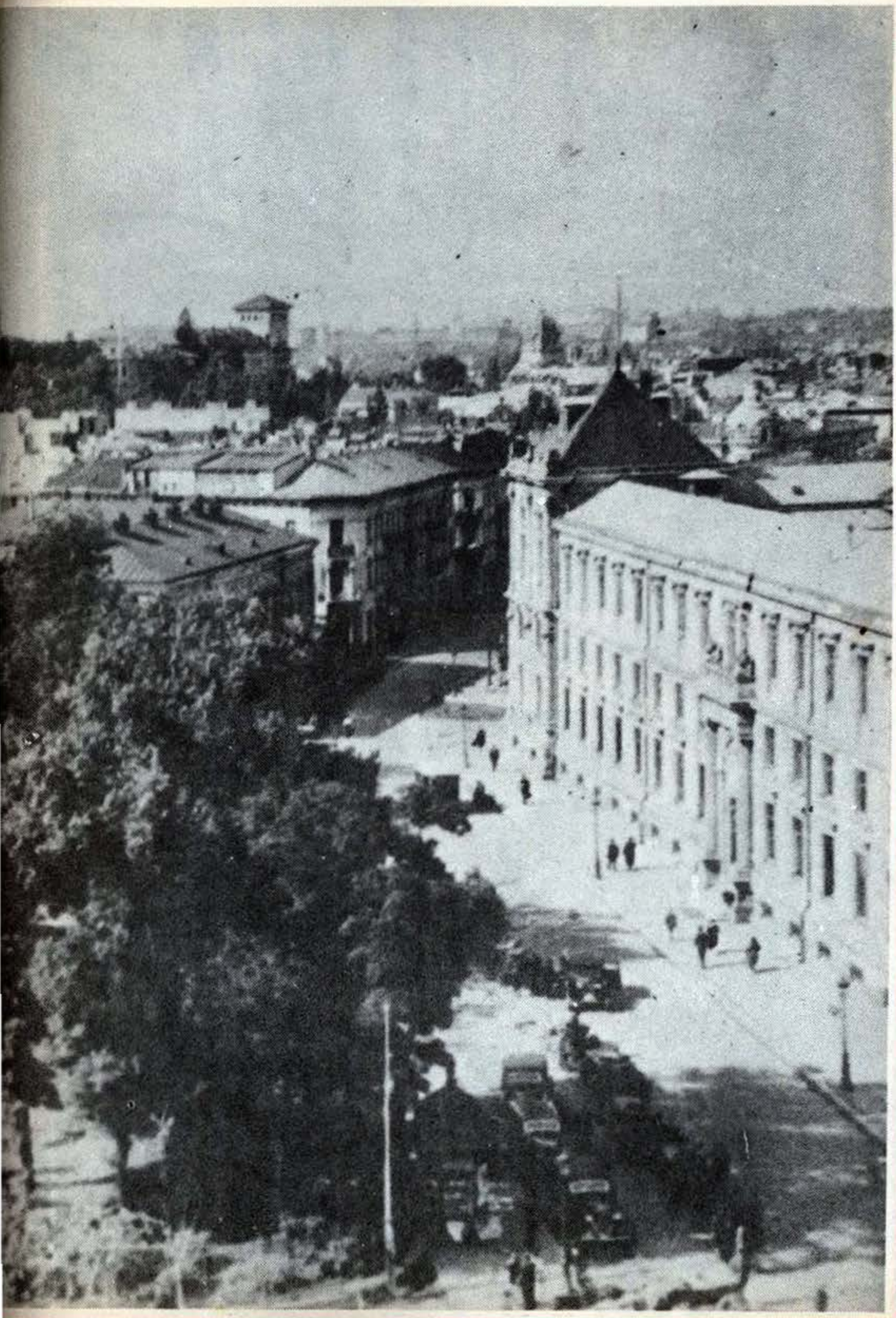

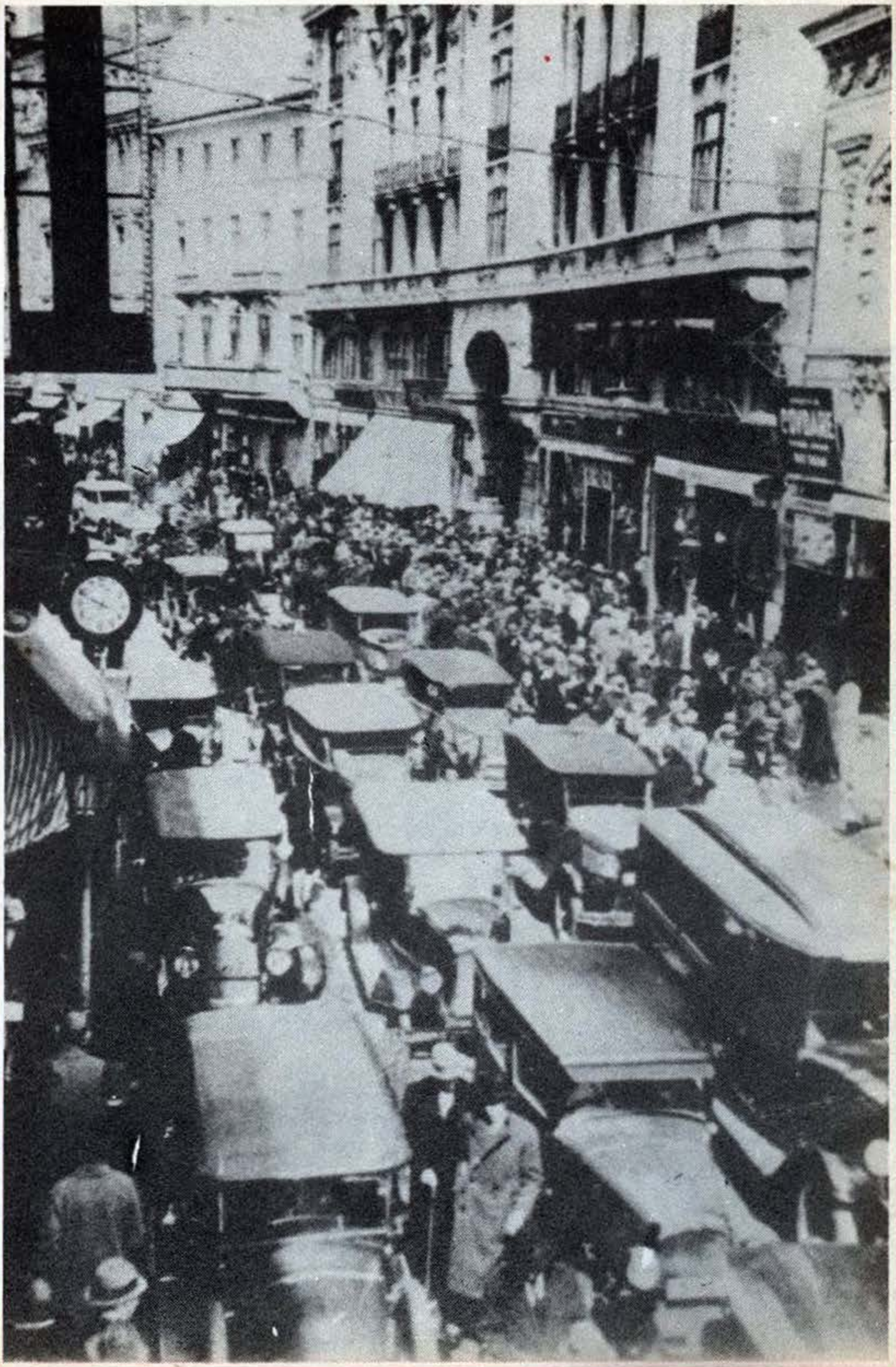

iunie 1941-august 1944

MINISTRUL ELVEŢIEI LA BUCUREŞTI TRANSMITE...(IV)

Dezastrul de la Stalingrad şi-a pus amprenta asupra relaţiilor germano-române în cursul anului 1943, influenţînd fundamental efortul de război pe care Reichul căuta să-l obţină din partea aliatului român. Înlocuirea generalului Arthur Hauffe, din fruntea Misiunii militare germane în România, funcţia aceasta fiind preluată de generalul Erik Hansen, în urma acuzaţiilor formulate de mareşalul Ion Antonescu şi de generalul Ilie Steflea (Hauffe nu-şi făcuse datoria de a informa corect OKW-ul despre situaţia armatei române, în ciuda avertismentelor mareşalului Antonescu), a micşorat numai superficial tensiunea dintre cele două comandamente. Marcat profund de dezastrul suferit de armatele române în iarna anului 1942, Antonescu a început să retragă treptat trupe de pe front, afirmînd că trimiterea de noi efective depindea exclusiv de livrarea la timp a materialului german modern şi de instrucţia corespunzătoare a trupelor (Magazin istoric, **nr. 8/ 1979). Principalele trupe române rămase pe front erau cele 7 divizii retrase din Kuban în peninsula Crimeea, care se adăugaseră celor două divizii deja existente acolo.**

După ofensiva sovietică din ianuarie în sectorul sudic, ofensivă stopată în martie de o puternică contraofensivă germană, în iulie 1943 a avut loc marea bătălie de la Kursk (Magazin istoric, **nr. 4/1970, 7/1988). În această înfruntare, în care o deosebită importanţă a jucat-o faptul că sovieticii au cunoscut cu precizie planurile germane şi se pregătiseră în consecinţă, s-au ciocnit 6 000 blindate, 4 000 avioane şi peste două milioane de oameni. Bătălia de la Kursk a adus trecerea definitivă a iniţiativei de partea armatelor sovietice, care, pînă la sfîrşitul anului 1943, au împins linia frontului pe Nipru, recuperînd în sectorul sudic două treimi din teritoriul ocupat de germani pînă în noiembrie 1943.**

Pe celelalte fronturi anglo-americanii obţineau, la rîndul lor, succese importante. După înfrîngerea forţelor Axei din Tunisia, urmată de debarcarea Aliaţilor în Sicilia (Magazin istoric, **nr. 1/1968) dictatorul italian Mussolini a fost înlăturat, iar noul guvern Badoglio,** (Magazin istoric, **nr. 2/1980), după ce a capitulat (8 septembrie), la 13 octombrie, a declarat război Germaniei. Italia însă a fost ocupată de germani şi luptele au continuat pe acest front pînă la sfîrşitul războiului. Bătălia Atlanticului a fost cîştigată de americani, care au ajuns să producă, în 1943, mai multe nave decît cele scufundate de submarinele germane. Din vara anului 1943, pe frontul din Pacific, americanii au început să aplice tactica salturilor din insulă în insulă, depăşind şi izolînd garnizoanele japoneze** (Magazin istoric, **nr. 7-12/1984).**

Schimbarea categorică, în favoarea sovieticilor, a raportului de forţe pe frontul de răsărit nu a întîrziat să influenţeze atitudinea anglo-americanilor faţă de România. Astfel, britanicii, care pînă în primăvara anului 1943, păstraseră o atitudine ambiguă faţă de recunoaşterea revendicării sovietice asupra Basarabiei şi Bucovinei de Nord, vor declara, prin intermediul lui Eden, cu ocazia vizitei acestuia la Washington, în martie 1943, că „politica noastră faţă de România este subordonată relaţiilor noastre cu Uniunea Sovietică şi noi... nu dorim să acceptăm nici un fel de angajamente sau să acţionăm decît cu înţelegerea deplină şi aprobarea guvernului sovietic" (Paul D. Quinlan, Clash over Romania. British and American Policies Towards Romania: 1938—1947, **p. 84). La rîndul său, Roosevelt, care nu putuse să-şi onoreze promisiunea deschiderii celui de-al doilea front, a acceptat şi el punctul de vedere al U.R.S.S. asupra Basarabiei.**

În ce priveşte România, mareşalul Antonescu a iniţiat primi paşi pentru căutarea unei căi de ieşire din război. El a aprobat numirea lui Alexandru Cretzianu, nepot al lui Barbu Ştirbey, legat strîns de cercurile opoziţiei, ca ministru la Ankara şi a ajuns pînă la a transmite ambasadorului britanic în Turcia că România va „coopera cu orice forţă anglo-americană, care va intra în Balcani" (Idem, **p. 87). Era evident că mai mult decît orice, mareşalul Antonescu dorea să evite ocuparea ţării de către U.R.S.S. Starea de nelinişte a românilor în această privinţă era desigur sporită de descoperirea miilor de cadavre de ofiţeri polonezi asasinaţi la Katyn probabil de către NKVD[1], precum şi**

[1] Recent, săptămînalul sovietic *Moskovskie Novosti* a publicat documente din arhive despre masacrarea la Katyn, în 1940, de către unităţi ale NKVD, a aproximativ 15 000 ofiţeri polonezi, capturaţi de trupele sovietice în septembrie 1939, după intervenţia lor în Polonia. Uciderea acestora a avut loc în urma hotărîrii NKVD de a evacua lagărul de prizonieri în care se aflau ofiţerii polonezi (*Adevărul*, an I, nr. 76, din 24 martie 1990, p. 4).

de datele despre deportările şi crimele efectuate din ordinul lui Stalin în Basarabia şi Bucovina de Nord, date descoperite de trupele româneşti în ofensivă pe frontul de răsărit. Contactele regimului Antonescu au fost stabilite cu anglo-americanii la sfîrşitul anului 1943, la Lisabona, Madrid şi Ankara; intrarea în tratative a întîrziat însă, deoarece guvernanţii români nu acceptau principiul capitulării necondiţionate, adoptat de Aliaţi la reuniunea de la Casablanca (Magazin istoric, **nr. 10/ 1987), în ianuarie 1943. Acest principiu impunea capitularea necondiţionată în faţa tuturor celor trei mari puteri ale coaliţiei antifasciste. Partea oficială română condiţiona capitularea de o debarcare anglo-americană în Balcani, în viziunea ei aceasta fiind singura soluţie în măsură să împiedice ocuparea României de către armatele sovietice. Britanicii au încercat să-i intereseze pe sovietici într-o negociere comună cu România, dar Molotov, la conferinţa miniştrilor de externe de la Moscova** (Magazin istoric, **nr. 2-7/1985), din octombrie 1943, a insistat asupra respectării riguroase a principiului capitulării necondiţionate. Hotărîrea luată în noiembrie de Conferinţa de la Teheran** (Magazin istoric, **nr. 6-8, 10-11/1968), a celor „trei mari", de deschidere a celui de-al doilea front în Franţa, a făcut să eşueze definitiv planul britanic de debarcare în Balcani. Eşuarea „variantei balcanice" (E. Preda:** „Săritura de pisică", **Bucureşti, 1976) a năruit speranţele barării înaintării trupelor sovietice spre centrul şi sud-estul Europei şi în consecinţă şi evitarea prezenţei lor în România.**

Andrei ŞIPERCO

1943

Bucureşti, 17 ianuarie

...Din punct de vedere militar, situaţia actuală a României este pur şi simplu tragică. Un ofiţer superior, bine plasat pentru a o cunoaşte, afirmă că totalul pierderilor (morţi, răniţi şi dispăruţi) ce era de 200 000 oameni la sfîrşitul anului 1941, s-a ridicat la 500 000 în anul 1942... *(Raport politic nr. 6)*

25 ianuarie

...La 19 noiembrie trecut, asediatorii Stalingradului sub ordinele generalului von Hoth, începură să-şi dea seama că sînt pe cale să se transforme în asediaţi... Hitler a rechemat pe generalul von Hoth pentru a-i încredinţa comanda unei armate de sprijin[1], în timp ce trupele încercuite treceau sub ordinele generalului Paulus *(Magazin istoric,* nr. 2/1983). Trupele care trebuiau să-i elibereze au fost bătute şi izolarea celor asediaţi s-a agravat pe zi ce trece, în timp ce spaţiul pe care-l ocupau continua să se restrîngă.

Generalul Tătăranu, care comanda una din diviziile române atasate la această Armată a 6-a, se găsea, în ultimele zile, la Bucureşti, unde l-a chemat mareşalul. Acest brav soldat, venit cu avionul, s-a întors pe calea aerului ca să împartă soarta, fără speranţe, a oamenilor săi. Cei care l-au întîlnit în timpul scurtului său sejur în Capitală şi-au putut da seama că nu păstrează nici o iluzie. În momentul cînd îşi relua zborul spre captivitate sau moarte, el spunea prietenilor săi sosiţi să-i strîngă mîna. „Eu nu ştiu nici măcar cum vom ateriza, căci ruşii ne-au ocupat ultimul nostru aeroport"*.

Iată, după confidenţele făcute de general, care era, către 15 a acestei luni, situaţia armatei lui Paulus:

Din 20 divizii germane, au rămas circa 60 000 oameni; din diviziile româneşti — 6 000. Toţi caii au fost omorîţi, carnea lor, conservată prin frig, reprezentînd esenţialul rezervelor de alimente, încă disponibile. În ceea ce priveşte aprovizionarea, asediaţii nu puteau conta decît pe comprimate de vitamine, „paraşutate" de avioane. Punga în care erau încercuiţi nu avea mai mult de 30 km în adîncime. Ea e situată la marginea occidentală a Stalingradului şi complet izolată de zona Donului. Atacurile neîncetate ale ruşilor o reduc din oră în oră, fără mari pierderi pentru asediatori, deoarece apărătorii trebuie să economisească muniţiile lor care se epuizează.

Generalul Tătăranu atribuia o deosebită importanţă acţiunii noilor tancuri ruseşti de 34 tone, vopsite în alb, dificil de reperat pe zăpadă şi prevăzute cu un blindaj atît de rezistent încît tunurile anticar şi chiar tunurile de 75 nu pot s-o perforeze. Doar tunurile de 88 şi de calibru mai mare se dovedesc capabile să le oprească...

În şedinţa din 23 ianuarie, Consiliul de Miniştri a decis să militarizeze toţi oamenii „mobilizaţi pe loc", adică cei cu „sarcini speciale", ocupînd în administraţie, industrie şi serviciile publice, funcţii considerate ca indispensabile apărării naţionale. Aceasta nu înseamnă că oamenii trebuie să fie neapărat vărsaţi în unităţile combatante, dar supuşi nemijlocit autorităţii militare, ei vor fi, de acum încolo, la cheremul deciziilor acesteia.

Acelaşi Consiliu a ordonat ca toţi soldaţii posedînd aptitudinile cerute şi o anumită instrucţie să fie trimişi în şcoli speciale pentru a ieşi, după trei luni, cu gradul de sublocotenent de rezervă. Acest mod de avansare, pînă acum facultativ, devine obligatoriu: aceasta arată în ce măsură cadrele au fost încercate de război.

[1] Herman Hoth primeşte comanda unei grupări compuse din Armata 4 tancuri germane şi Armata 4 română.

* Aflu, azi, că el n-a reuşit să ajungă la rămăşiţele diviziei sale (nota autorului raportului).

E vorba de a prelua, din trupele staționate în Transnistria, unități care să fie trimise în Grecia pentru a lua locul unităților germane care ar deveni astfel disponibile pentru frontul rus [informație neconfirmată de realitate — *n.r.*]... *(Raport politic nr. 7)*

3 februarie

Dezastrul suferit de armatele române este și mai amplu decît s-a crezut la început. Nu folosesc, la întîmplare, termenul de „dezastru". Este același pe care l-a pronunțat, în fața mea, acum 15 zile, șeful guvernului. El credea, atunci, pe baza informațiilor furnizate de Marele Stat Major, că cea mai mare parte a trupelor expuse în Caucaz au putut fi retrase. Un informator militar mi-a spus că în aceeași perioadă de timp nu mai rămîneau decît 5 000 de români în regiunea respectivă. Or, acum o săptămînă, Marele Stat Major recunoștea că șase divizii românești se mai aflau încă în Caucazul Occidental, de unde va fi foarte greu să li se asigure retragerea.

Această revelație pare a fi consternat cercurile oficiale.

Cum se întîmplă totdeauna în condițiile în care armata suferă grave înfrîngeri, germanii și sateliții lor își adresează reproșuri reciproce. Românii se arată în mod deosebit acerbi împotriva aliaților germani, acuzîndu-i de a se fi servit de ei drept carne de tun, fără ca vreodată să le dea asistență și nici, mai ales, materialul promis.

Cînd eram pe cale să intru în cabinetul lui Mihai Antonescu, am văzut ieșind pe generalii Petre Dumitrescu, comandantul șef al forțelor române, pe Șteflea, șef al Statului Major și alți doi militari de grad înalt. Scuzîndu-se că mi-a impus trei sferturi de oră de anticameră, președintele mi-a spus că vizitatorii săi au venit să discute măsurile luate pentru a grăbi repatrierea trupelor din prima linie. L-am întrebat dacă au fost evacuate efectivele ce se aflau în Caucaz. A răspuns evaziv. Apoi, a relevat că, în alte sectoare, s-au impus decizii mai urgente. El a adăugat că efectivele românești rămase în Caucaz nu depășesc două divizii. Nu știu dacă această remarcă trebuie considerată ca o dezmințire a informațiilor provenite de la Statul Major, menționate în prima parte a acestui raport, sau voia să sugereze că, în timp de aproximativ o săptămînă, retrageri importante au putut fi operate... *(Raport politic nr. 8)*

7 februarie

...Cercurile militare românești se plîng cu amărăciune de intendența germană. Aceasta se angajase să aprovizioneze trupele române în schimbul unei plăți pe om și pe zi. Ea este acuzată că îi hrănește pe soldații lui Antonescu mult mai puțin bine decît pe cei ai lui Hitler. Vitele livrate de România sînt rezervate germanilor, în timp ce românii mănîncă aproape exclusiv mămăligă completată de vitamine și de conserve a căror folosință nu o cunosc și care le inspiră o mare neîncredere. Germanii pretind, însă, că ofițerii români, în loc să-și oblige oamenii să consume alimentele furnizate de Reich, le confiscă pe cele ce nu plac trupei și le vînd în profitul lor.

De asemenea, se fac plîngeri că răniții germani ar fi mult mai bine îngrijiți decît românii în spitalele Wehrmachtului și beneficiază sistematic de o „scandaloasă" prioritate la evacuare. Din vina serviciului medical german, amputările de membre înghețate ar fi cu mult mai numeroase la români decît la aliații lor.

În sfîrșit, se reproșează OKW-ului că păstrează pentru trupele sale tunurile antitanc capabile să reziste cu succes noilor tancuri rusești, în timp ce armata română, ce își pierduse aproape tot armamentul, este lăsată fără apărare în fața loviturilor acestor redutabile mașini. *(Raport politic nr. 9)*

20 februarie

...Militarii români se plîng din ce în ce mai mult de aliații lor, acuzîndu-i că se servesc de ei în prima linie atunci cînd este vorba de atac și că sînt plasați în arieregardă cînd sînt în situația retragerii. Se pretinde chiar că germanii și-au însușit de cîteva ori mijloacele de transport ale aliaților lor, lăsîndu-i pe aceștia din urmă în brațele rușilor. Problema comandamentului dă loc, și ea, la numeroase certuri. S-a ajuns la ceea ce nu se întîmpla înainte, ca ofițeri germani să dea ordine unor români cu grad egal sau superior... *(Raport politic nr. 13)*

18 martie

Un ofițer român, care tocmai a avut o lungă conversație fără martori cu „Conducătorul", îmi comunică, după cum urmează, cuvintele interlocutorului său: „Germanii nu mai pot să cîștige războiul. Dar ei pot încă să ne ajute să-i ținem pe ruși în șah. Din această rațiune trebuie ca noi să continuăm lupta alături de ei".

Informatorul meu, care a dorit întotdeauna victoria anglo-saxonilor în care n-a încetat niciodată să creadă, nu împărtășește decît într-o mică măsură acest punct de vedere al mareșalului. Ca majoritatea românilor, el se teme de pericolul rusesc (pe care continuă să-l confunde cu bolșevismul) și dorește ca armatele Reichului să triumfe asupra armatelor U.R.S.S.-ului. Dar el recunoaște că a venit momentul pentru România să-și menajeze ceea ce îi rămîne din forțe. Dacă soldații lui Hitler nu ajung să-i învingă pe cei ai lui Stalin, sprijinul trupelor lui Antonescu nu va modifica rezultatul final. Pe de altă parte, respectul care îl inspiră calitățile militare ale Wehrmachtului și dorința de a-i vedea pe ruși bătuți, îl determină să prezică un război încă lung... *(Raport politic nr. 20)*

18 aprilie

La întoarcerea sa[1], „Conducătorul" s-a abținut să reunească Consiliul de Miniștri. A convocat la el, pe 15 aprilie, la ora 14, cîțiva generali aleși dintre cei mai fideli. În timp ce Mihai Antonescu nu-și găsea somnul, deliberările acestor militari se prelungeau pînă la o oră avansată din noapte.

Cu toate că participanții erau toți oameni devotați mareșalului și politicii lui, termenii comunicatului hitlerist au făcut obiectul unor critici destul de vii. Cineva a reclamat, chiar cu insistență, publicarea unei „puneri la punct" române. Cu toate că această propunere a suscitat un ecou favorabil la mai mulți dintre generalii prezenți, ei s-au resemnat să păstreze tăcerea. *(Raport politic nr. 25)*

25 noiembrie

...Cum v-am mai scris pe data de 17, Statul major românesc a „demobilizat" recent, sub pretexte și prin mijloace diverse, un număr destul de mare de soldați. Intenția sa nu era de a-i reda definitiv vieții civile, ci de a-i regrupa în țară și a constitui rezerve pentru orice eventualitate. Bineînțeles, această manevră n-a fost pe gustul germanilor. Unele unități ale Wehrmachtului în drum spre Rusia s-au oprit în Moldova. La Buzău și la Focșani, comandanții acestor unități, fără să fi obținut asentimentul prealabil al autorităților române, au pretins să-i scoată din cazarmele lor pe soldații lui Antonescu și să-i oblige să se instaleze în barăcile destinate să primească fie prizonieri de război, fie internați civili, fie detașamente de „muncitori". Ofițerii români au refuzat să se execute, făcînd cunoscut că, dacă oamenii Wehrmachtului nu făceau decît să treacă prin țară, ei puteau foarte bine să se mulțumească cu cantonamente mai puțin confortabile decît cazărmile. La aceasta, germanii ar fi ripostat: „Deoarece vă rechemați soldații de pe front, trimiteți-i la ei acasă și lăsați-ne nouă cazărmile".

Sînt în curs consultări între generalii celor două armate și, se speră că aceste incidente nu vor avea urmări. Ele preocupă, totuși, unele cercuri, care le consideră ca o amenințare sau chiar un început de ocupație vizînd scopuri politice. Această interpretare se sprijină, pe de altă parte, pe faptul că jurnaliștii ziarului *Bukarester Tageblatt* răspîndesc, probabil din ordin, zvonuri după care Reichul, pentru a reprima sau a preveni orice veleitate de disidență, va instala la București un guvern legionar sau chiar un „Gauleiter".

Aceste acțiuni indignează pînă și pe cei cîțiva ofițeri și oameni politici a căror fidelitate față de alianța germană nu părea să poată fi pusă la îndoială pînă în această zi. În opoziția „democratică și anglofilă", se înclină să se creadă că Reichul, văzînd pe români decișI să nu se mai bată pentru Hitler, impune mareșalului Antonescu demobilizarea unei mari părți din efective pentru a împiedica formarea unei armate românești care, la un moment dat, ar putea să se arate foarte jenantă pentru ei... *(Raport politic nr. 62)* ■

(Va urma)

[1] Este vorba despre întoarcerea din vizita pe care Antonescu a făcut-o, în 12-13 aprilie 1943 la Cartierul general al Führerului. La 15 aprilie, presa a publicat un comunicat oficial, „ce pare să fi fost redactat de guvernul Reichului, fără nici o colaborare din partea cabinetului român". Conform obiceiului, notează de Weck, comunicatul afirma că „s-au derulat conversații în spiritul cel mai amical și că ele se refereau la «lupta comună împotriva bolșevismului și a plutocrațiilor anglo-americane». Urmează, apoi, în comunicat: «Führerul și Conducătorul au confirmat hotărîrea lor de a continua fără șovăire, mobilizînd toate forțele lor, lupta împotriva dușmanilor Europei, pînă cînd se va obține o victorie definitivă fără compromis. Alături de toate popoarele puterilor Axei, poporul român va lupta pînă la triumful final, creînd, prin această contribuție istorică la eliberarea Europei, bazele și garanțiile pe care națiunea română își va construi viitorul»".

MISIUNEA CAVALERULUI RABE

(Urmare din p. 30)

marelui magistru, bunele relații fiind ilustrate și de faptul că 16 documente menționează diferite evenimente de la curtea Moldovei, dovadă a atenției cu care erau urmărite de către teutoni.

Și evenimentele din Muntenia au stat în atenția Ordinului cavalerilor teutoni. Un raport din luna mai a anului 1422 descrie evenimentele ce au pus capăt domniei lui Radu II Praznaglava și au determinat urcarea în scaunul domnesc a lui Dan II. O depeșă din 19 ianuarie 1425 dezminte decesul domnitorului, a cărui poziție antiotomană este subliniată, menționîndu-se victoriile obținute, împreună cu Pippo Spano, împotriva oștilor Semilunii. Sînt amintite, de asemenea, luptele antiotomane din zona Severinului din anii 1426–1427; de altfel, peste doi ani, cavalerii teutoni aveau să ia parte la aceste lupte sub comanda lui Klaus von Radewitz.

Un grupaj de regeste se referă la campania regelui polon din 1497 împotriva Moldovei, cavalerii teutoni, la acea dată vasali ai regelui polon, luptînd alături de Ioan Albert la lupta de la Codrii Cosminului.

Ultimele documente referitoare la istoria românească sînt cele privitoare la războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja și la preluarea, de către Gheorghe Hohenzollern de Brandenburg a fostelor domenii ale Huniadeștilor.

Arhivele teutone păstrează, așadar, un mare număr de documente și informații privitoare la români în evul de mijloc al istoriei, cunoașterea lor contribuind la mai buna înțelegere a rolului și locului poporului român în istoria europeană a timpului. ■

Eugen GLÜCK

1920: în culisele afilierii la Comintern

I. FLUERAŞ „NU VOIEŞTE A SE CONFORMA“

„Activitatea mea de militant socialist a început în anul 1901, la Arad... Mi s-a spus că sînt un «anarhist» şi «nihilist», — cu toate că eu habar n-aveam ce înseamnă aceste cuvinte... Am citit halandala, multă literatură, romantism în special, pe lîngă literatură socialistă; am citit pe Flammarion, Darwin, Büchner, Bakunin, Voltaire, Thomas Morus... În toamna lui 1905 am părăsit Budapesta şi, clandestin, căci nu aveam paşaport, am trecut în România veche... Graniţa am trecut-o pe la Predeal şi de acolo am plecat pe jos spre Bucureşti. La Periş m-au prins jandarmii şi m-au ţinut trei săptămîni în arest... Am devenit, în 1911, redactor responsabil al ziarului Adevărul **din Budapesta, gazetă oficioasă a social-democraţiei române din fostul Imperiu [austro-ungar]... În vara anului 1917 am început, împreună cu Jumanca şi cu alţi tovarăşi, consfătuiri pentru reeditarea gazetei [suspendate în 1914, după izbucnirea războiului prim mondial]...** Adevărul **nostru, vioi, progresa cu paşi repezi, aşa că în toamna lui 1918 mărisem tirajul la 18 000 exemplare... Se apropia deznodămîntul... Eu fusesem delegat, împreună cu Mihuţ [unul dintre cei 6 social-democraţi transilvăneni care au făcut parte din Consiliul Naţional Român Central] — care e acum cojocar la Timişoara — să fac legătura cu naţionalii români. M-am întrunit cu ei în cafeneaua «Cornul vînătorilor» din Budapesta. Erau prezenţi între ei Goldiş, Ciclo Pop, Aurel Vlad, Teodor Mihali şi mi se pare Vaida. Au primit propunerea noastră cu mare satisfacţie şi a doua zi Consiliul Naţional Român Central a fost constituit... Cu ocazia Adunării de la Alba Iulia [din 1 Decembrie 1918], social-democraţii au ţinut un congres de partid, la care au înfiinţat Partidul Social-Democrat din Ardeal, cu sediul la Sibiu... De la această dată am început un nou capitol de activitate...“**

„Noul capitol“ din viaţa şi activitatea liderului socialist Ion Flueraş (1887-1953), din a cărui autobiografie am desprins pasajele de mai sus, n-a fost însă deloc scutită de momente tensionate şi dramatice. În decembrie 1918, a fost ales în Marele Sfat Naţional şi în organul executiv al acestuia, Consiliul Dirigent al Transilvaniei condus de Iuliu Maniu, primind Departamentul ocrotirilor sociale. Între 1922-1927 a făcut parte din conducerea unor organisme regionale şi centrale ale federaţiei Partidelor Socialiste din România, iar mai apoi s-a afirmat ca unul dintre liderii cunoscuţi ai Partidului Social-Democrat (1927-1938). După instaurarea regimului personal al regelui Carol II, a activat în conducerea breslelor, organizaţii profesionale create prin decretul regal din 11 octombrie 1938. Pentru acest fapt, precum şi pentru scrisoarea de felicitare pe care i-a adresat-o generalului Ion Antonescu în momentul venirii acestuia la putere, I. Flueraş a fost dezavuat şi marginalizat în viaţa politică de către unii din foştii săi camarazi de partid.

Calvarul vieţii sale de indezirabil politic s-a produs însă după 1944. Etichetat ca „oportunist“, „reformist“, „trădător“, I. Flueraş a fost arestat de securitate în 1948. Ca şi alţi adversari politici ai regimului comunist, a fost întemniţat şi supus unui tratament extrem de sever. A murit în închisoare, în 1953. Dar cum vom vedea, „acuzaţiile“ ce i s-au adus nu erau deloc noi. Ele reînviau „culpe“ şi etichetări ce-i fuseseră atribuite cu peste un sfert de secol înainte, cînd, împreună cu ceilalţi delegaţi ai socialiş-

tilor români, participase la discuțiile de la Moscova, privind afilierea Partidului Socialist din România la Internaționala III.

Cum s-a ajuns la aceste discuții?

Mai intîi, trebuie precizat că exista o tradiție a mișcării muncitorești internaționale, introdusă încă odată cu crearea Internaționalei I, ca fiecare partid muncitoresc să fie afiliat la un organism internațional. Partidul Socialist din România nu făcuse nici el excepție de la această uzanță. Mai mult, socialiștii români se număraseră printre membrii fondatori ai Internaționalei II, creată în 1889 la Paris. Încă din timpul primului război mondial, ei își trimiseseră reprezentanți la diverse consfătuiri și conferințe socialiste internaționale, manifestîndu-și în mod activ interesul pentru reconstituirea Internaționalei II și reluarea activității acesteia. La 3 februarie 1919, lideri ai unor partide socialiste și social-democrate din Europa occidentală s-au întrunit la Berna în acest scop. Discuțiile au rămas fără rezultat, datorită puternicelor disensiuni ivite în sînul mișcării muncitorești internaționale. Ele se datorau în principal noului curs pe care îl luaseră evenimentele în urma Revoluției socialiste din Rusia și a creării statului sovietic. La toate acestea trebuie adăugate revoluțiile cu caracter comunist din Germania și Ungaria, care prilejuiseră afirmarea în arena politică a partidelor comuniste și a principiilor și ideologiei acestei mișcări. Astfel s-a conturat, încă la sfîrșitul lui 1918, ideea constituirii unui centru al mișcării comuniste internaționale, elaborîndu-se totodată teza privind revoluția comunistă mondială permanentă. În concepția conducătorilor revoluției din octombrie 1917 și, ulterior, ai statului sovietic, centrul acestei mișcări nu putea fi decît Rusia sovietică, țara victoriei primei revoluții comuniste. Mișcarea comunistă internațională trebuia să joace, în acest context, rolul de sprijinitoare a revoluției și a statului creat prin victoria ei.

La inițiativa lui Lenin, în martie 1919 a fost convocată la Moscova o conferință internațională la care au participat reprezentanți din partea a 35 organizații și partide din diferite țări. Încă de la începutul lucrărilor, s-a făcut propunerea ca această conferință să se constituie în congres. Obiecțiile unor participanți că nu au împuternicirile necesare unei astfel de hotărîri și reuniuni n-au fost luate în seamă. Și astfel s-a constituit Internaționala III Comunistă, denumită și Comintern. Cei care propuseseră transformarea conferinței în congres își motivaseră atitudinea prin aceea că „lupta pentru dictatura proletariatului" reclama „o singură organizație închisă internațională a tuturor elementelor comuniste", fiind absolut necesară „o linie despărțitoare hotărîtă între elementele revoluționare și elementele trădătoare ale socialismului". S-a constituit un comitet executiv provizoriu compus din cinci membri: V.I. Lenin, G.E. Zinoviev, L.D. Troțki, C. Racovski și F. Platten, primii patru demnitari ai statului sovietic sau lideri ai Partidului bolșevic. Sediul noului organism a fost stabilit la Moscova. S-a adoptat totodată o rezoluție care conținea de fapt principalele puncte ale viitorului statut al Internaționalei III și un manifest către proletariatul internațional. Străduindu-se să determine un curs ferm acțiunii de clarificare ideologică în sînul partidelor muncitorești din celelalte țări, rezoluția îi califica pe social-democrați drept „lacheii direcți ai capitalului și călăii revoluției comuniste". Prin prăbușirea țarismului și a monarhiei austro-ungare, se arăta în manifestul lansat de Comintern, s-a creat „un număr de state mici" a căror existență liberă era periclitată de marile puteri occidentale. „Singură revoluția proletară — aprecia documentul — poate garanta o existență liberă, deoarece ea eliberează forțele productive ale tuturor țărilor de strînsoarea cleștelui statelor naționale, unind popoarele într-o strînsă colaborare economică, conform unui plan economic comun". Ca atare, una din sarcinile noii Internaționale era și aceea de a acționa în vederea subordonării „intereselor zise naționale unor interese ale revoluției mondiale".

Socialiștii români nu au luat parte la acest congres de constituire a Internaționalei III. În fața lor, ca și a altor partide din alte țări, s-a pus însă problema adoptării unei atitudini față de noul organism, mai ales că, așa cum am arătat, procesul de reconstituire a Internaționalei socialiste se afla în impas. Pe de altă parte, întoarcerea în țară a unor români ce participaseră la evenimentele revoluționare din Rusia și activitatea propagandistică a acestora au contribuit la crearea, și în rîndul P.S.R., a unui curent fevorabil afilierii. Dezbaterea documentelor primului congres al Cominternului a avut loc în contextul discuțiilor legate de unificarea politică și organizatorică a mișcării muncitorești la nivelul României reîntregite prin actele plebiscitare ale Marii Uniri din 1918. În cadrul eforturilor generale de a ține pasul cu evoluția mișcării muncitorești internaționale, eforturi materializate, între altele, și prin vizitele unor delegații socialiste din România în diferite țări (Franța, Italia, Germania, Austria, Bulgaria, Elveția, Iugoslavia) s-a hotărît trimiterea unei astfel de delegații și în Rusia sovietică, pentru a contacta și a purta discuții lămuritoare cu conducerea Cominternului și a participa, în calitate de observatori[1], la lucrările Congresului II al acestui for,

[1] Pînă la sfîrșitul anului 1920, mișcarea comunistă căpătase forme organizate în mai multe țări — Argentina, Letonia, Ungaria, Polonia — în 1918, Germania, Lituania, Iugoslavia, Bulgaria, Elveția, S.U.A., Danemarca — în 1919, Grecia, Marea Britanie, Estonia, Franța — în 1920. În multe cazuri (Germania, Elveția, S.U.A. etc.), partidele comuniste luaseră naștere din aripile de stînga ale ve-

anunţate pentru vara anului 1920.

Iniţial, delegaţia a fost compusă din Ilie Moscovici **(secretar general al P.S.R.),** Constantin Popovici **(secretarul Comisiei Generale a Sindicatelor),** Gheorghe Cristescu **(membru al Comitetului Executiv al P.S.R.),** Alexandru Dobrogeanu-Gherea **(preşedintele Federaţiei Socialiste din Prahova) şi** David Fabian **(redactor la revista teoretică socialistă** Lupta de clasă), **lor urmînd a li se alătura un reprezentant al socialiştilor din Transilvania. Înainte de a pleca din Bucureşti, Gh. Cristescu a fost solicitat din partea guvernului Averescu să se intereseze de soarta prizonierilor şi a altor cetăţeni români aflaţi pe teritoriul Rusiei, să sondeze atitudinea Sovietelor în chestiunea Basarabiei şi să se informeze, din surse autorizate, despre situaţia tezaurului naţional al României aflat în păstrare la Moscova, în baza înţelegerii încheiate de guvernul român cu cel rus la 14/27 decembrie 1916.**

În ziua de 15 august 1920, delegaţia a ajuns la Cluj şi a participat la lucrările Congresului organizaţiilor socialiste din Transilvania şi Banat. Pentru a se da un caracter mai reprezentativ delegaţiei, Ilie Moscovici a anunţat că renunţă la mandatul său şi în locul lui congresul l-a desemnat pe Eugen Rozvan **(redactor la ziarul socialist** Erdelyi Nepszava **din Oradea), care, împreună cu** Ion Flueraş **s-au ataşat delegaţiei ca purtători de cuvînt ai socialiştilor din Ardeal şi Banat. Cei şase au plecat spre Moscova în ziua de 16 august. Peripeţiile călătoriei, ca şi conţinutul convorbirilor pe care delegaţii români le-au purtat cu reprezentanţii Cominternului le vom reconstitui îndeosebi cu ajutorul însemnărilor pe care le-a făcut Ion Flueraş. Deşi cunoscute specialiştilor, însemnările** au rămas inedite. **Parcurgîndu-le, cititorul va avea explicaţia acestei interdicţii: documentul dezvăluia cu sinceritate caracterul şi scopurile Internaţionalei Comuniste, organism creat pentru a sluji interesele statului sovietic, prin subordonarea obedientă a tuturor partidelor care aveau să se afilieze la ea.**

Precizăm că am lăsat de o parte acele pasaje din însemnări care se refereau la chestiuni colaterale scopului deplasării delegaţiei române la Moscova şi că am operat un minimum de intervenţii marcate prin paranteze drepte spre a uşura lectura textului.

Aşadar, să-i dăm cuvîntul lui Ion Flueraş:

„Comisia [delegaţia] *a plecat a doua zi după congresul partidului şi al sindicatelor din Ardeal şi Banat, care s-a ţinut la Cluj în zilele de 15, 16, 17 august 1920* [în realitate, în a doua zi a congresului, la 16 august]. *Trecînd prin Cehoslovacia, în 20 august am sosit în Austria, la Viena, unde, pentru faptul că n-am primit viza pe paşaport pentru trecerea prin Germania, a trebuit să aşteptăm pînă la 29 septembrie, în ziua în care am şi plecat spre Berlin, unde am sosit la 30 sep-* [tembrie], *unde iarăşi am petrecut pînă la 7 octombrie.*

Plecînd în aceeaşi zi la Stettin [actualmente Szczecin, în nord-vestul Poloniei], *în al 8-lea octombrie, am şi plecat deja cu vaporul spre Narva, unde am sosit la al 11-lea octombrie; în 12-lea octombrie am trecut graniţa din Estonia, la Yanburg* [actualmente Kinghisepp, în R.S.F.S. Rusă], *în Rusia, unde am staţionat 8 zile, pînă ce ne-a venit răspuns de la Moscova că putem merge mai departe, plecînd din Yanburg la Petrograd şi sosind în aceeaşi zi, 20 octombrie, unde am stat numai o zi, vizitînd puţin oraşul, biroul* [de aici al] *Internaţionalei a III-a şi pe secretarul general al sindicatelor din Petrograd, Ciperovici. După asta, seara la ora 8, am plecat spre Moscova, unde am sosit în 22 octombrie, la ora 11 înainte de amiază".*

În capitala Rusiei sovietice, delegaţia română a fost informată că între 19 iulie şi 7 august 1920, avusese loc Congresul II al Cominternului şi că acesta votase statutul şi documentul cunoscut sub numele de *Cele 21 de condiţii de afiliere.*

Socialiştii români au rămas timp de patru zile la Moscova, unde au avut un schimb de opinii cu Kobieţki, reprezentant al Cominternului. La 26 octombrie delegaţia a plecat la Harkov, capitala de atunci a Ucrainei, pentru a se întîlni şi a purta convorbiri cu Cristian Racovski[1]. În

chilor partide socialiste şi social-democrate prin scindarea lor; în alte cazuri, cum a fost situaţia în Ungaria, prin iniţiativa unor revoluţionari reîntorşi din Rusia Sovietică.

[1] Cristian Racovski s-a născut la 13 august 1873 în comuna Cotel (jud. Silistra, Bulgaria). După 1878, familia lui s-a stabilit la Gherengic, lîngă Mangalia, luîndu-şi cetăţenia română. A făcut studii de medicină în Franţa, Germania şi Elveţia, activînd în organizaţii socialiste studenţeşti internaţionale. S-a întors în ţară în 1897, începînd să colaboreze la publicaţia socialistă *Lumea nouă.* Întreţine legături cu mişcarea socialistă din Bulgaria, Rusia, Franţa şi colaborează la ziare şi reviste socialiste străine, între care şi *Iskra,* fondată de V.I. Lenin în 1901. În 1907 a fost ales în primul Comitet Central al Uniunii Socialiste din România, dar în august acelaşi an a fost expulzat din ţară, ca urmare a activităţii sale din timpul răscoalelor ţărăneşti. Pînă la sfîrşitul lui 1911, cînd s-a reîntors în ţară, a desfăşurat o violentă campanie de presă în străinătate împotriva guvernului român. Începînd din 1910, cînd s-a creat Partidul Social Democrat din România, a fost ales mereu în Comitetul Executiv (în 1912-1913 şi ca secretar al acestuia) şi a participat ca delegat la congresele Internaţionalei II socialiste de la Copenhaga (1910) şi Basel (1912); a fost printre organizatorii Conferinţei socialiste interbalcanice de la Bucureşti (1915) şi a celei socialiste internaţionale de la Zimmerwald, din acelaşi an. În decembrie 1916, în condiţiile impuse de starea de război, a fost arestat la Iaşi şi închis. La 1 mai 1917, trupe ruse bolşevizate aflate în acest oraş l-au eliberat şi ajutat să ajungă la Odessa, unde a activat în Comitetul social-democrat român creat în emigraţie de M. Gh. Bujor. A participat la evenimentele revoluţionare din Rusia, ajungînd membru în comitetul central al partidului comunist din această ţară. Deşi după 1917 nu mai era cetăţean român, C. Racovski continua să figureze în Comitetul Executiv al Partidului Socialist din România. În 1919 a devenit preşedinte al Consiliului comisarilor poporului din Ucraina, ulterior îndeplinind şi alte funcţii în partid şi stat, calităţi în care a luat poziţie împotriva recunoaşterii

afară de acesta din urmă, la convorbirile cu membrii delegației române au participat și reprezentanți ai „Grupului comunist român de la Harkov", format din emigranți români. După cum rezultă și din alte documente pe care le-am utilizat în reconstituirea cît mai amănunțită a evenimentelor, convorbirile s-au desfășurat în cadrul mai multor ședințe și au abordat probleme privind situația mișcării muncitorești din România și a țării în general. Membrii delegației au fost de acord cu unele critici formulate de Racovski, dar au obiectat la altele, considerîndu-le „exagerate, întrucît se bazau pe informații denaturate". Criticile se refereau la: menținerea în P.S.R. a unor militanți considerați oportuniști; desfășurarea unor tratative cu generalul Averescu în vederea colaborării pe plan electoral între P.S.R. și Partidul Poporului; participarea socialiștilor transilvăneni la activitatea Consiliului Dirigent, ca membri ai acestuia; colaborarea socialiștilor din Vechiul Regat cu cei din Bucovina; poziția socialiștilor față de guvernele care se aflaseră la conducerea României.

După aceea s-au discutat condițiile de afiliere la Comintern, condiții care, în general, au fost acceptate, „numai că din partea delegației a fost exprimată dorința de a primi unele explicații cu privire la punctele 3,7 și 16"[1].

S-a hotărît ca delegația să adreseze un mesaj radiofonic muncitorilor organizați din România prin care să le facă cunoscută „solidaritatea perfectă cu proletariatul rus" și să le comunice totodată „bunăvoința sa [a delegației] de a se alătura Internaționalei Comuniste". S-a convenit totodată ca problemele ce urmau a se discuta să fie consemnate într-un proces verbal. Totul s-a desfășurat normal pînă spre sfîrșitul încheierii procesului-verbal, cînd, în mod surprinzător, Racovski a propus ca în finalul documentului să fie inclusă și componența viitorului Comitet Executiv al P.S.R. Delegații români au obiectat, arătînd că propunerea era inacceptabilă, deoarece singurul for în măsură să aleagă acest organism era congresul partidului. Racovski a insistat însă. În această situație, așa cum rezultă din scrisoarea pe care Gh. Cristescu și C. Popovici au adresat-o Comitetului Executiv al Cominternului, „la presiunile tovarășului Racovski, delegația pînă la urmă a cedat, totuși cu condiția ca această listă, pînă una alta, poate avea numai un caracter provizoriu".

„Soluționată" astfel și această problemă controversată, Racovski a avansat o nouă propunere: acceptarea unui membru în conducerea P.S.R. care să fie „destinat pentru acțiunea conspirativă". S-au ivit din nou discuții tensionate și reproșuri. În final, membrii delegației au refuzat să semneze procesul-verbal, iar transmiterea mesajului radiofonic a fost anulată. Racovski, însoțit de Al. Dobrogeanu-Gherea și D. Fabian, au părăsit sala de ședințe și au plecat într-o vizită prin centrele carbonifere ale Ucrainei.

Evenimentele prezentate mai sus au avut loc în dimineața zilei de 4 noiembrie 1920. Restul membrilor delegației române s-au înapoiat la Moscova, unde, imediat după sosirea lor, au informat Secretariatul Cominternului despre conținutul discuțiilor purtate cu Racovski și modul cum s-au încheiat. Toate aceste aspecte sînt astfel redate în notele lui Ion Flueraș:

„În Moscova deci am stat abia 4 zile, unde abia ne-am introdus puțin și, în 26-lea oct[ombrie], *am plecat din Moscova la Harkov, pentru a vizita pe Racovski și a studia situația din acest oraș; ca capitală provizorie a Ucrainei...*

La 4 noiembrie, după ce a reușit tov. Racovski să nu se înțeleagă cu tov. Cristescu și cu Popovici, despărțindu-se, noaptea la ora 3 a plecat Racovski, însoțit de Dobrogeanu și Fabian, în regiunea Donețului la inspecția economică.

Lui Dobrogeanu, dar mai cu seamă lui Fabian, se mulțumește că s-au rupt pertractările între Racovski, Cristescu și Popovici". [În sensul că cei doi, în cursul discuțiilor, au sprijinit punctele de vedere ale lui C. Racovski.]

După revenirea la Mos-

(Continuare în p. 45)

---

unirii Basarabiei cu România. A participat la negocierile ce au precedat semnarea tratatului sovieto-german de la Rapallo, din 16 aprilie 1922; însărcinat cu afaceri la Londra (1923-1925) și ambasador al U.R.S.S. la Paris (1925-1927). Rechemat din funcție, a fost supus represiunilor organizate de Stalin, în 1938 fiind deportat în Siberia, unde a și încetat din viață în 1941.

[1] Iată conținutul punctelor respective: „3) În toate țările în care, ca urmare a stării de asediu sau a legilor excepționale, comuniștii nu au posibilitatea să-și desfășoare întreaga activitate în mod legal, este absolut necesar ca munca legală să fie îmbinată cu munca ilegală. Aproape în toate țările Europei și Americii, lupta de clasă intră în faza războiului civil. În aceste condiții comuniștii nu se pot încrede în legalitatea burgheză. Ei sînt obligați să creeze **pretutindeni** un aparat ilegal paralel, care în momentul hotărîtor să poată ajuta partidul să-și îndeplinească datoria față de revoluție"; „7) Partidele care doresc să facă parte din Internaționala Comunistă sînt obligate să recunoască necesitatea unei rupturi totale și absolute cu reformismul și cu politica «de centru» și să propage ideea acestei rupturi în cercurile cele mai largi ale membrilor de partid. Fără acest lucru nu este cu putință o politică comunistă consecventă. Internaționala Comunistă cere în mod absolut și ultimativ ca această ruptură să fie efectuată în timpul cel mai scurt. Internaționala Comunistă nu poate admite ca reformiști notorii ca, de pildă, [Filippo] Turati, [Vittorio Emanuele] Modigliani [militanți ai Partidului Socialist Italian] etc. să aibă dreptul să se considere membri ai Internaționalei a III-a. Urmarea unei asemenea situații ar fi că Internaționala a III-a ar semăna cu răposata Internațională a II-a"; „16) Partidele care pînă în prezent continuă să rămînă la vechile programe social-democrate sînt obligate să revizuiască în cel mai scurt termen cu putință aceste programe și să elaboreze, potrivit condițiilor speciale ale țării lor, un program nou, comunist, în spiritul hotărîrilor Internaționalei Comuniste. De regulă, programul fiecărui partid care face parte din Internaționala Comunistă trebuie să fie aprobat de congresul ordinar al Internaționalei Comuniste sau de Comitetul ei Executiv. În cazul cînd Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste nu aprobă programul unui partid sau al altuia, partidul respectiv are drept să facă apel la congresul Internaționalei Comuniste".

CINE ERA, SAU CINE NU ERA SHAKESPEARE

Cine a fost în realitate Shakespeare? Iată întrebarea la care încearcă să răspundă poetul şi prozatorul J.D. Reed într-un articol publicat în revista Smithsonian **(aprilie, 1987) şi din care cititorii** Magazinului istoric **au putut urmări, în numărul trecut o primă parte.**

Argumentul cel mai de căpetenie care s-ar cuveni înlăturat din teoria concepută de Ogburn pe seama candidatului, ale cărui colori le arborează, rămîne acela, insistent invocat, după care autorul pieselor lui Shakespeare trebuia să fi fost un om de rang nobiliar, numai şi numai din pricină că aceste piese au aproape toate personaje alese din lumea regilor şi a nobililor; şi că atmosfera lor este aceea a vieţii de curte şi îndeobşte aceea a înaltei societăţi contemporane sau nu autorului. Aproape toţi autorii dramatici contemporani lui Shakespeare — inclusiv Ben Jonson, feciorul unui meşter zidar — îşi aveau drept obîrşie pătura socială mijlocie. Se presupune că autorii dramatici — chiar aceia cu mult mai prejos de Shakespeare, un poet al cărui geniu creator a fost mai presus decît al tuturor geniilor literare din toate timpurile — pot ajunge pe aripile geniului, sau măcar pe cele ale talentului, să conceapă existenţe, evenimente şi experienţe de viaţă integrate într-o altă lume, mai presus decît aceia specifică mediului social în care au văzut lumina zilei. O asemenea capacitate creatoare este, de altfel, măiestria lor specifică. Marea îndemînare creatoare a lui Shakespeare rezidă tocmai în strădaniile lui izbutite de a însufleţi şi individualiza la cel mai înalt nivel toate personajele lui, bufoni ca şi principi, ostaşi pedeştri ca şi thani scoţieni.

William Cecil era unul dintre sfetnicii cei mai apropiaţi ai reginei şi socrul contelui Oxford

Ne ispiteşte o experienţă: să-l îndemnăm pe unul din nenumăraţii amatori ai operelor lui Shakespeare, şi care nu-i pune la îndoială paternitatea operei, să renunţe, pentru o oră sau două, la convingerile lui; şi să se lase tîrît de Ogburn într-o excursie critică în lumea în care au vieţuit, deopotrivă, şi contele de Oxford, şi Shakespeare. Ogburn ridică, într-adevăr, pe seama paternităţii operei acestuia din urmă, probleme care, deopotrivă, te pot lăsa perplex, dar uneori te fac să fii mînios împotriva lui. Pentru Ogburn, activitatea de cercetare în vederea stabilirii paternităţii acestei opere constituie un exerciţiu intelectual fără de pereche. Şi Ogburn, amintindu-şi de vremea în care îndeplinea funcţia de ofiţer din serviciile de spionaj şi contra-spionaj militar, nu se sfieşte să considere că activitatea lui de depistare a adevărului ar reprezenta *„the greatest manhunt in the world!"* (Cea mai măreaţă vînătoare de oameni din istorie!).

Fie că el a fost adevăratul autor al operei lui Shakespeare, fie că nu, Eduard de Vere, cel de-al 17-lea Earl[1] (conte) de Oxford a putut fi una din născocirile înalte ale autorului dramatic pus astfel în cauză. Născut în anul 1550, sub domnia tînărului rege Eduard al VI-lea, Eduard de Vere cobora dintr-o înaltă şi străveche familie de nobili, care slujise cu cinste, în rîndul întîi, monarhia normandă din Marea Britanie, încă de pe vremea bătăliei de la Hastings din ziua de 14 octombrie 1066. Avînd o asemenea ilustră obîrşie, contele de Oxford — presupune Ogburn — putea cunoaşte temeinic o mulţime de împrejurări istorice desfăşurate vreme de cinci veacuri în Anglia, prin tradiţie de familie. Ca atare, prin intuiţie ereditară, prin empatie chiar, avea o sensibilitate receptivă excepţio-

[1] Trebuie observat că titlul nobiliar englez de *Earl* (provenind din termenul anglosaxon arhaic de *Eorl*, islandic *Jarl* şi amintind de etnia germanică a *herulilor*, cuceritori ai Italiei în veacul al V-lea e.n.) are o semnificaţie aulică şi socială îndeobşte ostentativă, superioară aceleia a termenului corespunzător de *Count* (de la lat. *comes* = tovarăş al unui conducător

nală față de evenimentele și de personajele istorice evocate de Shakespeare în dramele lui istorice.

În afară de această empatie ereditară, contele de Oxford s-a aflat destul de des, în decursul existenței lui de 60 de ani, în situații și împrejurări care-și află frecvent paralela în acelea poetizate în piesele lui Shakespeare; și în legături de prietenie sau dușmănie cu personaje asemănătoare acelora figurînd în aceste piese.

Unele din aceste împrejurări, situații și personaje par într-adevăr a căpăta o semnificație stranie, cînd sînt puse în paralel cu cele poetizate în operele lui Shakespeare.

În speță, contele de Oxford a fost din copilărie un element strălucit. A absolvit colegiul St. John din cadrul Universității din Oxford la vîrsta de 16 ani, în 1566. Unul dintre epitropii săi a fost unchiul lui după mamă, Arthur Golding (1536-1603), savantul umanist care a tradus în englezește *Metamorfozele* lui Ovidiu, operă care a văzut lumina tiparului în anul 1567 și care a fost folosită foarte des de Shakespeare ca izvor de

---

militar și politic, membru al unei *Gefolgsschaft* sau al unei *Drujine*), deși oficial și juridic ambele titluri sînt echivalente, reprezentînd locul al treilea din peerajul britanic (inferior titlurilor de curtenie purtate de membrii casei regale), și anume după rangurile de duce *(duke)* și de marchiz *(marques)* și înaintea celui de *viscount* și de *baron*. Toate aceste cinci titluri au dreptul la titulatura generală de lord, termen nobiliar de prim rang, dar derivînd, destul de prozaic, de la sintagma arhaică *Hlaf-weard*, lit. cel care păzește pîinea (în speță, merindele distribuite de un stăpîn slujitorilor locuind sub același acoperămînt), după cum *lady* vine de la *hlaefdige*, cea care frămîntă pîine *(Hlaf, hlaef*, germ. *Laib*, rus *hliob*, lituanian *klėpas*, s-a păstrat în engleza modernă exclusiv în cuvîntul *loaf*, plural *loaves:* bucată de pîine). Termenul corespunzător aceluia de lord a rămas multă vreme în Scoția acela de *thane*, inițial cu sens de copil (cf. Mihu *Copilul)*, ulterior cu sensul de *erou* (Cf. germ. *Degen*, grec *téknon* = copil). În al doilea rang al nobilimii britanice figurează *baronetii* (titulatură creată de regele James I 1603-1625) pentru a exploata vanitatea supușilor săi pentru îndestularea fiscului regesc, și *cavalerii (knights)*, titulari ai primelor ordine cavalerești britanice (ordinul *Jaretierei)* și cel al *Băii (Order of the Bath)*. Urmează *gentlemen* și *squires*.

inspirație și de metafore[1]. Se mai pot scoate în relief și alte coincidențe, cel puțin la fel de grăitoare. Astfel, un altul dintre unchii contelui de Oxford, și anume contele de Surrey, Henry Howard (1517-1547) este cel care a introdus în poezia engleză endecasilabul italian[2], și — împreună cu Sir Thomas Wyatt — și forma sonetului petrarchist, formă ulterior cunoscută sub numele de *sonet shakespearian*, alcătuită din trei catrene și un cuplet final. La vîrsta de 21 de ani, după ce învățase dreptul la Gray's Inn, contele de Oxford a compus o introducere, redactată într-o desăvîrșită limbă latină, la vestita lucrare a lui Baldassare Castiglione (1478-1529), *Il Libro del Cortegiano* (Cartea curteanului), tradusă anterior în limba engleză de către Sir Thomas Hoby sub titlul de *The Courtyar* și publicată inițial în anul 1561. Se știe că această vestită lucrare a fost, încă de la publicarea ei în limba italiană (1528), o carte de căpetenie a nobilimii europene, prin măiastra îmbinare a unei tonalități romantice cu elemente culturale ale Renașterii și cu zugrăvirea unor modele de comportamente alese în societate. S-a spus de biografii contelui de Oxford că a ajuns „să strălucească la curtea reginei Elizabeta I-a". Așa scria în secolul trecut vestitul istoric Thomas Babington Macaulay (ulterior lord Macaulay), care adăoga „Contele de Oxford și-a cîștigat un loc de frunte printre cei dintîi maeștri ai poeziei engleze".

Este adevărat că nici unul din poemele scrise în limba latină de către

---

[1] Asupra lui Arthur Golding există o lucrare a lui L.T. Golding intitulată: *Elizabethan Puritan: Arthur Golding*, Londra, 1937.

[2] *Blank Verse.* Este un vers de 11 sau 10 picioare, folosit cu excepțională măiestrie de Dante în *Divina Commedia*, de Petrarca în vestitele lui sonete și de numeroși alți poeți italieni, englezi și germani, foarte rareori de poeții francezi. Acest vers se susține prin îmbinarea desăvîrșită a fondului și ritmului și nu are nevoie și de rimă neapărat.

contele de Oxford n-a supraviețuit. Dar vreo douăzeci din poemele scrise de el în limba engleză ne sînt cunoscute. Alcătuite în vremea în care el era foarte tînăr, ele învederează un dar poetic tineresc, dar incontestabil; cu toate acestea, pentru majoritatea cititorilor lor, ele nu se pot asemui cu sonetele iui Shakespeare și cu excepționala armonie inventivă care se înalță din textul acestora.

În Anglia elizabetană luaseră naștere tovărășii de actori puse sub patronajul unor nobili de rang înalt. Contele de Oxford a moștenit o asemenea asociație de actori de la părintele său, care patronase chiar două asociații de actori și le sprijinise pe spezele lui. Tot tînărul conte de Oxford închiriase teatrul de la *Blackfriars*[3] unde ulterior a obținut și Shakespeare o participare bănească. Contele de Oxford a fost și un foarte darnic Mecena, patronîndu-i pe Anthony Munday (sau Mundy, 1560-1631), autor dramatic și publicist, și pe vestitul poet John Lily (sau Lyly, 1554-1606); numeroase lucrări apărute în vremea lui i-au fost dedicate de autorii lor.

Pe de altă parte, în copilăria lui, contele de Oxford s-a aflat într-o oarecare măsură într-o situație asemănătoare aceleia în care Shakespeare l-a situat pe tînărul Hamlet. Părintele lui a murit cînd el avea numai 12 ani. Maica lui pare a se fi recăsătorit — ca

---

[3] *Blackfriars Theatre.* Local de teatru situat la Londra în clădirea dezafectată a călugărilor dominicani (înveșmîntați în rasă neagră, ceea ce explică denumirea lor de „Blackfriars"; frații în straie negre). După ce regele Henry VIII (1509-1547) a desființat toate mănăstirile din Marea Britanie, în anul 1540, la sugestia sfetnicului său Thomas Cromwell (1485-1540), localul rămas pustiu al fostei mănăstiri a fost închiriat în anul 1576 pentru reprezentații de avanpremieră ale spectacolelor de curte. După multe peripeții, localul a intrat în posesia lui Richard Burbage și a fost folosit ca local de reprezentații dramatice ale trupei lui Burbage. În 1609 Burbage a recurs la un nou aranjament, împărțind gestiunea teatrului de la *Blackfriars*, în 7 părți dintre care una a revenit lui Shakespeare și alta colegului acestuia, Henry Condell, unul din autorii vestitului *Folio* din 1623.

și regina Gertruda a Danemarcei! — numai după trei luni de la moartea soțului ei. Nu putem ști ce simțăminte l-au încercat atunci pe tînărul conte. Dar știm că a fost trimis de la locuința familiei lui la locuința lui Sir William Cecil (ulterior creat de regina Elizabeta I-a lord Burghley), în calitatea acestuia de epitrop regal al tînărului conte. Se știe că lordul Burghley a fost, vreme de patruzeci de ani, sfetnicul de încredere al reginei și unul din cei mai de seamă oameni de stat ai Angliei. La locuința lordului Burghley, tînărul conte de Oxford se găsea nemijlocit în centrul puterii politice din Anglia. În afară de aceasta, lord Burghley avea un comportament materialist și o modestie prefăcută, cam de mironosiță; astfel încît numeroși shakespeareologi, mult înainte să se nască Charlton Ogburn, s-au pus de acord asupra lordului Burghley ca model desăvîrșit pentru personagiul Polonius, curteanul atît de pedant, de sentențios și de plicticos de la curtea daneză.

Contele de Oxford nu avea decît să se privească în oglindă ca să conceapă asemenea subiecte pentru operele sale dramatice. Se putea privi pe sine însuși cu mîndrie și ostentație. Era un cheltuitor risipitor pînă la exces pentru a-și îndeplini toate dorințele; banii i se scurgeau necontenit din mînă și se vedea nevoit mereu să-și vîndă din moșiile moștenite. Îi plăcea nespus să țină casă mare și să se îmbrace mereu în alte haine, tot mai elegante, de mătase și cu multă catifea. În vremea la care contele împlinise 21 de ani, în 1571, un observator al curții reginei scria: „Majestatea sa regina pare a fi fermecată de acest curtean, bun dănțuitor și viteaz de frunte, mai mult ca de oricare alt curtean".

În ciuda zvonurilor potrivit cărora contele de Oxford ar fi ajuns să fie iubitul reginei, se știe că intriga ei de dragoste mai temeinică a fost la acea vreme aceea cu contele de Leicester[1], care nu este exclus să fi slujit drept model pentru ucigașul rege al Danemarcei, Claudius, din *Hamlet*. Se adaogă, la acest amănunt, zvonurile stăruitoare după care contele de Leicester ar fi pus la cale otrăvirea soției sale, ca să poată rămîne în grațiile reginei. Dar, oricum ar fi stat lucrurile, contele de Oxford nu putea să nu îl urască pe contele de Leicester, pentru pricina că acesta din urmă fusese cîtăva vreme împuternicit de curtea Angliei ca epitrop al moșiilor moștenite de către tînărul conte de Oxford.

În anul 1575, contele de Oxford a izbutit să capete îngăduința reginei să facă o călătorie prin Europa[2]. A vizitat Parisul, Verona, Roma, Veneția și Padova, printre alte orașe, astfel încît a avut prilejul să cunoască locurile unde se vor petrece piese ca *Doi nobili din Verona, Romeo și Julieta* și *Negustătorul din Veneția*. Printre cunoștințele făcute de conte în Italia știm că au fost Pasquino Spinola[3] și Baptista Nigrone, nume care au putut sluji la făurirea numelui părintelui „scorpiei", Catarina, din *Îmblînzirea scorpiei*.

Viața erotică a contelui de Oxford oglindește, într-o anume măsură, preocuparea constantă a lui Shakespeare cu gelozia soților și cu situația anumitor personaje feminine din operele lui, personaje învinuite pe nedrept de necredință și în final fie ucise, fie iertate. Contele s-a însurat cu fiica lordului Burghley, Anne, cînd aceasta avea cam vîrsta Julietei, din *Romeo și Julieta:* 15 ani. Nu a fost o căsnicie prea fericită, totuși contele de Oxford s-a bucurat mult cînd a aflat, în Italia, că soția lui îi născuse un copil. Numai că, înapoiat în Anglia, contele a fost apucat de o furie cumplită aflînd că fiica lui se născuse după 12 luni de cînd împărtășise pentru cea de pe urmă oară patul conjugal cu soția lui. Această informație i-a fost transmisă contelui de Oxford de un om vrednic să fie spînzurat, Rowland Yorke, al cărui nume, pronunțat *E-oK*, are o oarecare asemănare cu rostirea numelui lui Iago, cel care s-a priceput să otrăvească mintea lui Othello pe seama Desdemonei.

Cu toate acestea, împrejurarea de mai sus a ajuns curînd să capete o înfățișare mai degrabă de farsă decît de tragedie. Contele de Oxford, într-adevăr, a fost în cele din urmă convins că de fapt el coabitase cu soția lui în stare de ebrietate, fiind de altfel încredințat atunci că era vorba de o altă femeie. Această soluție a fost pusă la cale de către lordul Burghley, socrul contelui de Oxford, după cum știm, țelul urmărit de bătrînul sfetnic al reginei fiind acela de a ajunge să dobîndească un nepot și în același timp să ajute la consolidarea căsniciei fiicei sale. Tema are o mare asemănare cu intriga pusă în scenă de Shakespeare în piesa lui *Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine,* ai cărei protagoniști, tînărul Bertram și soția lui, Helena — cu care se căsătorise de altfel constrîns de regele Franței — seamănă, cel dintîi cu tînărul conte, cea de-a doua cu soția lui, Lady Anne Cecil. În realitate, numai după multă vreme aceasta din urmă a ajuns să-și înduplece soțul să se împace cu ea.

---

[1] Robert Dudley, *Earl* of Leicester (1532-1588), al patrulea fiu al ducelui de Northumberland și cumnat al decapitatei pretendente la tronul Angliei, Lady Jane Grey (1553). A condus, fără succes, trupele trimise între 1585-1587 de regina Elizabeta I-a să colaboreze în Țările-de-Jos cu trupele olandeze împotriva regelui Spaniei Filip al II-lea (1556-1598).

[2] În secolul al XVI-lea se încetățenise obiceiul, în marile familii nobiliare britanice, să-și trimită odraslele să facă un *tour* prin țările continentului, neapărat în Franța și în Italia.

[3] Neamul Spinola este unul din cele patru mai importante neamuri de viță nobilă din republica Genova, alături de neamurile Doria, Grimaldi și Eieschi. În primul sfert al secolului al XVII-lea, un membru al acestei vechi familii, Ambrogio Spinola (1569-1630) a fost socotit unul din cei mai mari strategi ai Europei, luptînd sub steagurile Spaniei în Țările-de-Jos (1602-1627) și apoi în Italia. El apare în vestitul tablou istoric al lui Velasquez cunoscut sub numele de *Las Lanzas,* fiind cuceritorul cetății Breda (1625).

Cîtă vreme a rămas departe de soţia lui, contele de Oxford nu s-a sfiit să înoade o legătură de dragoste cu o altă Anne, şi anume cu Anne Vavassor[1], o femeie care a izbutit să aibe trei bărbaţi, dintre care doi deodată. Cînd a ajuns să capete un fiu de la contele de Oxford, regina a fost înştiinţată şi, în culmea furiei, a dat porunci ca amîndoi îndrăgostiţii să fie zvîrliţi în Turnul Londrei[2]. Numai că, printre contemporanii acestei măsuri, nici unul n-a putut hotărî dacă o asemenea măsură atît de drastică fusese luată de regină din cauza scandalului astfel stîrnit, sau din pură gelozie. După ce a ajuns să fie eliberat din temniţă, contele de Oxford a fost provocat la duel cu sabia de către o rudă a Annei Vavassor; s-a bătut cu acesta în plină uliţă, la Londra, şi a fost grav rănit de către potrivnicul său. Apare astfel aievea o nouă temă recurentă în opera lui Shakespeare, şi anume *vendetta* între două mari familii, implicînd în vendetă şi pe rudele şi slujitorii fiecăreia din ele; temă exploatată de Shakespeare mai cu seamă în *Romeo şi Julieta*.

În afară de aceasta, contele de Oxford a mai făcut o vestită năzbîţie, pusă la cale de mintea lui nestăpînită, şi care aminteşte de o scenă vestită din altă piesă a lui Shakespeare. Anume, în luna mai 1573, doi foşti slujitori de la curtea contelui de Oxford au venit înaintea justiţiei să-şi învinuiască fostul stăpîn că acesta îi pîndise, întovărăşit de trei slujitori, pe drumul mare de la Gravesend la Rochester; şi că, plin de o furie turbată, contele şi tovarăşii săi trăseseră asupra lor focuri de *„calivers charged with bullets"* (muschete încărcate cu ghiulele)[3], după care au încălecat tuspatru pe cai şi au luat-o la fugă către Londra. Cititorii familiarizaţi cu opera lui Shakespeare vor recunoaşte uşor scena similară zugrăvită în partea I-a din *Regele Henric al IV-lea*, scenă în care Sir John Falstaff[4] şi unii din tovarăşii principelui moştenitor Hal[5] de la cîrciuma *of the Boar's Head*[6] îi atacă tîlhăreşte pe nişte neguţători, pe drumul mare, aproape de Gad's Hill. Se ştie că Shakespeare a găsit prilejul să-l facă pe Sir John Falstaff să îndruge pe urmă o întreagă serie de minciuni pline de haz, într-un dialog cu moştenitorul tronului, pe seama încercării lui de a-i jefui pe neguţători.

Ce este mai ciudat este, în speţă că localitatea Gad's Hill se află pe aceeaşi şosea pe care contele de Oxford şi-ar fi băgat în sperieţi foştii slujitori, trăgînd asupra lor cu arme de foc.

Ogburn se străduieşte însă din răsputeri să culeagă şi alte amănunte din viaţa contelui de Oxford care să corespundă cu întîmplări dramatizate în operele lui Shakespeare. Astfel, în anul 1586, cînd contele a împlinit vîrsta de 36 de ani, regina Elizabeta I-a i-a acordat atît de cheltuitorului conte de Oxford un dar anual de 1 000 lire sterline, pe toată viaţa. Ca să ne dăm seama de importanţa sumii, ni se aminteşte că un învăţător bine plătit abia dacă apuca să încaseze anual suma de 10 lire sterline. Explicaţia obişnuită dată unei asemenea dărnicii a fost că regina voia cu orice preţ să-i poarte de grije unei rude foarte îndepărtate a ei, obicei destul de curent în acea epocă, deşi nu se ajungea îndeobşte la o sumă atît de importantă, oricît ar fi fost suveranul de darnic. Pentru Ogburn însă adevărata explicaţie a dărniciei reginei ar fi fost cu totul alta: anume, suma hărăzită anual era sortită să-i îngăduie contelui de Oxford să nu ducă grija banului, ca să poată să-şi scrie piesele în linişte, să subvenţioneze companii dramatice pe spezele lui.

Ce interes avea oare regina să procedeze în chipul acesta?

Ogburn presupune că Elizabeta I-a pricepuse rosturile propagandei prin scris, şi că avea nevoie de asemenea mijloace în sprijinul politicii ei. În speţă, piesele de teatru, mai cu seamă acelea cu subiecte luate din istoria Angliei, puteau să-i atragă sprijinul publicului, în lupta ei necontenită cu regele Spaniei; şi tocmai înzestrata ei rudă şi afectuosul ei curtean

---

[1] Numele de familie *Vavassor* este de obîrşie franco-normandă şi derivă din termenul social şi militar de *vavasseur*, ceea ce în evul mediu însemna un vasal al unui alt vasal, deci un *vasal mijlocit* faţă de seniorul suzeran al ambilor. Funcţia şi termenul se întîlnesc mai cu seamă în ducatul Normandiei, de unde a pornit ducele William să cucerească regatul Angliei în anul 1066.

[2] Vestita fortăreaţă din centrul Londrei, ridicată, după tradiţie, de către însuşi Iuliu Cezar, în cursul celei de-a doua expediţii făcute de el din Galia în Marea Britanie. *The Tower* [of London] a slujit pînă recent ca închisoare politică şi este exhaustiv evocată în toate piesele istorice *(chronicle plays)* ale lui Shakespeare, de la *Regele Ioan* la *Regele Henric al VIII-lea*. O scenă întreagă din *Richard al III-lea* se petrece la umbra lui.

[3] Prin *caliver* se înţelegea la sfîrşitul secolului al XVI-lea o armă de foc portativă, de proporţii mai reduse decît vestita archebuză, dar totuşi suficient de grea ca să fie nevoie să fie sprijinită pe o tije rezistentă în momentul tragerii, ca şi archebuza şi cum va fi şi muscheta în veacul al XVII-lea, mînuită de vestiţii *muschetari* ai lui Alexandre Dumas-tatăl. Muschetă vine de la ital. *mosquetto*, un mic zburător de pradă, un fel de şoimuleţ (cf. mosca=muscă). *Caliver* este cuvîntul francez *calibre* derivat, fie din arabul qalib=formă, model, matriţă, fie din sintagma latină *qua libra* = de această greutate, de acest model.

[4] Se ştie că acest personaj atît de pitoresc, Sir John Falstaff, a fost conceput de Shakespeare pe măsura unui autentic nobil ofiţer englez, Sir John Fastolfe (1378-1459) ca să întruchipeze pe nobilul decăzut, lipsit de toate însuşirile specifice nobilimii cavalereşti (vitejie, mărinimie, cinste, onoare, dărnicie) dar prevalîndu-se necontenit cu rangul său social şi cu viclenia care-l face să eludeze respectarea tuturor regulilor sociale şi cavalereşti. Falstaff îşi face o scurtă apariţie în trilogia consacrată *Regelui Henric al VI-lea*, dar apare ca personaj principal în cele două părţi din *Regele Henric al IV-lea* şi în *Nevestele vesele din Windsor*. Pasionat admirator al moralei europene cavalereşti, Shakespeare întruchipează în Falstaff antinomia acestui model şi prefigurarea exacerbării individualiste renascentiste, dar, voluntar sau involuntar, îi hărăzeşte scînteietoarea însuşire a umorului.

[5] Viitorul rege Henric al V-lea (1413-1421), eroul politic absolut al seriei pieselor istorice shakespeariene.

[6] *La Capul de Mistret...*

părea omul nimerit pentru o asemenea sarcină gingașe.

Cum a ajuns totuși William de la Stratford să fie implicat în această activitate de propagandă prin opere literare?

Pentru Ogburn, alegerea lui Shakespeare pare a fi fost cît se poate de firească. În speță, în armoariile aferente unuia din titulaturile nobiliare ale contelui acela de viconte Bulbeck, figura un leu ținînd în laba dreaptă o lance (pe englezește *spear)* sfărîmată. Un scriitor de pe vremea domniei reginei Elizabeta I-a, și anume Gabriel Harvey (1545-1630), a rostit într-o bună zi, la curtea reginei, o cuvîntare de proslăvire a contelui de Oxford; cuvîntare în care figurau următoarele imagini: *„Ochii tăi împroașcă fulgere; portul tău face lăncile să tremure!"*[1].

În afară de aceasta, o relatare scrisă, provenind de la o epocă mult posterioară acelor evenimente, pomenește de faptul că Shakespeare obișnuia să cheltuiască „pînă la 1 000 de lire pe an!". De unde putea încropi el o asemenea sumă, atît de ridicată? Nu cumva contele de Oxford transferase pe numele lui Shakespeare pensia primită de la curte? După ce contele de Oxford a murit, văduva lui a dispus să se facă plăți anuale „bărbatului mut"[2]. Oxfordienii cunoșteau acest amănunt; și ei socotesc că prin această sintagmă văduva vrea să-l înțeleagă pe impostorul Shakespeare, iar nu pe adevăratul autor al operei lui dramatice. ■

(Va urma)

J.D. REED

Versiunea românească și notele științifice Dan A. LĂZĂRESCU

[1] „Thine eyes flas fire. Thy countenance *shakes spears"* (cele de pe urmă două cuvinte întregesc numele lui Shakespeare. Se știe că acesta a obținut în anul 1596, să se hărăzească în chip oficial părintelui său, John Shakespeare, fost primar la Stratford-upon-Avon, de către the *College of Arms*, un blazon mai vechi al familiei purtînd pe el o lance în diagonală cu vestita deviză în franceza arhaică *„Non sanz droict"*. Deviza era de soiul „armes parlantes" și amintea de pretenția familiei Shakespeare de a-și avea obîrșia în Normandia, de unde un strămoș al ei ar fi venit cu oastea lui William Cuceritorul în Anglia și ar fi „scuturat o lance" *(to shake a spear)* în bătălia de la Hastings (14 octombrie 1066).

[2] *„to my dombe man"*. *Dombe* reprezintă o grafie arhaică, de proveniență anglosaxonă, pentru adjectivul englez actual scris *dumb* = mut. Etimologic, derivă dintr-un etimon germanic, care a dat în nemțește *Dumm*= prost, printr-un intermediar tip *Hochdeutsch, tump.*

CARTI SOSITE LA REDACTIE

George Potra — DIN BUCUREȘTII DE IERI.

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1990, vol. I-II, 536+ 363 pp., 112 lei.

Literatura istorică consacrată Capitalei s-a îmbogățit în aceste zile cu o apariție de excepție: Din Bucureștii de ieri — *două fastuoase volume dintr-o lucrare ce încununează munca și pasiunea de o viață ale unuia din cei mai temeinici cunoscători ai istoriei românești. Parcurgînd sumarul lucrării, accepți cu bucurie invitația la călătorie prin timp și spații de istorie bucureșteană reconstituiți dintr-un noian de surse documentare de cele mai diverse categorii. Sînt tablouri de viață economică, socială, politică și culturală, locuri, fapte, întîmplări, edificii, instituții și oameni, acea istorie vie a bucureștenilor de ieri — o colectivitate umană atît de armonios și semnificativ integrată în marea istorie a țării. Prin farmecul irezistibil al ineditului și originalității expunerii, lucrarea nu rămîne un bun al cercului restrîns de specialiști, ea cucerește publicul larg de cititori iubitori de istorie.*

I. Flueraș „nu voiește a se conforma"

(Urmare din p. 40)

cova, la 11 noiembrie 1920, delegații români au fost convocați într-o primă ședință la sediul Internaționalei. Ion Flueraș dă cîteva detalii: *„Cristescu dă raport despre venirea noastră și despre vizitarea dr. Racovski, cu care s-a rupt prietenia; au mai completat acest raport și tov. Popovici și tov. Rozvan. După asta s-a sculat* [N.I.] *Buharin și a pus unele întrebări despre activitatea partidului nostru, în 6 puncte*[1]*, la care iară au răspuns Popovici, Cristescu și Rozvan, rămînînd ca și eu să răspund, pentru care motiv am participat, noi transilvănenii, în guvernul burghez* [Referire la activitatea desfășurată de I. Flueraș și de I. Jumanca în Consiliul Dirigent]; *însă fiind timpul înaintat și fiindcă lămuririle ce le-au căpătat de la ceilalți tov*[arăși] *nu i-au îndestulat, fără să mai vorbesc și eu, ne-a spus să ne facem răspunsul în scris la întrebările puse nouă; aceasta a fost numai* [o] *tactică, după cum ne-am convins mai tîrziu, ca să cîștige timp, după ce* [G.E.] *Zinoviev a și plecat la Harkov, să vorbească probabil cu dr. Racovski, pentru a lămuri chestiunea, lăsîndu-ne pe noi să așteptăm pînă ce se va întoarce el".* ■

(Va urma)

Florian TĂNĂSESCU, Marian ȘTEFAN

[1] Întrebările la care trebuiau să răspundă delegații români erau următoarele: *„1) Care motive au fost hotărîtoare pentru tovarășii din Transilvania că ei au figurat în timpul,* ocupației române [subl.ns.] *ca miniștri? 2) De ce partidul se intitulează socialist și nu comunist? 3) Este adevărat că tovarășii români avuseseră convorbiri secrete cu Averescu și cum a fost posibil acest lucru? 4) Ce au făcut tovarășii români în timpul luptei României împotriva noastră și a Ungariei sovietice? 5) Cît de lung timp nu au convocat tovarășii români un congres și de ce? 6) De ce tovarășii [români] nu ne-au spus nici un cuvînt despre divergențele din sînul partidului?".*

IULIE 1940

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• La 30 iunie **s-au împlinit 24 de ani de la moartea marelui savant român Nicolae Teclu care „a adus strălucire ştiinţei româneşti şi catedrei din Viena, unde a fost ascultat de zeci de mii de studenţi în decursul unei jumătăţi de veac, în care timp a fost asistent, suplinitor şi profesor. Nicolae Teclu, fost profesor de chimie generală şi analitică la Academia comercială şi chimist al Imprimeriei Imperiale din Viena, s-a născut la Braşov în ziua de 25 octombrie 1839. A urmat Ingineria la Politehnica din Viena, apoi a trecut la Academia de arte frumoase din München şi, mai tîrziu, la Şcoala de Arhitectură din Berlin.**

Deşi era considerat unul dintre cei mai eruditi cărturari, el este numit abia profesor la un gimnaziu din Braşov. Mai tîrziu, ilustrul chimist Ludwig, profesor la Universitatea din Viena, îl numeşte asistent. La 1880, Teclu ajunge profesor la Academia comercială şi docent la Şcoala de belle-arte din Viena.

Acad. G. G. Longinescu (1869-1939), fost profesor de chimie minerală la Facultatea de ştiinţe din Bucureşti, spunea studenţilor cu ocazia unui curs: „Trei mari chimişti a avut neamul românesc: pe doctorul Istrati, Petre Poni şi pe Nicolae Teclu. Pentru timpurile în care au trăit, pentru sărăcia laboratoarelor româneşti în care au lucrat şi în care ne sbatem şi noi astăzi, pentru descoperirile ştiinţifice ce le-au făcut, ei merită toată recunoştinţa noastră. Cu toţii au muncit fără preget, au suferit privaţiunile vieţii aspre de laborator şi au murit cu convingerea că numai prin ştiinţă România Mare va deveni România Tare".

• Pentru **motive de ordine publică, ziarele** Semnalul **şi** Jurnalul **sînt suspendate. În acelaşi timp, se atrage atenţia tuturor ziarelor care apar în ţară să redea cu exactitate comunicatele şi comu-**

4 iulie, ora 13.00. Întreaga ţară păstrează un minut de reculegere pentru pierderea pămînturilor ei strămoşeşti. În Capitală, în acel moment aproape toată lumea este pe stradă. Vehiculele stopează, tramvaiele se opresc, bărbaţii se descoperă, ochii lăcrimează.

În această zi de doliu naţional — scrie *Timpul* din 7 iulie — scriitorii români trimit cuvîntul lor lumii şi ţării: „În vremea cînd teritoriile răpite au stat sub stăpînire străină, s-au încercat asupra [lor], fără nici-o izbîndă toate metodele de deznaţionalizare. După marele război din 1914-1918, atît Basarabia cît şi Bucovina s-au întors prin libera voinţă la statul românesc, pe temeiul principiilor de autodeterminare, care a fost şi lozinca Uniunii Sovietice.

Iubiţilor fraţi din vechea Moldovă de Nord şi de peste Prut, noi, scriitorii, care ne simţim glas şi inimă ale neamului, vă îndemnăm să fiţi tari în durerea ca şi în nădejdea voastră. La încercări asemănătoare, părinţii noştri şi-au pus credinţa în Dumnezeu Iisus şi nu s-au îndoit că după noaptea răstignirii vine lumina învierii"[1].

La rîndul său, Academia Română — care prin componenţa membrilor ei a fost de la început un simbol al unităţii culturale a tuturor românilor —, în şedinţa închinată acestui eveniment, declară: „Ziua de doliu pe care guvernul ţării a decretat-o în urma evacuării Basarabiei şi Bucovinei este pentru Academia Română nu numai o zi de reculegere sufletească, ci şi o dată de la care ea începe activitatea îndoită pentru a face să învingă în istoria lumii dreptatea cauzei româneşti".

Agravarea situaţiei internaţionale, presiunile cercurilor politice interne progermane fac ca la 4 iulie să se formeze un cabinet prezidat de ing. Ion Gigurtu, marcîndu-se astfel schimbarea bazei politice a regimului carlist. Cabinetul are următoarea componenţă: I. Gigurtu, preşedintele Consiliului de Miniştri; Mihail Manoilescu, ministrul afacerilor externe; Stan Ghiţescu, ministrul muncii; Ion Macovei, ministrul lucrărilor publice şi comunicaţiilor; Gh. Leon, ministrul economiei naţionale; general David Popescu, ministru de interne; general Constantin Niculescu, ministru al apărării naţionale; contraamiralul adjutant Nicolae Păiş, ministru al aerului şi marinei; Horia Sima, ministru al cultelor şi artelor; dr. V. Gomoiu, ministru al sănătăţii şi ocrotirilor sociale; prof. Nichifor Crainic, ministru al propagandei naţionale ş.a.m.d.

---

[1] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Revanşă: după 22 ani, în acelaşi vagon în care Franţa semna printre învingătorii Germaniei în primul război mondial, în iunie 1940, delegaţii francezi îşi pun semnătura pe actul de capitulare în faţa celui de-al III-lea Reich, care avea să se prăbuşească peste mai puţin de 5 ani

Noul cabinet depune jurămîntul şi, după cum citim în *Universul* din 6 iulie, lansează următoarea declaraţie către ţară: „Ţara noastră se află azi în faţa unor probleme dintre cele mai hotărîtoare, atît pe planul extern, cît şi pe cel intern. Pe planul extern, guvernul înţelege să facă o politică de integrare sinceră în sistemul creat de Axa Berlin-Roma. În acelaşi timp, guvernul vrea în chip tot atît de hotărît să întreţină relaţiunile cele mai bune şi mai cordiale cu toţi vecinii, considerînd pacea în această parte a Europei ca o condiţie indispensabilă a unei ordini politice superioare.

În acest sens, alianţele noastre regionale urmează a fi socotite drept etape pe calea unei asemenea politici. În privinţa celorlalte ţări, guvernul socoteşte ca o datorie să colaboreze şi acum şi în viitor la tot ceea ce poate servi scopurilor supreme de pace şi reconstrucţie europeană.

Pe plan intern, guvernul e ferm hotărît să asigure ţării liniştea şi ordinea de care are nevoie astăzi mai mult ca oricînd. Fiecare trebuie să înţeleagă că zvonurile răspîndite cu rea voinţă de elementele ce nu se pot încadra în fiinţa românismului sînt vorbe deşarte, care nu au alt scop decît să provoace şi să întreţină neliniştea, nedumerirea şi dezorientarea".

Deşi guvernul Gigurtu declara că înţelege să facă o politică de integrare sinceră în sistemul creat de Axa Berlin-Roma, ministrul său de externe, M. Manoilescu, remarca în memoriile sale: „Guvernul Gigurtu nu a constituit o surpriză plăcută pentru Germania, fiindcă nu noi eram acei doriţi, aşteptaţi la vremea aceea de către germani. După cum am aflat în urmă, nemţii aveau pregătită încă din luna iunie soluţia lor pentru România, iar constituirea guvernului Gigurtu a fost o contralovitură sau, mai exact, cum se spune în scrimă, o lovitură de parare dată de Carol pentru a înlătura soluţia pregătită de germani". Şi după instalarea acestui guvern, presiunile Germaniei şi ale Ungariei şi Bulgariei asupra României se intensifică, afirmîndu-se, ca de exemplu în declaraţia adoptată la 27 iunie 1940 de Consiliul de Miniştri al Ungariei, că „România trebuie constrînsă să satisfacă pretenţiile teritoriale ungare". Ele se vor intensifica şi, după cum vom vedea în numărul viitor, vor culmina cu dictatul de la Viena.

La 15 iulie, se deschid cursurile Universităţii populare Nicolae Iorga. În vîltoarea faptelor „care tulbură tihna cărturărească şi ne ţin nervii încordaţi, popasul lîngă acest eveniment cultural e întăritor pentru credinţele noastre", scrie *Timpul* din 15 iulie, pentru că „în aceste timpuri grozav de sbuciumate — în care fiecare zi, datorită evenimentelor externe, e ca o pagină de roman de aventuri dureroase — Universitatea d-lui prof. N.

Cronică măruntă

nicările care vin din partea autorităţilor, făcîndu-li-se cunoscut că în caz contrar se vor lua măsuri de sancţionare.

● Dintre **cărţile zilei, în această lună:** Gînduri de altădată **de Ioan Th. Florescu. Recenzînd acest volum, Alexandru Bilciurescu scrie în** Timpul **din 6 iulie despre autor următoarele: „Ioan Th. Florescu face parte din categoria oamenilor pentru care politica a fost un cîmp de neobosită activitate, Palatul de justiţie o vastă arenă pentru triumful cauzei drepte, iar literatura o oază de linişte şi reculegere". Referindu-se la volumul de schiţe şi amintiri, menţionat mai sus, „autorul pune pe primul plan observaţiuni psihologice, umor politic şi accente politice din cariera-i de mare elector": pagini autobiografice, amintiri de om politic şi evocări ale Bucureştiului de altădată; pagini despre regina Maria, Robert de Flers, Pasici, H. F. Bouillon, Cincinat Pavelescu, Take Ionescu ş.a.m.d. Constantin Noica:** Schiţă pentru istoria lui cum e cu putinţă ceva nou. **Autorul acestui studiu „de o tragică seriozitate — după cum scrie presa — ne este cunoscut şi ca om şi ca gînditor. Şi în amîndouă ipostazele, am întîlnit aceeaşi făptură orgolios de modestă, cu o pregătire cărturărească excepţională. Constantin Noica a ştiut să facă anii de ucenicie cu o cumînţenie unică în cultura noastră plină de... genii".**

● Istoria limbii române, **ediţia a II-a, de Al. Rosetti, este prezentată de ziarul** România, **apariţia ei „marcînd două nuanţe care îmbogăţesc domeniul şi faptul literar. În primul rînd, faptul că o lucrare de ştiinţă atinge la scurtă vreme de la apariţia primei ediţii epuizarea şi necesită reapariţia celei de a doua, iar în al doilea rînd faptul că s-a format în pătura noastră cititoare o treaptă de consumatori de carte ştiinţifică literară, de studiu lingvistic, dîndu-ne sentimen-**

IULIE 1940

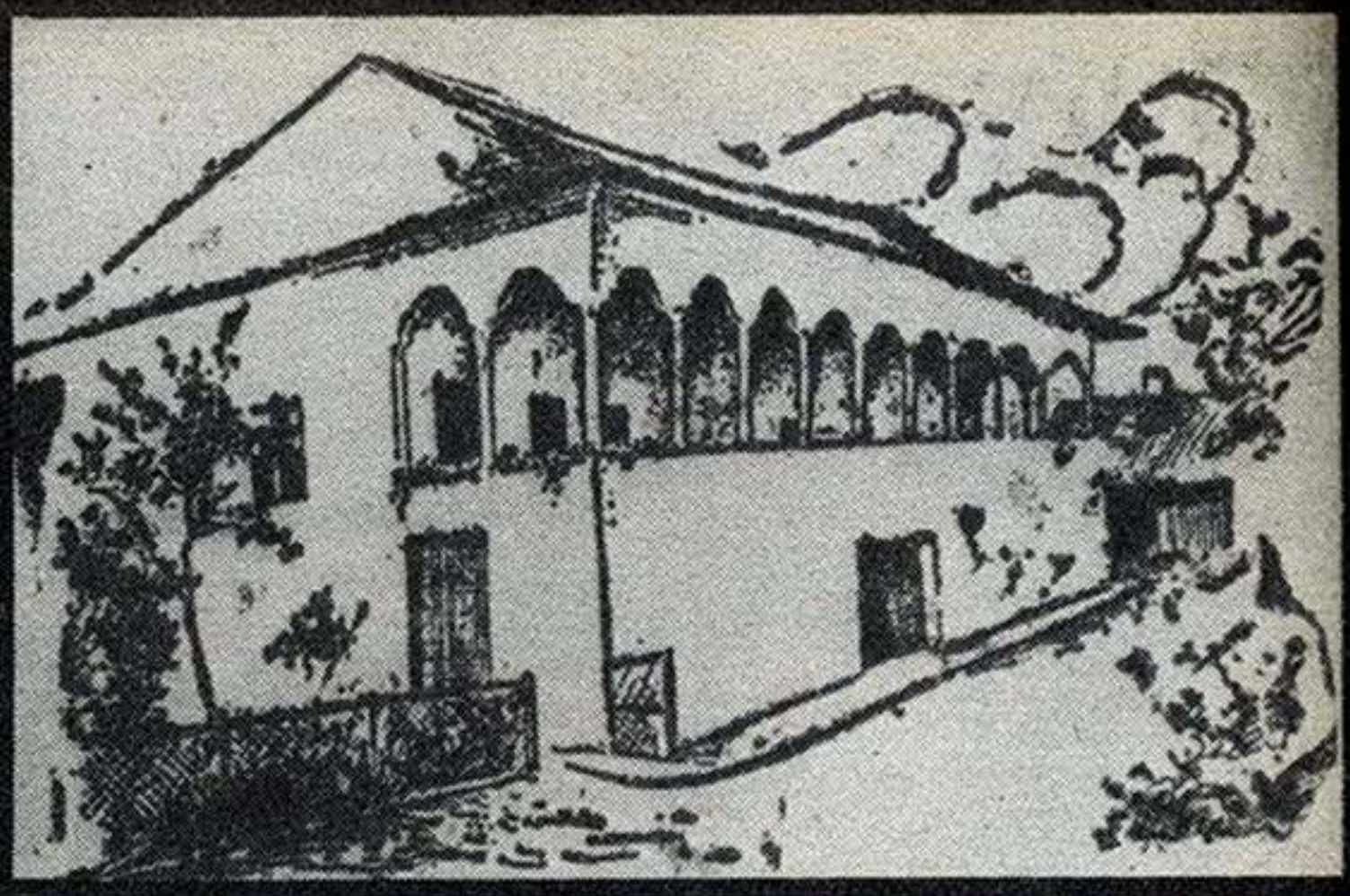

O schiță din presa vremii: Universitatea populară de la Vălenii de Munte a profesorului Nicolae Iorga

Cronică măruntă

tul unei lărgiri a spiritualităţii româneşti.

De altfel, nu este de mirare succesul acestei lucrări, fiindcă de la Densuşianu n-am mai avut bucuria unei astfel de opere rare, de înaltă informaţie, calitate, cercetînd şi stabilind izvoarele limbii româneşti, urcată gradat pînă în pragul zestrei actuale a graiului românesc literar".

● Primul **serviciu poştal din lume a fost în piaţa Cavalari din Florenţa. Aici, în anul 1200, erau înfiinţate primele birouri de distribuire a corespondenţei. Distribuitorii plecau călare — de unde şi numele pieţei — să ducă scrisorile la Roma, Veneţia şi alte oraşe din Italia. Cînd au apărut diligenţele şi s-au creat mai multe centre de poştă, ei au dispărut.**

● Teatrul **din strada C.A. Rosetti, în fiecare seară la ora 9 fix** Ascultă Ionescule... **cu Mişu Fotino, Iordănescu Bruno, Jules Cazaban, Marcel Anghelescu, Radu Beligan, Nutzi Stănescu, Nineta Gusti şi Mia Apostolescu.**

● Pentru **prima dată de cînd există Filarmonica, un concert simfonic are loc în toiul verii. Este vorba de concertul dat în folosul refugiaţilor basarabeni şi bucovineni, dirijat de maestrul George Enescu; solist Dinu Lipatti. Programul cuprinde: simfonia** Eroica **de Beethoven,** Suita pentru pian şi orchestră **de Dinu Lipatti şi** Poema Română **de Enescu.**

● Potrivit **dorinţei lui Hitler, vagonul istoric de la Compiègne, în care Germania s-a recunoscut învinsă în primul război mondial şi a primit capitularea mareşalului Pétain, în iunie 1940, a sosit la Berlin.**

● Colecţia **de piese anatomo-patologice a prof. Fr. Rainer, fostul titular al catedrei de anatomie de la Facultatea de medicină din Bucureşti, este donată acestei facultăţi, fiind transformată în muzeu şi laborator de antropologie.**

Iorga e prezentă şi trează". În sufletul şi în intenţia sa, Vălenii de Munte trebuiau să devină şi au ajuns „mănăstirea naţionalismului românesc, adică focarul unde românii să găsească întotdeauna, puterea de luptă, dreptul la victorie şi răsplata de a fi trudit pentru biruinţa primatului românesc. La Vălenii de Munte «biruit-a gîndul» aşa cum spunea înaintaşul d-lui profesor N. Iorga, Miron Costin. Odinioară strămoşii noştri se duceau, în vremuri de răstrişte, la mănăstiri. Azi, noi urmaşii mergem la Vălenii de Munte. Acolo vom învăţa că neamul românesc este veşnic şi de credinţa aceasta avem nevoie cu toţii". De 33 de ani, Universitatea ctitorită şi condusă cu pasiune şi temeinicie de prof. N. Iorga îşi deschide porţile în fiecare vară adunînd acolo, la Vălenii de Munte, un număr impresionant de cărturari şi iubitori de cultură. Vin aici profesori, învăţători, preoţi, studenţi şi elevi din ultimul an de şcoală. Coborînd în mijlocul lor — ca un autentic apostol — prof. Nicolae Iorga le împărtăşeşte învăţămintele. Cursurile din acest an încep sub o stea tulbure şi neprielnică îndeletnicirilor cărturăreşti.

Tot din presa acestei luni aflăm că „prof. G. Alexianu, rezident regal al ţinutului Bucegi, ia hotărîrea să întreţină — pe socoteala ţinutului, timp de o lună de zile — cîte 25 intelectuali refugiaţi din Bucovina de Nord şi Basarabia, dîndu-le posibilitatea de a frecventa cursurile Universităţii populare din Vălenii de Munte".

Încetează din viaţă la sanatoriul Gerota din Capitală, prof. Traian Bratu, fostul rector al Universităţii din Iaşi, „una dintre figurile cele mai de seamă ale învăţămîntului nostru univesitar de azi". Reţinem din datele biografice publicate cu acest prilej de presa bucureşteană: s-a născut în anul 1875 în satul Răşinari, judeţul Sibiu. Fiu de ţăran, el şi-a început studiile la liceul din Sibiu, şi-a luat licenţa în litere la Universitatea din Bucureşti, iar doctoratul la Berlin. Numit profesor la Liceul Naţional din Iaşi, apoi conferenţiar, iar în scurt timp profesor de limba şi literatura germană la Universitatea din Iaşi, Traian Bratu a desfăşurat o vastă şi rodnică activitate care l-a înconjurat de respectul şi dragostea colegilor şi a studenţilor. A fost ales de patru ori rector şi în trei sesiuni preşedinte al Senatului. În 1937 a fost victima unui atentat de către elemente fasciste. „Muncă tăcută şi ordonată, spirit de legalitate, conştiinţă clară de profesor, credinţă neşovăitoare faţă de neam", aceasta este o caracterizare făcută de subsecretarul de stat V. Ţoni profesorului ieşan. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

„Vreme de mai multe secole, Spania maură a aţiţat imaginaţia Europei. Baladele au îmbrăcat în vraja lor rezistenţa eroică a lui Roland în trecătoarea Roncesvalles, iar legendele au înconjurat figura Cidului, transformîndu-l într-un erou. Dar pentru locuitorii regatelor şi ducatelor creştine din Europa de vest ce au trăit în acea epocă, la sud de Pirinei se afla un ţinut cu o cultură superioară lor, unde, în mijlocul unui fast deosebit, oamenii se dăruiau bucuriilor muzicii şi poeziei; şi, treptat, ei au început să preia elemente ale acelei culturi". Fenomen care — aşa cum arăta şi istoricul britanic W. Montgomery Watt, autorul unei cărţi consacrate Spaniei islamice, din care am citat şi pasajul de mai sus — s-a desfăşurat în paralel cu efortul de Reconquistă, adică de recucerire a teritoriului peninsulei iberice de către suveranii creştini.

În anul 711, musulmani conduşi de Tarik (cel ce avea să dea numele său Gibraltarului — în arabă: Djabal al Tarik, adică stînca lui Tarik) au debarcat pe coasta Spaniei. Pînă în 716, aproape întreaga peninsulă — cu excepţia părţii de nord şi nord-vest — a trecut sub controlul califatului umayyad (661-750), sub numele de al Andalus. Noua provincie şi-a proclamat independenţa (756) ca emirat cu capitala la Cordoba, iar din anul 912 a devenit califat (Magazin istoric, nr. 1/1985).

Istoricii au plasat în timpul domniei regelui Asturiei Alfonso I (739-757), deci la scurt timp după sosirea lui Tarik, începutul Reconquistei (Magazin istoric, nr. 7/1986), adică al luptei pentru treptata recucerire a teritoriului de sub stăpînirea musulmană. A fost un proces îndelungat, care a culminat cu intrarea regilor catolici Ferdinand şi Isabela în Granada (1492; Magazin istoric, nr. 3/1983), ultima posesiune musulmană din

TOLEDO — RĂSCRUCE A RECONQUISTEI ÎN ANUL 1085

Prima aşezare a fost întemeiată de romani, pe o colină înconjurată de rîul Tajo. Capitală a vizigoţilor, Toledo a fost întîiul mare oraş ocupat de arabi. Din 1085 a devenit avanpostul Reconquistei

peninsulă.

La mijlocul sec. XI, cînd Alfonso VI devenea rege al Leonului (1065-1109) şi al Castiliei (1072-1109), stăpînirea musulmană se afla într-un accentuat proces de dezagregare. În anul 1031 fusese abolit califatul şi înlocuit cu un soi de conciliu, complet lipsit de autoritate. Al Andalus **se împărţise într-un mozaic de principate, conduse de suverani independenţi. Perioada inaugurată atunci şi cunoscută sub numele de epoca „regilor de** taifa**", a durat pînă în anul 1091, cînd emirul Yusuf ibn Taşufin, întemeietorul dinastiei almoravide (mijlocul sec. XI — 1147) ce a stăpînit iniţial în nordul Africii, a cucerit** al Andalus **în întregime. Trei dintre acei „regi de** taifa**" — Moktadir ben Hud Abudafar al Saragosei, Mutawakkil al Badajozului şi al Kadir al Toledoului — acceptaseră să îi plătească tribut** (pării) **lui Alfonso VI. Ei au continuat să se războiască între ei, iar mai apoi primii doi s-au aliat cu emirul Sevillei contra celui din Toledo. Acesta a cerut, la rîndul său, ajutor regelui spaniol. Să urmărim deci cum s-a soldat conflictul, cu consecinţe importante în evoluţia ulterioară a Reconquistei, pe baza articolului pe care îl reproducem în continuare, într-o formă prescurtată, cu subtitlurile redacţiei** Magazin istoric, **din revista spaniolă** Historia y vida, **nr. 211 (octombrie 1985) — din care am preluat şi relatarea despre şcoala traducătorilor din Toledo. Prezentăm astfel un alt moment important din istoria Spaniei, ţară ce va găzdui, în luna august a acestui an, cel de-al XVII-lea Congres Internaţional de Ştiinţe Istorice.**

Dorin MATEI

„Pactul din Cuenca"

În acea vreme, la Toledo *(Magazin istoric,* nr. 6/1975) se confruntau două tabere. Partida moderată, sprijinită puternic de mozarabii (creştini care şi-au păstrat religia), aflaţi în oraş, vedea în tributul plătit monarhului castilian de „regatul *taifa*" Toledo unica salvare. Fanaticii musulmani însă, înclinau să solicite ajutor fie din partea „regatului *taifa*" al Badajozului, fie din partea celui al Saragosei. Al Kadir asista neputincios la aceste certuri. Singura soluţie pe care a găsit-o într-un tîrziu, a fost să ceară ajutor lui Alfonso VI, al cărui tributar era.

Acesta a răspuns în grabă la chemarea lui al Kadir. Trupele castiliene s-au îndreptat spre Toledo şi au reuşit să oprească înaintarea armatelor suveranului Saragosei. De asemenea, au pus stăpînire pe Coria (1079), prima cetate cucerită de creştini în bazinul rîului Tajo, de unde puteau atît ameninţa Badajozul, cît şi urca pe cursul rîului, pînă la Talavera de la Reina. Căderea cetăţii Coria a nemulţumit partida intransigentă musulmană. Suveranul din Badajoz, Mutawakkil, a cerut ajutor emirului almorav Yusuf ibn Taşufin.

Temîndu-se că se va atenta la viaţa sa, al Kadir a fugit din Toledo, urmat de rude şi de cîţiva dregători. S-a refugiat mai întîi în Huete, iar apoi în Cuenca. După fuga lui al Kadir, tronul a fost ocupat de Mutawakkil.

Din refugiul său, al Kadir i-a scris lui Alfonso VI cerîndu-i din nou ajutor, fără a-i pune vreo condiţie. Regele s-a dus la Cuenca, unde a avut o întrevedere cu al Kadir. Din această întîlnire a rezultat un pact neobişnuit: monarhul castilian se angaja să îl expulzeze pe Mutawakkil din Toledo şi să îl reinstaleze acolo pe al Kadir; dar, mai tîrziu, oraşul trebuia să fie predat lui Alfonso VI, care îl va recompensa pe al Kadir pentru pierdere cu cedarea Valenciei, de îndată ce aceasta ar fi fost recucerită. Tratativele sînt cunoscute ca „pactul din Cuenca" (1080) pentru că a fost semnat în acea cetate.

Înainte de a porni campania împotriva lui Mutawakkil, Alfonso VI a cerut tributarului său o mare sumă de bani. Al Kadir, cum nu avea bani cu care să îi plătească anticipat, s-a angajat să îi predea castelele din Canturia, Zorita şi Canales, a căror posesiune însemna controlul statului toledan. Canturia domina malurile rîului Tajo şi exercita controlul asupra cetăţii Talavera de la Reina, spre care convergeau drumurile din Merida şi Avila-Salamanca. Astfel, Alfonso VI domina văile Tietar şi Alberche.

Un gust amar

În anul 1081, Mutawakkil a fost alungat din Toledo de trupele regelui castilian. Alfonso VI era atît de convins că oraşul îi aparţinea deja, conform înţelegerii încheiate la Cuenca, încît s-a grăbit să negocieze cu papa Grigore VII restaurarea sediului primat aici.

Musulmanii intransigenţi, nemulţumiţi că pierdeau un punct strategic atît de important, au ocupat oraşul şi au cerut ajutor militar lui Muktadir al Saragosei şi lui al Mutamid al Sevillei. Primul dintre ei şi-a îndreptat armata spre Medinaceli, căutînd să rupă liniile creştine infiltrîndu-se prin flancul lor.

Întîmplarea a făcut ca Rodrigo Diaz de Vivar, Cidul, să se afle în San Esteban de Gormaz. El nu a ezitat să alerge cu trupele sale de mercenari pentru a respinge incursiunea. Apoi a intrat pe teritoriile toledane. A obţinut succese atît de însemnate, încît a trezit invidia unora dintre adulatorii monarhului. Cedînd clevetirilor invidioşilor, care l-au acuzat pe Cid că a încercat să îl eclipseze pe rege din punct de vedere militar, Alfonso VI nu a ezitat să îl trimită în surghiun[1].

[1] Rodrigo Diaz de Vivar şi-a oferit apoi serviciile „regelui" din Saragosa. A sfîrşit ca stăpîn independent al oraşului musulman Valencia. În ciuda

Încet, dar sigur, încercuirea în jurul orașului Toledo se strîngea. Regele și-a instalat tabăra chiar sub zidurile orașului, în locul numit al Muniya al Mansurah, cunoscut și sub denumirea de Huerta del Rey (Grădina Regelui). Acolo au început convorbirile în vederea predării orașului, a cărui capitulare a avut loc la 6 mai 1085.

Prevederile de bază ale actului capitulării se refereau la situația persoanelor din oraș, a bunurilor lor și la libertatea lor de cult. Se stabilea că viața și gospodăriile maurilor toledani vor fi respectate. Cei care doreau să plece puteau să o facă. Cei care rămîneau în oraș, aveau doar obligația să plătească așa-numitele „dări regale", proporționale cu numărul membrilor de familie. Musulmanii își păstrau moscheea cea mare, dar îi predau lui Alfonso VI fortărețele Alcazar Real și Huerta del Rey.

La aceste generoase condiții s-a adăugat, pentru a îndulci amara pastilă a capitulării, promisiunea formală din partea monarhului castilian că al Kadir va primi Valencia. Alfonso I a mers și mai departe, oferindu-i ajutorul său pentru a cuceri Denia și Santa Maria de Albarracin. Totuși, situația lui al Kadir, în ciuda unor atît de generoase oferte, era îngreunată de recunoașterea supunerii față de Alfonso VI, girată de prezența consilierilor și a trupelor creștine.

Sfîrșitul unui vis

Pe 25 mai, zi de duminică, Alfonso VI își făcea intrarea triumfală în Toledo, primul mare oraș care revenea sub autoritatea unui rege spaniol. Noua frontieră urma linia rîului Tajo și se întîlnea pe Atienza și Duero cu Rioja.

În momentul cuceririi orașului Toledo, în acesta conviețuiau trei comunități: musulmani, evrei și mozarabi.

strînsei sale colaborări cu musulmanii — chiar porecla sa, Cidul, este de origine arabă și înseamnă „stăpîn" — el a fost transformat mai tîrziu într-un simbol al Reconquistei.

„Școala de traducători"

În orașul Toledo s-a păstrat încă multă vreme un climat de toleranță și înțelegere. Toledo a arătat, pentru prima dată Europei, că știința are un caracter universal, global și, ceea ce era mai important, uman.

În anul 1126, arhiepiscopul de Toledo, don Raimundo de Fitero (1126-1151), care a acordat o permanentă atenție științelor umaniste, a întemeiat „Școala de traducători", cu aprobarea lui Alfonso VII (1105-1157). În scurt timp, centrul toledan a atins o mare dezvoltare. Aici au început să sosească filologi, oameni de știință, gînditori, artiști din toate părțile Europei. Arabi, evrei și greci au lucrat, alături de englezi, francezi, italieni și bineînțeles spanioli.

Acest puternic focar de atracție, care în foarte puțin timp a ajuns să concentreze întreaga elită intelectuală a lumii occidentale, și-a propus să realizeze ambițioasa operă de a traduce capodoperele lumii clasice păstrate în manuscrise arabe. De obicei, un evreu sau un mozarab traducea din arabă în limba romanică (adică în limba vorbită de popor), sau în latina vulgară, după care un creștin cult transpunea textul în latina scolastică. La Toledo s-au tradus operele lui Aristotel din versiunea lor arabă în latină, cît și principalele opere ale marilor filosofi ai lumii arabe: al Kindi, al Farabi, al Battani, ibn Sina (Avicena) al Ghazali.

J. Avila GRANADOS

Cuceritorul s-a limitat numai la instalarea elementelor necesare pentru a asigura dominația castiliană asupra orașului și ocuparea golurilor produse de fuga unor grupuri musulmane, mai ales din păturile înalte ale societății, cu persoane venite din Castilia și cu cei din grupul de creștini străini care îl ajutaseră pe Alfonso VI. Astfel, Toledo oferea un amestec de etnii, limbi și credințe care trăiau sub o singură coroană, tolerantă și binevoitoare.

Alfonso VI a acordat patru legi care le garantau privilegiile: una pentru musulmanii rămași pe loc (mudejari); alta pentru evrei; a treia pentru creștinii străini și a patra pentru castilieni. Fiecare dintre aceste grupuri și-au păstrat judecătorii, dregătorii și legile lor proprii.

Bunele intenții ale lui Alfonso VI au fost întrerupte de intransigența comunității creștinilor veniți dinafară, care nu înțelegeau cum, într-un oraș supus autorității unui rege creștin, „necredincioșii" continuau să își practice cultul în moscheea cea mare. Profitînd de faptul că regele Alfonso VI era absent din Toledo, grupul celor care o slujeau pe regina Constanza, soția lui Alfonso, a provocat un act de violență. Bernardo, abatele de Sahagun, aparținînd ordinului benedictin din Cluny, ales arhiepiscop de Toledo, îndemnat de regină, a pus stăpînire pe moschee împotriva voinței lui Sisnando Davidiz, guvernatorul orașului. Acțiunea i-a produs lui don Alfonso una din cele mai furioase nemulțumiri. Cu toate acestea, la cîteva luni după invadarea moscheei, aceasta era consacrată drept catedrală de rit catolic. Monarhul însuși îi făcea o importantă donație.

Obținînd orașul Toledo, Alfonso VI își vedea împlinite dorințele sale. Vechea capitală a regatului vizigot se afla în puterea sa și aproape că se putea considera monarhul întregii peninsule. „Suveran al oamenilor aparținînd celor două religii", „Împărat al întregii Spanii" și „Imperator constitutus super omnes Hispaniae nationes", el era pe cale de a transforma în realitate visurile sale imperiale, dar propria trufie l-a dus la pierzanie. Un an mai tîrziu, în 1086, a fost înfrînt de emirul Yusuf în bătălia de la Zallaka, în urma căreia luau sfîrșit visurile sale de a recuceri întreaga Spanie. ■

Luisa Maria Jimeno ORTUNO

Traducere de Ana VĂDEANU

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

FLORENŢA — SECOLUL XV

Familia Medici — operaţii financiare şi combinaţii politice

„Din secolul XV pînă în zilele noastre, Renaşterea n-a încetat de a figura pe ordinea de zi a cercetărilor şi dezbaterilor istorice. Marcînd o etapă hotărîtoare în procesul de trecere de la evul mediu la epoca modernă, adică de la feudalism la capitalism, Renaşterea a pus cele mai arzătoare probleme cu privire la organizarea societăţii şi la drepturile omului". Cu aceste cuvinte începe cunoscuta monografie Renaşterea şi Reforma **a academicianului Andrei Oţetea, una dintre contribuţiile majore ale istoriografiei româneşti la studierea istoriei universale.**

Într-adevăr, prin perfecţionarea unor tehnici orientale şi prin descoperiri proprii — mai ales pe plan geografic şi în domeniul mecanicii aplicate — societatea renascentistă a impus invenţii care au modelat decisiv destinele civilizaţiei moderne. Între realizările majore ale acestei epoci se numără şi dezvoltarea unui sistem bancar înfloritor, mai întîi în Italia, extins apoi şi în restul Europei. Apariţia marilor bănci a fost legată de nevoile comerţului internaţional. Din secolul XI, Europa a cunoscut o adevărată explozie demografică, economică şi mai ales comercială. Pivotul înfloririi economice l-au constituit oraşele italiene. Negustorii din peninsulă au împînzit Europa, depăşind chiar graniţele acesteia, pînă în îndepărtata Chină. Dar în calea negoţului se ridicau încă piedici considerabile. Mai întîi, distanţele uriaşe. Apoi nivelul precar al transporturilor şi vulnerabilitatea acestora în faţa intemperiilor. Unul dintre cele mai des folosite drumuri, cel de la Constantinopol la Veneţia, era parcurs de o corabie în mai mult de o lună. Pe timpul iernii, nu se naviga decît în situaţii speciale şi atunci călătoria dura chiar două-trei luni.

În acelaşi timp, în multe dintre ţările cu care negustorii italieni făceau comerţ, schimbul de mărfuri era încă puţin dezvoltat. Cea mai mare parte a populaţiei îşi asigura cele necesare mai ales din resurse proprii. Drept urmare, negustorii italieni cumpărau de acolo mult mai multe mărfuri decît reuşeau să vîndă, iar diferenţa trebuia completată cu bani, cu mulţi bani sunători de aur şi argint. Nevoia depăşea însă posibilităţile celor mai mulţi dintre neguţători. În plus, riscurile mari pe care le presupunea comerţul la mare distanţă, sporite de ameninţarea piraţilor şi a tîlharilor, îndemnau la prudenţă pe cei care ar fi vrut să angajeze mari sume de bani — eventual, întreaga avere — într-un singur transport de mărfuri.

Soluţia la aceste probleme, care ameninţau să înăbuşe afacerile, au oferit-o formele de asociere comercială. Cea mai răspîndită dintre acestea a fost commenda, **apărută la Genova şi Veneţia în secolul XII. Prin contractul de** commenda **se asociau doi negustori. Unul punea la dispoziţie cea mai mare parte din capital, iar celălalt compensa lipsa de fonduri prin faptul că pleca personal în călătorie. Profiturile erau împărţite potrivit unei înţelegeri prealabile între cei doi asociaţi. În secolul XV s-au răspîndit în comerţul maritim şi asocieri mai largi, numite** commenda in nave implicata, **care anticipau societăţile pe acţiuni moderne. Capitalul necesar unei expediţii comerciale era împărţit într-un număr de 24 sau 32 părţi egale, numite** carate **sau** loca. **Fiecare participant primea o cotă parte din profit, în funcţie de numărul de** carate **pe care îl deţinea.**

Asocierile de tip commenda **erau limitate la o singură expediţie comercială. Curînd însă, negustorii au simţit nevoia să încheie înţelegeri mai trainice şi mai cuprinzătoare. Astfel au apărut în Toscana, în secolul XIII, aşa-numitele** compagnia. **În cadrul acestora se asociau mai mulţi participanţi, drepturile fiecăruia fiind stabilite în funcţie de cota-parte din capital. Deşi durata de funcţionare a unei** compagnia **era limitată de obicei la trei ani, contractele erau, de cele mai multe ori, reînnoite, eventual cu modificarea cotelor-parte din capital. Unele companii au avut o existenţă îndelungată pentru acea vreme. De exemplu, campania Bardi a func-**

ţionat 70 de ani, iar cea a familiei Medici 97 ani. Ceea ce a permis companiilor italiene să conceapă afacerile în stil mare şi pe termen lung, să îşi deschidă sucursale sau filiale permanente în punctele unde afacerile erau prospere. Comercianţii italieni au dezvoltat şi tehnica transferurilor financiare la distanţă, inventînd şi folosind pe scară largă scrisorile de schimb. De exemplu, papalitatea strîngea dijme bisericeşti din Anglia. Cum transportul banilor era periculos şi anevoios, aceştia erau depuşi la sucursala din Londra a unei bănci italiene, care, în schimbul unui comision de cîteva procente, elibera o scrisoare de schimb pe baza căreia asigura plata la Florenţa sau la Roma. În acelaşi timp însă, banii depuşi la Londra erau folosiţi pentru achiziţionarea lînii din Anglia, necesare manufacturilor florentine. Astfel, activităţile bancare se împleteau cu cele comerciale şi cîştigau treptat o pondere sporită. Companiile italiene au început cu timpul să împrumute pe unii mari nobili, înalţi prelaţi şi, mai ales, diverşi monarhi europeni. În schimbul respectivelor credite obţineau, deseori, avantaje comerciale. Unii dintre marii capitalişti ai Renaşterii s-au implicat şi în sfera producţiei, controlînd mine sau manufacturi, îndeosebi în industria textilă, veritabilă ramură de vîrf a economiei medievale.

Diversitatea şi amploarea afacerilor unei mari companii renascentiste poate fi surprinsă dacă aruncăm o privire asupra activităţilor lui Jakob Fugger cel Bogat din Augsburg (1459-1525). Născut într-o familie de burghezi obişnuiţi, el s-a lansat în comerţul cu postav şi cu bijuterii. A făcut apoi negoţ cu mirodenii şi a arendat mine de argint, cupru şi mercur în Tirol, Cehia, Ungaria, Transilvania şi Spania. Totodată, era amestecat în vînzarea de indulgenţe şi controla atelierele monetare de la Roma. În 1519, cînd Carol Quintul a candidat la coroana imperială, Jakob Fugger i-a împrumutat 543 585 din cei 851 918 florini (peste 1 200 kg aur fin) necesari cumpărării voturilor principilor electori.

Cu cîteva decenii înaintea Fuggerilor (Magazin istoric, nr. 2/1977) cea mai mare bancă din Europa a fost cea a familiei Medici, din Florenţa. Forţa economică a permis reprezentanţilor acesteia să exercite în oraş, între 1434 şi 1494, o dictatură deghizată. În acelaşi timp, puterea politică le-a dat posibilitatea să lovească fără milă concurenţa şi să folosească banii publici pentru a ieşi din încurcăturile pricinuite de afaceri mai puţin izbutite. Relaţia dintre economic şi politic nu a avut însă întotdeauna efecte benefice. Avînd nevoie de sprijinul politico-militar al ducelui de Milano, Medici au trebuit să îi acorde credite foarte mari. În final, filiala din Milano a trebuit să fie închisă. Împrumuturile politice nesigure au subminat compania, au făcut-o mai puţin flexibilă şi nu a mai fost capabilă să reacţioneze la modificările conjuncturii economice europene. S-a mai spus — şi nu fără îndreptăţire — că banii cheltuiţi pentru încurajarea studiilor umaniste, colecţionarea cărţilor şi manuscriselor, comandarea unor opere de artă au contribuit la prăbuşirea firmei. Dar dacă banca a pierdut, cultura universală a avut de profitat de pe urma generozităţii cu care Lorenzo Magnificul şi membrii familiei sale au încurajat afirmarea marilor cărturari şi artişti ai Renaşterii.

Organizarea internă a acestei mari companii florentine este descrisă în cartea istoricului francez **Jean Delumeau** La Civilisation de la Renaissance (Magazin istoric, **nr. 2/1971), a cărei traducere în limba română se află în pregătire la Editura Meridiane. Revista** Magazin istoric **prezintă în continuare fragmentul respectiv, cu titlul şi subtitlurile redacţiei.**

Bogdan MURGESCU

În p. 52: *Cosimo de Medici (1389-1464)*

Ponte Vecchio, celebrul pod peste riul Arno, construit la Florenţa, în sec. XIV, unul dintre puţinele din Europa care mai păstrează prăvăliile specific medievale

Precum casa Rockefeller azi

În secolele XIV și XV viața economică a Europei occidentale a fost dominată de Florența *(Magazin istoric,* nr. 12/1974) prin trei generații de mari negustori. Au fost mai întîi, pînă la falimentele din 1302-1326, familiile Spini, Cerchi, Frescobaldi, Scali, ale căror operații în afara granițelor Italiei se desfășurau mai ales în tîrgurile din Champagne, în Flandra și în Anglia. Apoi, mult mai puternice prin capitalul deținut, prin întinderea rețelelor, au urmat familiile Peruzzi, Bardi, Acciaiuoli, bancheri ai papilor și creditori ai regilor Angliei, cu tranzacții comerciale extinse pînă în Orient. Aceste mari case toscane au atins apogeul către 1330. După falimentele răsunătoare din 1343-1346 și o perioadă de nesiguranță și tulburări (ciuma cea mare) *(Magazin istoric,* nr. 5/1974) finanțele florentine au luat un nou avînt. *Quatrocento* a fost epoca familiilor Guardi, Strozzi și mai ales Medici *(Magazin istoric,* nr. 2/1979) Pînă în secolul XVI marele comerț internațional și băncile s-au aflat în mîinile toscanilor. Dar, imediat după 1500, noii veniți au pus ușor în umbră oamenii de afaceri ai Florenței și pe piață s-au instalat germanii din sud (Fugger, Welser, Höchstetter), spaniolii (Malvenda, Ruiz), în sfîrșit genovezii (Pallavicini, Spinola, Sauli) care, între 1570 și 1630, au fost principalii creditori ai lui Filip II și arbitri ai schimburilor în Europa.

În *companiile* Renașterii au precumpănit două mari tipuri de organizare: structura centralizată cu sucursale și structura descentralizată cu filiale. Cea dintîi caracteriza casele Bardi și Peruzzi, în secolul XIV, cea de a doua casa Medicilor, în secolul următor. Cele mai importante companii florentine din secolul XIV grupau pînă la 25 asociați cu drepturi și datorii egale. Ei se angajau să nu facă parte din nici o altă societate. Directorul general, în fapt principalul furnizor de fonduri, nu era înlocuit decît la moarte. Un director de sucursală — mandatar retribuit — putea fi sau nu asociat. Dacă făcea parte din grupul asociaților, el își primea salariul său de mandatar și cota sa din beneficiile generale. Mandatarii caselor Bardi și Peruzzi se bucurau, cu siguranță, de o anume libertate pe plan local. Putea oare fi altfel într-o vreme cînd comunicațiile se stabileau cu întîrziere și capricios? Dar asupra lor se exercita cel mai strict control

Precursorul calculatorului modern, așa cum ni-l înfățișează o gravură din sec. XVI

posibil și erau foarte adesea mutați. În aceste mișcări de personal putem vedea o precauție luată de companii împotriva stabilirii, între reprezentanți și clienții lor locali, a unor legături strînse care ar fi riscat să se întoarcă în detrimentul companiei. Între anii 1310-1340, Casa Bardi a avut reprezentanțe, cu magazine și birouri, mai întîi în Italia, dar și în afara peninsulei.

Spre deosebire de Peruzzi și Bardi, firma Medici din secolul XV nu forma, pe plan juridic, o companie, ci un ansamblu de companii în mod teoretic independente, avînd fiecare o *ragione* — o justificare socială — proprie, registrele proprii și capitalul său autonom. Diferitele branșe tratau unele cu altele ca și cum ar fi făcut parte din case străine și șefii diferitelor filiale, în loc să fie mandatari salarizați și revocabili, erau cel mai adesea aleși dintre acționarii nemajoritari *(minori).* Membrii familiei Medici erau „asociați majoritari" *(maggiori).* Minorii nu aveau un salariu fix, ci primeau o parte din beneficii, superioare în procente față de aportul lor la capital. Nu puteau fi înlăturați decît prin întreruperea înainte de termen a asocierii lor financiare la filială. Conducătorii filialelor purtau titlul de „guvernator".

Cele două vocabule — *maggiori* și *minori* — indică foarte bine și independența de care se bucurau șefii de filiale și controlul pe care familia conducătoare dorea totuși să-l păsteze asupra deciziilor celor mai importante. Era vorba, așadar, de un adevărat *holding*[1]. Un proces desfășurat la Bruges în 1455 este revelator în această privință. Un milanez, Ruffini, locuitor al acelui oraș din Flandra, a înaintat o plîngere împotriva filialei locale a casei Medici care îi livrase, în stare proastă, nouă baloturi de lînă cumpărate de reclamant prin filiala Medici din Londra. Tommaso Portinari, vorbind în numele filialei din Bruges, a atras atenția tribunalului că baloturile de lînă nu îi aparținuseră niciodată și că Ruffini ar fi trebuit să tragă la răspundere filiala din Londra. Milanezul a replicat că „filiala din Bruges și cea din Londra erau o singură companie și aveau același stăpîn". Dar Portinari a afirmat, sub prestare de jurămînt, că ele formau două societăți diferite. Tribunalul i-a dat dreptate și a invitat victima să își trimită plîngerea la filiala din Londra. „Aceeași ar fi sentința—

[1] Cuvînt englez ce desemnează o societate monopolistă care deține o cantitate suficientă din acțiunile altei societăți pentru a putea exercita control asupra ei.

nota R. de Roover — dacă un american ar da în judecată *Standard Oil of New Jersey* pentru recepționarea unor mărfuri cu defecte vîndute prin *Standard Oil of New York*, sub pretextul că familia Rockefeller controlează aceste două societăți". Dar, ca și casa Rockefeller, Medici dețineau efectiv mai mult de cincizeci la sută din părțile fiecărei antreprize a firmei, aceste antreprize neincluzînd neapărat numele de Medici în justificarea lor socială.

La cea mai mică alertă, ruina!

Întrucît structura acestui *holding* al Medicilor era extrem de suplă, capul familiei — directorul băncii *Tavola* din Florența — trebuia să-i țină bine în mînă pe guvernatorii de filiale. Contractele stipulau așadar într-o manieră cît mai precisă îndatoririle acestora. Erau obligați să trimită, în fiecare an, asociaților majoritari rezidenți la Florența, copia bilanțului filialei lor pînă la 24 martie. Ei nu puteau numi angajați sau mandatari fără acordul directorului centralei. La fiecare doi sau trei ani erau invitați să vină la Florența ca să-i pună pe *maggiori* la curent cu evoluția afacerilor lor și plecau înapoi cu indicații precise.

După moartea lui Cosimo cel Bătrîn și a lui Pietro cel Gutos (1469), firma Medici a fost condusă de Lorenzo Magnificul. Acesta era interesat mai mult de politică și literatură decît de bancă. Declinul companiei Medici a fost rapid. În 1469, se lichida filiala din Veneția; în 1478 venise rîndul filialelor din Londra și Bruges. Nici cea din Milano nu mai exista în 1494, cînd familia Medici a fost izgonită din Florența, în urma campaniei lui Carol VIII în Italia[1]. Această dată marchează sfîrșitul unei antreprize, „cea mai mare casă negustorească ce cred să fi existat vreodată în lume" afirma Commynes[2], care depusese bani la filiala din Lyon. Afirmație excesivă, căci casa Medici, spre deosebire de firma Bardi, nu se extinsese nici în Orient, nici în Spania și nu poseda un personal tot atît de numeros.

Băncile Bardi și Peruzzi dăduseră faliment deoarece îi împrumutaseră lui Eduard III al Angliei sume enorme. Insuccesele acelui rege în decursul războiului de 100 de ani, în 1339-1340, l-au pus în imposibilitatea de a mai da ceva înapoi. Tot așa, firma Medici a păgubit împrumutîndu-l pe insolvabilul Carol Temerarul, care a dispărut prematur în 1477. Alți factori au jucat și ei un rol în acest proces, în special căderea constantă a prețului aurului între 1470 și 1490 — fenomen defavorabil marilor negustori care-și țineau socotelile în florini — și deficitul crescînd al Nordului Europei, prin raportare la Sud, în schimburile între Țările de Jos și Italia.

Conspirația Pazzi (1478), ce s-a bucurat de complicitatea lui Sixt IV, a atras după sine un conflict armat între papă și Lorenzo Magnificul care, pentru a finanța acest război, a trebuit să-și pună în joc toate resursele. În plus, de cîțiva ani, familia Medici investise sume enorme — peste 100 000 florini, către 1470 — în comerțul cu alaun de Tolfa, pe care avea privilegiul de a-l distribui în întreg Occidentul. Rupînd legăturile cu Lorenzo Magnificul, Sixt IV și-a retras concesiunea de alaun roman și a sigilat toate depozitele sale din Civitavecchia. Iată o mulțime de lovituri dure pentru firma Medici, care, de acum înainte, va vegeta pînă la lichidarea finală.

Legături în toată Europa

Compania Medici ca, de altminteri, toate antreprizele negustorești și financiare ale Renașterii, erau „colosi cu picioare de lut" datorită structurii lor financiare. Capitalul lor social[3] era mult inferior sumelor de care dispuneau în mod real. Filiala Medici din Bruges nu avea, în ce privește capitalul social, în 1471, decît 3 000 de livre, în mare, dar împrumuta în același an 6 000 livre ducelui de Burgundia. Capitalul social provenea pe trei căi. Prima: beneficii realizate de fiecare filială. A doua: sume investite, în general de către asociați, „în cîștig și pierderi *(fuori del corpo della compagnia)*, adică în plus și în afara capitalului social[4], și care dădeau dreptul la repartizarea profiturilor, dar cu o dobîndă inferioară celei pe care o aduceau părțile din capitalul social. În sfîrșit, ultima: sume plasate în depunere *(a discrezione)* și contra unui vărsămînt cu un interes anual fix, prin subscripții la fiecare filială. Aceste depuneri atingeau, fără îndoială, sume considerabile. Conform unui cronicar din secolul XV, firma Höchstetter ar fi primit în depuneri un milion de florini — într-adevăr, cifră imposibil de verificat — provenind atît de la țărani și de la servitori, cît și de la nobili și burghezi. Băncile împrumutau apoi acești bani cu o dobîndă mai ridicată, în special suveranilor. Dar aceste depuneri erau rambursabile la vedere și la cea mai mică alertă. Cîte bănci nu s-au ruinat astfel, prin brusca retragere a depunerilor particulare! ■

Jean DELUMEAU

Versiune românească de Olga MĂRCULESCU

---

[1] În 1494 a început seria războaielor pe care le-au purtat Carol VIII, Ludovic XII și Francisc I cu casa de Habsburg, pentru Italia. Prin tratatul de la Madrid (1526), Francisc I renunța la pretențiile coroanei franceze asupra peninsulei.

[2] Philippe van den Cleyte, senior de Commynes (1445-1509), diplomat și istoric francez. A scris o lucrare intitulată *Memorii*, în care nu s-a mărginit să înșiruie doar evenimente potrivit stilului cronicăresc, ci a încercat să tragă concluzii generale.

[3] Totalitatea sumelor investite de asociați prin contractul care stătea la baza funcționării companiei. În epocă se numea *corpul* companiei, distingîndu-se de depunerile ulterioare încheierii contractului în vigoare.

[4] Acestea puteau intra în capitalul social al companiei la proxima reînnoire a contractului.

BERIA:

SFÎRŞITUL UNUI CRIMINAL

Lavrenti Pavlovici Beria. Greu de reconstituit un portret viu, veridic al acestei fiinţe cumplite, nefaste a istoriei sovietice. În ultima vreme, publicistica istorică sovietică şi, în primul rînd, revistele Voprosî istorii **şi** Novaia i noveişaia istoriia, **au oferit cititorilor aspecte necunoscute din viaţa acestui criminal, recent anunţat ca vinovatul nr. 1 şi în masacrul de la Katyn.**

Circulă mai multe legende despre cum a ajuns el şef al NKVD-ului (comisariatul poporului pentru afaceri interne). Să reproducem numai una dintre ele: Stalin — aflat la odihnă pe malul lacului Riţa — a căpătat o încredere fără margini în Beria, cînd acesta a zădărnicit un atentat împotriva „tătucului", acoperindu-l cu pieptul său. Unii şi-au permis atunci să-şi spună în şoaptă unul altuia că atentatul fusese o înscenare regizată de Beria şi urmată de reprimarea sîngeroasă a celor din umbră, pasămite. Beria speculase cu abilitate suspiciunea maladivă a lui Stalin, pe care îl cunoştea ca pe propriile-i buzunare. Nimeni nu îndrăznise atunci să-i dezvăluie „marelui conducător" — fie măcar şi aluziv — înşelăciunea. Ar fi însemnat să-l jignească, să-l umilească. Aşa încît „scenariul" a devenit un act eroic, cheia de boltă a carierei lui Beria, iar scenaristul un erou devotat.

„Şi astăzi trăiesc oameni — scrie Nikolai Jusenin, autorul unui portret politic al criminalului, apărut în revista Nedelea **(nr. 8, din februarie 1988) — şi mi-a fost dat să-i întîlnesc cînd am lucrat la acest text, cărora începeau să le tremure mîinile numai la auzul numelui de Beria. O singură dorinţă citeam în ochii lor : să se despartă cît mai repede de mine". Şi asta după mai bine de trei decenii de cînd acest personaj de coşmar nu mai era (fusese împuşcat în decembrie 1953).**

Beria îi avea practic la mînă — prin şantaj şi intrigi — pe toţi membrii conducerii sovietice. Fiecare dintre ei se ştia spionat de oamenii lui. Maşina sa de distrugere a curăţat deopotrivă mari savanţi şi oameni de cultură, scriitori şi studenţi, muncitori şi ţărani, diplomaţi de prestigiu, comunişti cu stagiu în ilegalitate, familiile, prietenii şi colegii lor, femei, copii etc.

Văduva mareşalului Blücher, împuşcat în 1938, din ordinul lui Stalin, îşi aminteşte: „Am stat şapte luni într-o celulă, singură, pe [strada] Lubianka [unde se afla sediul Direcţiei politice a NKVD-ului] şi niciodată nu voi uita primul interogatoriu, pe care mi l-a luat însuşi Beria. Nu m-au bătut, nu m-au

Malenkov şi Beria (de la stînga la dreapta). Încă la tribună...

schingiuit, ca pe multe soţii de militari, pentru a le smulge mărturii false despre soţii lor. Dar nu mi-a fost mai uşor. Mi-au răpit omul cel mai drag. Mai tirziu am înţeles de ce nu fuseseră necesare torturile: toate documentele împotriva lui Blücher fuseseră deja plăsmuite. Pe mine m-au izolat pur şi simplu, pentru că eram omul cel mai apropiat al celebrului mareşal. Probabil că Beria a condus interogatoriul pur şi simplu dintr-o curiozitate sadică.

Era arogant. Nu privea, cerceta omul, cum studiezi cu lupa o gînganie. Aspectul lui exterior îţi provoca repulsie. Emana răceală, indiferenţă faţă de tot ce era omenesc în victimele sale. Erau vremurile în care sufeream nu numai noi, cei lichidaţi fizic şi înjosiţi moral. Nu le era mai uşor nici celor care trăiau, munceau sau chiar se bucurau de onoruri, dar care erau într-o permanentă aşteptare: acu'-acu'...".

Desigur, rădăcinile crimelor lui Beria se împletesc într-un mod inseparabil cu cele ale crimelor lui Stalin. Cultul personalităţii a născut fenomenul Beria. După cum Beria — intrat în garda pretoriană a lui Stalin — a dus la apogeu cultul personalităţii (Voprosî istorii KPSS, nr. 3/1990, p. 102). Într-un raport citit în iulie 1935, după moartea lui Kirov (Magazin istoric, nr. 2/1990), Beria a lansat „ideea" rolului conducător al lui Stalin în evoluţia mişcării revoluţionare. Cei 2 000 de oameni prezenţi au ascultat vreme de cinci ore, într-o atmosferă de isterie acest raport, — consacrat organizaţiilor bolşevice din Transcaucazia, unde lucrase Stalin. Textul a devenit, un an mai tirziu, broşură, tipărită în... 35 milioane exemplare. Din fondul de premii Lenin, Beria avea să fie recompensat cu 5 000 ruble pentru această „epocală" lucrare, care, de altfel, nici nu-i aparţinea. Fusese scrisă, după cum menţionează unele surse, de un colectiv de autori sub conducerea lui E.A. Bedia, redactor la ziarul Kommunist şi director al filialei Institutului Marx-Engels-Lenin din Gruzia. O diferenţă de o singură literă deci între numele autorilor (Bedia-Beria). „Atotputernicul «conducător al poporului gruzin», la sfatul celor apropiaţi sau din proprie iniţiativă, a hotărît să corecteze «greşeala» şi... a înlocuit «d» cu «r»" [Voenno-istoriceski jurnal, nr. 7/1989, p. 82].

În alte surse se afirmă că autorul lucrării este rectorul Universităţii din Tbilissi, Malakia Toroşelidze, filolog, specialist în materialism dialectic, căruia Stalin „îi sugerase", după ce acesta elaborase textul: „Cine crezi că ar putea fi autorul? Eu aş zice să fie Beria. E tînăr, în ascensiune... Ce zici, Malakia, te superi? — spusese Stalin şi îl bătuse părinteşte pe umăr pe Toroşelidze. Problema era rezolvată" [Zvezda, nr. 5/1989, p. 74].

În decembrie 1938, Beria a devenit stăpînul Lubiankăi.

Niciodată, nici înainte de el, nici după el, în fotoliul poliţiei secrete nu mai tronase un om atît de puternic. Lui Henrich Iagoda şi lui Nikolai Ejov, predecesorii lui Beria în funcţie, Stalin le ordonase numai. Cu Lavrenti Beria „tătucul" se sfătuia, plănuia mari operaţii cu caracter special. Cu „tovarăşul" Lavrenti, Stalin putea vorbi deschis. Între doi asociaţi nu-şi aveau loc tăcerile, sincopele de informări reciproce.

Dar să vedem cum s-au derulat evenimentele după moartea „tătucului", în martie 1953. „Cînd a murit Stalin — povesteşte Nikita Hruşciov în redarea lui Feodor Burlaţki, care în anii '60 a lucrat în aparatul central de partid, însoţindu-l pe Hruşciov în repetate rînduri în călătoriile sale în străinătate, iar în prezent are o cotă foarte ridicată la bursa publicisticii sovietice —, noi, membrii Prezidiului, am sosit la Blijniaia, vila sa de la Kunţevo. Stătea întins pe divan şi nici un medic nu se afla lîngă el. În ultimele luni de viaţă, Stalin recursese rar la ajutorul medicilor, se temea de ei. Ori îl speriase Beria, ori credea el însuşi că medicii urzesc cine ştie ce comploturi împotriva lui şi a altor conducători. Se folosea de un maior oarecare din gardă, fost, cîndva, felcer veterinar. În el avea încredere. Acesta ne anunţase telefonic sfîrşitul lui Stalin. Stăm lîngă trupul neînsufleţit, nu vorbim mai nimic între noi, fiecare se gîndeşte la ale lui. Apoi am început să ne împrăştiem. Ne-am urcat în maşină cîte doi. Primii au plecat Malenkov cu Beria, apoi Molotov cu Kaganovici. Mikoian îmi spune atunci: «Beria a plecat la Moscova să ia puterea». Iar eu îi răspund: «Cîtă vreme există această canalie, nici unul dintre noi nu se poate simţi liniştit». Şi atunci mi s-a fixat puternic în conştiinţă gîndul că primul lucru pe care trebuia să-l facem era să-l curăţăm pe Beria. Dar cum să încep discuţia cu ceilalţi conducători?..." [Novîi mir, nr. 10/1988, p. 164].

Pe 13 martie 1953, patru zile după înmormîntarea lui Stalin, Beria a convocat o consfătuire cu un singur punct la ordinea de zi. fuzionarea a două ministere — interne şi securitate. „Organele trebuie să aibă un singur stăpîn", a declarat el, ordonînd subalternilor să controleze activitatea conducerilor de partid de la toate nivelurile. În iunie, organele de securitate şi de interne din Ucraina au primit o circulară secretă privind mobilizarea tuturor forţelor şi trecerea lor în stare de pregătire de luptă. Circulara era emisă de KGB şi, cum organele de securitate erau patronate de Lavrenti Beria, directiva pornea evident de la el. Beria pregătea deci terenul pentru o lovitură militară.

Tuturor le-a fost clar ce imens pericol ameninţa ţara imediat după moartea lui Stalin, ţară abia intrată pe făgaşul eliberării de regimul dictaturii unui singur om. Beria miza pe atotputernicia organelor de represiune şi pe lipsa de unitate a membrilor Prezidului C.C.

Cum a aflat Hruşciov despre aceste manevre de culise? Astăzi răspunsul la întrebare

este uşor de dat. Dintr-o scrisoare — publicată recent de presa sovietică — trimisă de generalul-locotenent Timofei Amvrosievici Strokaci, pe atunci şef al Direcţiei din regiunea Lvov a Ministerului de interne, iar pînă în martie 1953 (cînd Beria l-a schimbat din funcţie) ministru de interne al Ucrainei. Pe 21 iunie 1953 documentul a ajuns în mîna lui Hruşciov, printr-un curier pînă astăzi necunoscut. Fusese expediată de generalul Strokaci, dintr-un spital din Moscova. Strokaci l-a denunţat deci pe Beria nu din străinătate, ci de pe patul spitalului KGB-ului, ce se afla vizavi de sediul NKVD-ului, cînd încă nu ştia dacă se va mai trezi a doua zi şi dacă îşi va mai vedea vreodată familia. Două zile mai tîrziu, Hruşciov a ordonat arestarea lui Beria [Novaia i noveişaia istoriia, nr. 3/1989].

În 1963, la zece ani după împuşcarea lui Beria, în Uniunea Sovietică s-a încercat publicarea unei povestiri documentare despre cazul generalului Strokaci. Redactorul-şef de la Izvestiia s-a prezentat la Hruşciov pentru a-i cere acordul. Hruşciov a citit textul, apoi a comunicat autorilor, prin mesagerul lor, că Beria a reprezentat un mare pericol pentru popor, pentru partid şi stat, mai mare decît Hitler la Stalingrad, dar că el, Hruşciov, a obţinut victoria asupra lui Beria cu ajutorul acelor oameni care mai tîrziu, în 1957, au creat o grupare antipartinică cu scopul de a-l destitui. „Noi, cu toţii, nu sîntem pur şi simplu pregătiţi pentru a face publice asemenea revelaţii", a încheiat Hruşciov. Era vorba despre gruparea Molotov, Malenkov, Kaganovici, cei ce s-au opus demascării cultului personalităţii.

Povestirea despre generalul-locotenent Strokaci a apărut abia în 1988, iar pe baza ei studioul „Ukrkinohronika" din Kiev a realizat filmul Merg la moarte sigură [Sovetskaia kultura, 7 februarie 1989, p.4]. Sînt cuvinte din jurnalul lui Strokaci, însemnate în ziua de 15 iunie 1953, cînd se îndrepta spre Moscova, la convocarea expresă a lui Beria, care îi strigase la telefon: „O să te dăm afară din organe, te arestăm şi te trimitem în lagăr, te facem praf, praf de lagăr. Ai înţeles sau nu? Ai înţeles? Bagă la cap".

În volumele constituind ancheta penală a supercălăului stalinist, mărturiile generalului Strokaci deţin un loc aparte, iar scrisoarea sa reprezintă un autentic document istoric, pentru că ea a fost catalizatorul contraloviturii Prezidiului C.C. al partidului. O ameninţare de moarte i-a unit atunci — pentru un timp numai — pe membrii Prezidiului: pornise spre putere un nou dictator sîngeros. Un cult, al lui Stalin, urma să fie înlocuit cu un altul, al lui Beria. Apăruseră chiar lozinci de tipul: „Beria = Lenin şi Stalin azi". Ţara întreagă ar fi redevenit astfel un imens GULAG. Graţie acelei scrisori evenimentele s-au derulat însă cu totul altfel.

În plus, locţiitorul ministrului securităţii statului, Ivan Serov, şi ministrul de interne, Serghei Kruglov, cîntăriau şansele şefului lor — Beria — s-au hotărît să vîndă tot ce ştiau. Hruşciov a aflat astfel planul operativ al loviturii militare puse la cale de Beria, dispunerea unităţilor, numele complotiştilor. Nu-i mai rămăsese decît să-şi atragă de partea sa pe foştii favoriţi ai lui Stalin, pe care îi cunoştea bine: Molotov („un tip dubios"), Malenkov („prieten apropiat al lui Lavrenti"), Voroşilov („un laş şi un lăudăros"), Kaganovici („nu ştii niciodată încotro virează, de cine se ataşează").

Intriganţi de cabinet, carierişti cu multă experienţă, aceştia nu avuseseră niciodată încredere unul în celălalt, urmăreau cu invidie fiecare pas al rivalului. Nu-i unea absolut nimic. Ceva-ceva tot aveau însă comun: setea de putere şi teama de a o pierde. Aşa încît tratativele au mers ca unse. Unitatea între ei s-a realizat repede. Bulganin, ministrul apărării, şi mareşalul Jukov au aderat şi ei la operaţie. Ziua arestării lui Beria a fost fixată pe 26 iunie 1953. De cum acesta sosea la şedinţa de la Kremlin — a cărei ordine de zi o ştiau numai Malenkov, Bulganin, Jukov şi Hruşciov — toate academiile militare primeau alarma de luptă, iar în Capitală urma să intre divizii de mare încredere.

Şi iată că ziua a sosit. Kremlinul a fost literalmente asaltat de trupe.

Prezentăm în continuare şedinţa de arestare a lui Beria, preluată în traducere — cu titlul şi subtitlul redacţiei Magazin istoric — din revista sovietică Iunosti, nr. 12/1988. Autorul ei, Anton Antonov-Ovseenko, este istoric. Istoric al unor decenii tragice, la care a fost, deopotrivă, martor şi participant. Un an după absolvirea facultăţii, în 1940, a fost arestat, ca fiu al unui „duşman al poporului", Vladimir Antonov-Ovseenko, membru al Comitetului militar revoluţionar din Petrograd în timpul revoluţiei din octombrie, consul general la Barcelona, împuşcat în 1938, din ordinul lui Stalin.

Istoricul A.V.Antonov-Ovseenko avea să petreacă, cu mici întreruperi, 13 ani în lagărele staliniste. După eliberare, a semnat o carte despre tatăl său, apoi a strîns material pentru o alta, în care demasca crimele lui Stalin. La sfîrşitul anilor '70 această lucrare nu a putut fi publicată în U.R.S.S. În 1980 ea a apărut în Occident, sub titlul Portretul unui tiran, fiind tradusă apoi în mai multe limbi. Ceea ce „a atras atenţia" asupra autorului în ţară. I s-au confiscat materiale de arhivă şi manuscrisul unei alte cărţi, despre cel mai apropiat tovarăş al lui Stalin, Beria. Rescrisă, între anii 1979 şi 1989, această carte a apărut recent la editura „Moskovski rabocii". „Tabloul veridic al arestării şi executării lui Beria — spune A. Antonov-Ovseenko — nu ar fi putut fi reconstituit fără mărturiile autentice ale militarilor. Am avut ocazia să discut de multe ori cu trei dintre ei: Batiţki, Baksov şi Iuferev. Foşti combatanţi, oameni curajoşi, precişi în redarea detaliilor evenimentelor la care au participat".

„Pe umerii lui Iosif Vissarionovici“

26 iunie 1953. În acea zi, la ora 13.00, Nikita Hruşciov l-a sunat la telefon pe comandantul trupelor din Regiunea Militară Moscova, generalul Kirill Sergheevici Moskalenko, prin firul special de la Kremlin.

— Ai oameni devotaţi? oameni în care să crezi ca în tine însuţi?

Moskalenko: — Se găsesc, Nikita Sergheevici.

Hruşciov: — Ia cu tine patru oameni. Şi să-şi facă rost şi de ţigări.

Moskalenko: — Ce ţigări?

Hruşciov: — Deci ai uitat ce erau astea pe front?

Generalul şi-a amintit. Hruşciov avea în vedere revolverele.

Hruşciov: — În curtea Marelui stat major vă aşteaptă Bulganin. Grăbeşte-te.

Moskalenko a chemat imediat un ofiţer, pe Viktor Ivanovici Iuferev, şi i-a comunicat misiunea dată de Hruşciov. El l-a întrebat pe locotenentul-colonel:

— Ce crezi? pe Batiţki ne putem baza?

Iuferev îl cunoştea pe Pavel Feodorovici Batiţki, primlocţiitor al comandantului trupelor de apărare antiaeriană. Era un om de nădejde, făcuse frontul. El a adăugat că se mai poate baza total şi pe Aleksei Ivanovici Baksov, şeful statului major.

— Pe cine să mai luăm de partea noastră? — a întrebat Moskalenko.

Iuferev l-a numit pe Ivan Grigorievici Zub, şeful Direcţiei politice a trupelor Regiunii militare Moscova. Moskalenko i-a convocat la el pe Batiţki şi Baksov. Zub era acasă, stătea la masă. Au hotărît să-l ia în drum. În maşină, Moskalenko a propus ca Zub să fie prevenit cu un telefon. Au oprit lîngă magazinul „Dinamo“. Iuferev, cu o mapă în mînă, a coborît din maşină. Din biroul directorului magazinului a sunat la apartamentul lui Zub. Mai tîrziu, cînd s-a terminat totul, Moskalenko a mărturisit că, atunci cînd Iuferev se afla în magazin, pe el l-a apucat frica: dacă se duce totul de rîpă şi vor fi toţi arestaţi?...

Colonelul Zub locuia pe strada Valovaia, lîngă gara Paveleţki. Aştepta deja la intrare. Au plecat toţi cinci, fără să-l punem la socoteală pe şofer. În ZIS-ul 110 negru încăpeau şase persoane. Maşina mai avea două scaune rabatabile.

În curtea Marelui stat major grupa lui Moskalenko a fost întîmpinată de mareşalul Bulganin. Lîngă el se mai afla locotenent-colonelul Feodor Timofeevici Bezruk, şeful gărzii ministrului apărării. S-au aşezat în automobilul ministrului, tot un ZIS-110: Bezruk lîngă şofer, Bulganin — pe locul mobil din stînga, Iuferev — în dreapta, restul — în spate. În total, opt persoane.

— La Kremlin — a ordonat Bulganin.

În apropierea porţilor Borovitki, Bulganin le-a atras atenţia:

— Nu vă aplecaţi în afară.

Evident, n-avea nici un rost să privească pe fereastră, pentru că nu toţi aveau permise de intrare.

Au trecut cu bine de santinele, s-au îndreptat spre intrarea specială guvernamentală şi au urcat la etajul doi. Iată şi cabinetul nr. 1, unde cîndva lucra Stalin. Acum acolo se instalase Prezidiul C.C. Bulganin a intrat în cabinet, ceilalţi au trecut din camera secretarului în cabinetul vecin, de vizavi. Acolo se aflau vreo 15-20 de activişti C.C., cîţiva generali şi mareşalul Jukov. Erau destinşi, glumeau, spuneau anecdote... Jukov s-a apropiat de Moskalenko, a salutat şi a întrebat:

— Ştiţi pe cine urmează să arestaţi?

— Nu ştim, dar bănuim — a răspuns Moskalenko.

În acest moment a apărut Hruşciov. S-a apropiat de Moskalenko.

— Trebuie să ridicaţi pe unul dintre membrii Prezidiului. S-ar putea să fie înarmat...

Hruşciov şi-a oprit apoi privirea pe cei doi bărbaţi înalţi, robuşti: Batiţki şi Iuferev.

— Dumneavoastră vă apropiaţi de el — o să vi se spună cînd anume — şi îl luaţi.

Iuferev: — Putem să tragem?

Hruşciov: — Nu, e nevoie de el pentru ancheta penală. Nu folosiţi arma. Deocamdată toate rămîn aici. Cînd auziţi soneria sunînd de două ori, lung, porniţi spre noi. Intraţi direct în cabinet, treceţi de secretar, nu vă uitaţi nici în stînga, nici în dreapta.

Hruşciov a ieşit. Beria a venit la şedinţă printre ultimii, s-a aşezat la locul lui şi a întrebat:

— Ce ordine de zi avem?

— Un singur punct — a răspuns Hruşciov — despre Lavrenti Beria.

Şi, adresîndu-se lui Malenkov, a adăugat:

— Raportează.

N-a trecut mai mult de un sfert de oră şi s-a auzit soneria de două ori, prelung. Militarii au deschis uşa, Ic-a ieşit în întîmpinare secretarul. Cei cinci, depăşindu-l, au trecut în cabinetul de alături. Îi urma mareşalul Jukov[1].

...Pe locul preşedintelui stătea Hruşciov, în dreapta lui — Malenkov, lîngă el Bulganin, mai aproape de uşă, în diagonală cu Malenkov — Beria, vizavi — Voroşilov.

Cei intraţi au rămas în picioare în stînga, mai aproape de Bulganin, în spatele lui Beria. Malenkov termina de citit documentele. „...După cum vedeţi, Beria s-a vădit a fi un duşman nu numai pe plan intern, ci şi pe plan internaţional. Se face propunerea să fie imediat arestat şi

[1] La întrebarea ce i s-a pus mai tîrziu: care consideraţi a fi cel mai important eveniment din viaţa dv.? mareşalul Jukov a răspuns, fără nici cea mai mică ezitare: „arestarea lui Beria“ (*Novîi mir*, nr. 10/1988, p. 166).

pus la dispoziţia acestor tovarăşi".

Batiţki a scos la vedere pistolul său automat, Iuferev — „TT"-ul.

Beria stătea jos, cu capul plecat şi, nervos, scria ceva cu creionul pe o foaie de hîrtie. Mai tîrziu, s-a văzut că mîzgălea unul şi acelaşi cuvînt, „alarmă", pe care îl repetase în scris de 19 ori. În sfîrşit, Beria şi-a ridicat privirea de pe foaie. Ofiţerii erau lîngă el, Iuferev în stînga, Batiţki în dreapta. Palmele lui Iuferev au trecut de sus în jos pipăind buzunarele arestatului.

— N-am armă, a spus Beria şi a ridicat mîinile.

Batiţki şi Iuferev au propus ca Beria să treacă în camera de odihnă, care se afla în stînga cabinetului. Acolo l-au aşezat pe divan, ei rămînînd în picioare, în stînga lui. Moskalenko, Baksov, Zub s-au aşezat pe scaune într-un colţ, lîngă o măsuţă rotundă, cu pistoletele în mîini. Comandantul şi-a scos „Walther-ul".

Batiţki: — Scoateţi-i ochelarii.

Beria: — Şi cum o să mai văd? Am vederea slabă...

Batiţki: — N-ai ce vedea. Arată ce ai în buzunare.

Beria a scos batista şi blocnotesul.

Beria: — Ia-ţi arma.

Batiţki: — Las-o, că prinde bine.

Moskalenko: — Ascultă, Batiţki, n-ai ce discuta cu el acum.

Beria s-a apucat să-şi netezească cu mîinile dunga pantalonilor şi să şteargă de pe ei firişoarele de praf. Purta un costum uzat gri, iar sub haină o cămaşă albă fără cravată.

După un timp, în cameră au intrat locţiitorul comandantului armatei de tancuri, generalul Andrei Lavrentievici Ghetman, şi comandantul artileriei sovietice, generalul Mitrofan Ivanovici Nedelin. Îi chemase în ajutor Moskalenko.

În camera de odihnă, militarii au rămas cu arestatul pînă noaptea tîrziu. Au fost ore de mare tensiune, nimeni nu ştia cum se va termina totul...

Moskalenko a început să dea dispoziţii în calitate de comandant al Regiunii militare Moscova. Fostul comandant, generalul Artemiev, fusese destituit.

Membrii Prezidiului C.C. au mers în seara aceea la Bolşoi. Au văzut opera „Decembriştii". Numai Voroşilov a rămas la Kremlin.

La indicaţia lui Hruşciov şi Bulganin fiecare ofiţer din gardă avea, ataşat lîngă el, încă de dimineaţă, un ofiţer din armată. Securiştilor li se explicase că măsura făcea parte din planul de repetiţie a stării de asediu. Ei stăteau perechi la fiecare uşă şi la fiecare capăt de scară. Spre seară, securiştii dispăruseră pe undeva. Rămăseseră numai ofiţerii din armată. Stăteau în picioare în lungul tuturor coridoarelor. Beria a trecut prin formaţie, apoi a fost dus în maşina lui Bulganin. Arestatul a fost plasat pe locul din spate. Batiţki în stînga, Iuferev — în dreapta. Pentru orice eventualitate, Iuferev a băgat ţeava pistolului sub coastă lui Beria. Acesta a privit tot drumul pe fereastră, foarte curios unde îl duc.

Moskalenko stătea lîngă şofer, Baksov şi Zub — pe locurile rabatabile.

Maşina a gonit pe chei, spre bariera Abelmanovski, apoi a cotit la stînga. La cazărmile Aleşinskie, aştepta generalul Ivan Kolesnikov, numit recent şeful comenduirii oraşului. El l-a introdus pe Beria la arest, sub o pază întărită. Şef al gărzii a fost numit generalul Batiţki, ajutat de Ghetman, Zub, Iuferev, Nedelin, Baksov. Garda era asigurată de ofiţerii din trupele de apărare antiaeriană a Moscovei.

Beria a petrecut noaptea la arest. A doua zi, la ora 12.00 la cazarmă au sosit noul ministru al afacerilor interne, Kruglov, şi fostul locţiitor al lui Beria, generalul Serov. Observîndu-i pe înalţii vizitatori, Moskalenko i-a aruncat locotenent-colonelului Iuferev, care îl însoţea: „Cum au ajuns aici ticăloşii ăştia?"

Generalul i-a întrebat pe noii sosiţi:

— Ce căutaţi aici?

— Am venit pentru anchetă, a răspuns pentru ei şeful comenduirii.

Moskalenko: — Ce anchetă acum? Luaţi-i imediat de aici! (către şeful comenduirii).

—Scoateţi de aici persoanele străine.

Serov: — Noi nu sîntem persoane străine.

Moskalenko: — Nu v-a împuternicit nimeni.

Serov: — Am fost trimişi aici pentru a începe ancheta.

Moskalenko: — Nu ştiu nimic despre asta. Nimeni nu v-a dat nici o împuternicire în acest sens.

Serov şi Kruglov au plecat, iar Moskalenko cu locotenent-colonelul au pornit în grabă spre Malenkov. Generalul i-a raportat primului ministru despre incident.

La o şedinţă extraordinară a prezidiului C.C. s-a hotărît ca Beria să fie dus la statul major al Regiunii militare Moscova. Anchetarea cazului Beria şi a acoliţilor săi a fost condusă de procurorul general Rudenko.

Statul major al Regiunii militare Moscova se afla lîngă cheiul rîului Moscova. În seara zilei de 27 iunie, acolo a sosit Bulganin. El s-a declarat nemulţumit de inspectarea încăperii. Noaptea fostul ministru, fostul membru al Biroului politic a fost deplasat în alt loc. Ca şi prima oară, a fost însoţit în automobil de Moskalenko cu patru ajutoare.

Beria a fost dus într-o cameră mică cu o suprafaţă de sub 12 m pătraţi. Un pat de campanie, un taburet — era toată mobila. Acolo, în acest bunker, s-a desfăşurat ancheta penală. Un cabinet special i-a fost rezervat procurorului general.

Moskalenko a rămas la statul major al regiunii în permanenţă. A şi înnoptat acolo, ca şi Iuferev, de altfel. Statul major era păzit de tancuri şi transportoare blindate.

Beria a trebuit să-şi schimbe costumul cu o uniformă de soldat — tunică din bumbac şi pantaloni. Hrana i se aducea arestatului din ga-

rajul statului major al Regiunii militare Moscova — raţie de soldat, în veselă soldăţească: gamelă şi lingură de aluminiu.

În primele zile Bulganin suna în bunker în fiecare noapte, după ora 12.00.

— Ce mai e? E liniște? Cum se comportă arestatul?

Dacă generalul Moskalenko se culcase deja, Bulganin primea informaţiile de la locotenent-colonelul Iuferev, care făcea permanent de serviciu într-unul dintre cabinetele subterane.

Paza fiind sigură, incidentele erau excluse. Dar dacă cineva reuşea să îi dea lui Beria în celulă otravă, ar fi găsit acesta atîta curaj în el încît să se sinucidă? Colegului său berlinez Himmler, de pildă, nu-i tremurase mîna. Nu, în acest caz ar fi procedat ca un criminal tipic — ca un laş...

Beria a bătut în uşă şi a cerut hîrtie şi toc. I s-au dat o foaie de caiet şi un creion.

„Egor oare nu ştii că am fost ridicat de niște impostori vreau să-ţi raportez împrejurările cînd o să mă chemi".

Lui Gheorghi Malenkov, Beria îi spunea Egor. Cu majusculele nu se încurca, semnele de punctuaţie le disprețuia.

...Au trecut două zile. Nici un răspuns de la Malenkov. Anchetatul i-a trimis şi a doua notiţă. „Egor de ce taci?"

Ambele însemnări — în creion, pe sferturi de hîrtie — au rămas la Hruşciov.

Beria s-a purtat provocator în timpul anchetei, nu a recunoscut decît crimele pe care procuratura a reuşit să le stabilească şi să le sprijine pe probe incontestabile.

Ancheta s-a prelungit o jumătate de an. Documentele, mărturiile, protocoalele, interogatoriile au alcătuit 19 volume. Alături de Beria s-au aflat alţi şase camarazi de-ai săi: Vladimir Dekanozov, Vsevolod Merkulov, Lev Vlodzimirski, Pavel Meşik, Serghei Goglidze, Bogdan Kobulov — numai o părticică din armata de tăietori de capete a lui Beria.

În sfîrşit, lui Beria i s-a propus să ia cunoştinţă de rechizitoriu. Cînd Rudenko a trecut la lectura documentului voluminos, cam 100 pagini, Beria şi-a astupat urechile. Procurorul a cerut explicaţii.

Beria: — Am fost arestat de niște impostori... Vreau să fiu audiat de membrii guvernului.

Rudenko: — Aţi fost arestat conform hotărîrii guvernului şi asta o ştiţi bine. Vă vom obliga să ascultaţi rechizitoriul.

Beria a fost dus în celulă şi nu i s-a mai dat hrană. O singură zi a rezistat intransigentul comisar stalinist al poporului, apoi a cerut mîncare şi a audiat rechizitoriul.

Procesul a avut loc la primul etaj al clădirii statului major al regiunii. Preşedintele Biroului special de judecată al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. a fost mareşalul Konev, acuzator public — Rudenko. Procesul a durat şase zile — din 18 pînă în 23 decembrie. Din Gruzia a fost invitat preşedintele sovietului sindicatelor profesionale ale republicii, M.I. Kuceava. În timp ce lua cunoştinţă de materialele cazului, sub ochii acestuia a apărut o listă respectabilă cu femei siluite de Beria.

— Pentru Dumnezeu, nu faceţi publice numele! a spus Kuceava. Trei sferturi din listă sînt soţiile membrilor guvernului nostru.

Doamne, ce-o să fie, ce-o să fie...

Beria a fost executat prin împuşcare în acelaşi bunker al statului major al Regiunii militare Moscova. I s-a scos tunica militară, lăsîndu-i-se cămaşa albă de corp şi i s-au legat mîinile la spate, cu o frînghie, prinsă într-un cîrlig bătut într-un panou de lemn.

Procurorul Rudenko a citit sentinţa.

Beria: — Permiteţi-mi să spun...

Rudenko: — Ai spus tot (către militari) — astupaţi-i gura cu prosopul.

Moskalenko (către Iuferev): — Eşti cel mai tînăr dintre noi, tragi bine. Dă-i drumul.

Batiţki: — Tovarăşe comandant, permiteţi-mi (îşi scoate parabellumul).

— Cu ăsta pe front am trimis mulţi ticăloşi pe lumea cealaltă.

Rudenko: — Rog ca sentinţa să fie dusă la îndeplinire.

Batiţki a ridicat mîna. Beria a mijit dintr-un ochi, celălalt i-a lucit sălbatic. Batiţki a apăsat pe trăgaci, glonţul l-a nimerit în mijlocul frunţii. Corpul a rămas atîrnat de frînghie.

Execuţia a avut loc în prezenţa mareşalului Konev şi a militarilor care îl arestaseră şi îl păziseră pe Beria. A fost chemat doctorul. „Nu mai e nimic de constatat — a spus doctorul — e gata. Îl ştiu, e putred de mult, încă din '43 suferea de sifilis". Totuşi, i-a luat în palmă mîna care atîrna şi s-a uitat la faţa mortului.

Aşa s-a sfîrşit, într-un bunker de beton, viaţa unuia dintre cei mai mari criminali din istoria omenirii. El s-a dedicat distrugerii poporului muncitor. El recepta cea mai mică aluzie la moralitate şi intelect ca o jignire personală. Cel mai mult nu suporta la oameni sentimentul mîndriei propriei demnităţi. Acest sadic înnăscut şi-a ales meseria de călău, conştient. Drumul spre vîrf trecea peste munţi de cadavre, dar Beria nu s-a temut de greutăţi.

Soarta a fost răutăcioasă cu Beria. El nu a reuşit să-şi extermine toţi concetăţenii. A împărţit această tragedie, ca între bărbaţi, cu învăţătorul şi prietenul său, Iosif Vissarionovici, Tătucul cel Mare şi Tătucul cel Mic.

În '53 trecea din gură în gură o anecdotă: criminalii în infern. Unul în sînge, altul în flăcări... Dante îl vede pe unul dintre cei mai cumpliţi ticăloşi în sînge, dar numai pînă la genunchi. Se minunează, se apropie, îl recunoaşte pe Lavrenti Beria:

— De ce ai aşa puţin sînge, Lavrenti Pavlovici?

— Stau pe umerii lui Iosif Vissarionovici... ■

A. ANTONOV-OVSEENKO

Introducere şi traducere de Florentina DOLGHIN

REBUS

MIRON COSTIN

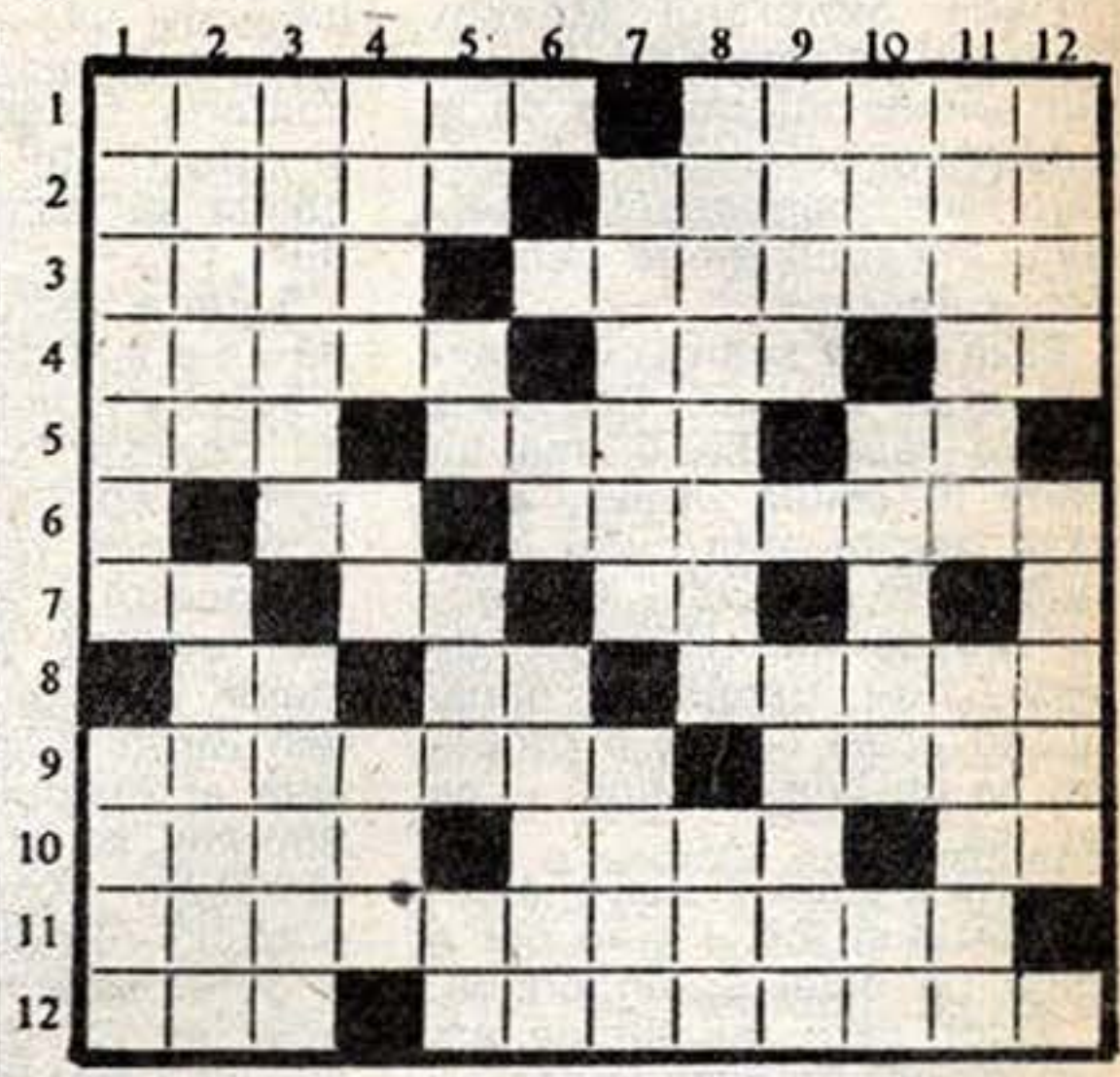

ORIZONTAL: 1) Primul mare cronicar moldovean (1590-1647) pe care Miron Costin îl continuă în „Letopiseţ" — „... lumii", poem filosofic al lui Miron Costin, una dintre primele încercări de versificaţie în limba română. 2) Rang boieresc atribuit în 1664 pîrcălabului Miron Costin de către Istţatie Dabija Vodă — Unul dintre cele cinci „simţuri ce le are omul" şi pe care Miron Costin îl consideră „cel mai adevărat" (pl.). 3) Ued în Tunisia — Ţară megieşă Moldovei, cu care neamul Costineştilor întreţine cele mai bune relaţii. 4) Domn al Moldovei, de la a cărui domnie îşi începe Miron Costin „Letopiseţul Ţării Moldovei" — Puse în grilă! — Mihai Zamfir. 5) Tulpină de finic! — Copil de-o şchioapă — Piese ale portului popular românesc. 6) Posesiv — Răi la inimă, aşa cum îi vedea cronicarul pe otomanii năvălitori. 7) Campion — Iancu Jianu — Constantin Cantemir. 8) În capul cozii! — Primul ajutor! — Parte cu funcţie vitală a organismului omenesc. 9) În anul 1675 Dumitraşcu Cantacuzino îi acordă lui Miron Costin acest mare rang boieresc, cel mai important din Moldova — Promontoriu în Maroc. 10) Pasăre de pradă — Pom fructifer — Aur (simb.). 11) Domn al Moldovei (1711-1715), al cărui cronicar oficial a fost Nicolae Costin, fiul marelui cronicar moldovean. 12) Mare unitate de timp — Constantin... domnitor moldovean (1685-1693) care a poruncit în anul 1691 uciderea lui Miron Costin, acuzîndu-l de „hiclenie", fapt pentru care a avut remuşcări în tot restul zilelor sale.

VERTICAL: 1) Ţinut transnistrian unde se retrage Miron Costin însoţindu-l în pribegie pe domnitorul Vasile Lupu — „Viaţa" ei este cîntată într-un apreciat poem al lui Miron Costin. 2) Localitate în Moldova, în care a fost executat Miron Costin, în decembrie 1691, din poruncă domnească — Calitate avută de Miron Costin în anii petrecuţi la Colegiul iezuit din oraşul Bar, în Polonia. 3) Bun cunoscător într-un anume cîmp de activitate — Element de construcţie caracteristic stilului gotic. 4) Vîrf muntos în Turcia Asiatică — Antim Ivireanul — Nouri destrămaţi pe margini! 5) Haralambie Scurtu — Nota traducătorului — Pradă a năvălitorilor, care stîrneşte mînia cronicarului moldovean — Rădăcină de siminoc! 6) Pana tăietorului de lemne — Expresie caracteristică pentru luarea cu sila a bogăţiilor ţării de către vrăjmaşii Moldovei. 7) Important rang boieresc, conferit lui Miron Costin de domnitorul Iliaş Alexandru pentru Tara de Sus (1667), iar de Gheorghe Duca pentru Ţara de Jos (1669) — Scaunul domnesc în slujba căruia şi-a pus viaţa şi opera cronicarul Miron Costin. 8) Fratele lui Miron Costin, a cărui ambiţie de domnie l-a costat viaţa şi l-a dus la pierzanie şi pe marele cronicar — Aflate în curte! 9) Chip cioplit în credinţele primitive — Părţi dintr-un şir de convorbiri diplomatice. 10) Asociaţia Elevilor Năsăudeni (siglă) — Marele nostru istoric (1871-1940) care se exprimă astfel asupra uciderii cronicarului: „În momentul căderii capului, lui Miron Costin nu-i mai trebuia nici o rugăciune, fiindcă îşi mîntuise sufletul cu opera pe care o lăsa neamului său". — Înainte de amiază. 11) Sol însărcinat cu anume misiuni diplomatice, postură în care s-a aflat în repetate rînduri Miron Costin — Brăzdaţi cu plugul. 12) Mare dregător muntean din secolul 16 — Prenumele hatmanului Costin, tatăl marelui cronicar al Moldovei, Miron Costin.

Dicţionar: RMEL, UARC, CILO, AIAZ

Andrei CIURUNGA

Soluţia careului *Ce din vechi se pomeneşte*, apărut în numărul trecut al revistei: Decebal — Dacia — Uliţă — Ilirice — Reb — Cablu — Val — Animale — Roiri — Sinantrop — L — U — Sinta — Darius — Atu — Amarna — L — Lima — Ilie — Eft — Uc — Nar — Succii — T — Atlas — Sabla — Ulpia — Ul — S — Ar — Sarmizegetusa

DIALOG CU CITITORII

SOCIETATE

Primim din partea domnului dr. EUGEN-CONSTANTIN MEWES, președintele Societății de istorie și retrologie agrară din România, următoarele:

Stimate domnule Redactor șef,

Vă rugăm să aveți amabilitatea de a însera în paginile publicației dumneavoastră următorul anunț:

După două decenii de obstrucții oficiale, la data de 29 ianuarie 1990 a luat ființă Societatea de istorie și retrologie agrară din România **(S.I.R.A.R.), organizație științifică și cultural-educativă, cu scop nepatrimonial, formată din specialiști care activează în domeniul științelor tehnice, economice și sociale. Societatea are ca obiectiv studiul istoriei agriculturii și silviculturii, al instituțiilor, relațiilor și ideologiilor agrare și al vieții rurale din România și este patronată de Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare. În teritoriu, Societatea este organizată pe filiale și subfiliale din care fac parte membri individuali activi și membri colectivi (instituții și întreprinderi). Informații se pot obține în scris la adresa: S.I.R.A.R., C.P. 1—619 București.**

Mulțumindu-vă pentru sprijinul acordat, vă rugăm să primiți asigurarea întregii noastre considerații.

COLECȚII...

O semnificativă expresie a dragostei față de istorie, a prețuirii față de revista noastră ne trimite ȘOVREA SIMION, pensionar, din Baia Mare, **care ne relatează:** Deși am avut o profesiune — tractorist — care necesită multă muncă și puțin timp liber, m-a pasionat lectura revistei dv., în care am găsit foarte multe lucruri interesante. Îmi place istoria și sînt un statornic cititor al **Magazinului istoric,** încă de la primul număr, apărut în aprilie 1967. De-a lungul anilor, mi-am alcătuit trei colecții complete **Magazin istoric** pe care le-am dăruit sau urmează să le dăruiesc copiilor mei la căsătoria lor.

Felicitări pentru acest frumos gest!

Pasionat cititor al revistei noastre, MIRON SORIN CONSTANTIN, din com. Vama, jud. Suceava, **după ce ne mărturisește că citește** cu deosebit interes **Magazinul istoric,** din paginile sale îmbogățindu-mi cunoștințele de istorie, **continuă:** Întrucît nu dispun de colecția completă a revistei, aș dori să intru în posesia ei cu ajutorul cititorilor care au numere disponibile. Adresa mea: **com. Vama, str. Ștefan cel Mare, nr. 45, jud. Suceava, cod 5 969.**

...ȘI COLECȚIONARI

Iată și alte gînduri ale cititorilor și corespondenților în legătură cu colecțiile lor complete Magazin istoric.

NICOLAE V. VOLMER, din com. Brusturoasa, jud. Bacău: Sînt un pasionat cititor al revistei **Magazin istoric.** Posed întreaga colecție și doresc ca și nepoților mei, cărora le-o voi dona, să le dăruiască aceleași satisfacții pe care mi le-a dăruit mie și copiilor mei. Vă felicit pentru formele înțelepte folosite în supraviețuirea revistei.

GH. GHEORGHE, din Constanța: Am colecția revistei, începînd cu anul 1967, și am fost întotdeauna plăcut impresionat de conținutul ei. E adevărat că în ultimii ani prima parte a revistei era închinată „epocii de aur", dar chiar așa, una peste alta, revista merita totuși să fie citită.

„ARCA LUI NOE"

MARIUS MARIAN, din București, **ne întreabă dacă** între organizațiile de rezistență din timpul celui de-al doilea război mondial s-a numărat și una intitulată „Arca lui Noe". **Da, a existat și a activat în Franța. Numele i-a fost dat de către germani, pentru că Marie-Madeleine Fourcade, care a condus-o, își botezase agenții cu nume de cod din lumea păsărilor și animalelor. Între realizările rețelei se numără obținerea unor informații inaccesibile Aliaților prin sistemul** Ultra **și scoaterea din Franța a generalului Giraud, evadat din fortăreața germană** Königstein (Magazin istoric, **nr. 4-6/1986). Organizația număra peste 3 000 membri. Conducătoarea ei — decedată în 1989 — a stabilit și un record: a rămas neîntrerupt în ilegalitate peste doi ani de zile, în condițiile în care agenții nu rezistau mai mult de șase luni. După debarcarea Aliaților în Normandia, a revenit în teritoriul ocupat, a fost arestată, dar a reușit să evadeze, scăpînd de plutonul de execuție. Și-a publicat memoriile în anul 1968, evident sub titlul** Arca lui Noe.

ARHEOLOGIE

NICOLAE GEORGESCU, din București, **ne comunică unele știri apărute ulterior și care vin în completarea informațiilor oferite la rubrica** Clio **anunță din numărul 10/1988 al revistei noastre. Între descoperirile din epoca romană făcute de arheologii britanici în City, cartierul financiar din Londra, se numără și bazilica. Era o clădire de formă dreptunghiulară, principalul loc de adunare a cetățenilor, un fel de bursă comercială, dar în același timp și loc de judecată. După aprecierea lui Brian Hobley, arheologul șef al Muzeului Londrei, este vorba despre „cel mai mare edificiu roman construit la nord de Alpi". Descoperirile din epoca romană atestă că așezarea întemeiată pe teritoriul Londrei de astăzi — și botezată Londinium — în jurul anilor 50 e.n. a fost mult mai importantă decît s-a crezut.**

Săpăturile arheologice au lămurit și o enigmă istorică. Multă vreme savanții s-au întrebat de ce, după retragerea romană, nu au supraviețuit urme ale ocupării Londrei de către anglo-saxoni. Recentele descoperiri au arătat că aceștia au întemeiat o altă așezare în apropiere, pe malul Tamisei, la vest de cea romană. Explicația: noii sosiți nu agreau așezările înconjurate cu ziduri, preferîndu-le pe cele în cîmp deschis.

Munca de investigare a fost mult ușurată de o înțelegere încheiată cu societățile de construcții, care au permis arheologilor (și chiar au finanțat unele șantiere) să își desfășoare activitatea într-un interval de timp stabilit de comun acord. Atunci cînd a fost posibil, descoperirile arheologice au fost incorporate în noile construcții. Astfel, o arcadă normandă din sec. XII și-a găsit locul în holul unei construcții moderne, ceea ce a dus la desemnarea respectivei societăți pentru Premiile arheologice britanice pe anul 1988.

PROFESOR

Vechi și statornic cititor și colaborator al revistei noastre, locotenent-colonelul (r) GH. OPRIȘESCU, din București, **după ce ne împărtășește bucuria de a fi posesorul colecției complete** Magazin istoric, **ne trimite cîteva date referitoare la Vasile Șuteu (1876-1946), al cărui nume l-a întîlnit în nota** Liceu grăniceresc, **din cadrul acestei rubrici din nr. 1/1989.**

Fiu de institutor din Năsăud, Vasile Șuteu a urmat cursurile liceului grăniceresc din această localitate, apoi pe cele ale Universității din București, luîndu-și licența în filologie. Și-a completat studiile în Germania la Halle (1898-1900). Întors în țară, a fost profesor de latină și germană la Piatra Neamț, apoi în București. În 1910, a fost numit profesor și director al gimnaziului „D. Cantemir", unde a funcționat pînă în 1938, cînd s-a pensionat. A contribuit la educarea multor generații de elevi, fiind totodată autorul unor manuale de limba latină pentru liceu.

În memoria sa, foștii elevi, prin contribuție publică, i-au ridicat un bust (în imagine) în curtea Liceului „D. Cantemir", din Capitală, operă a sculptorului C. Medrea.

CONTENTS (Romanian History) **A. Dumitriu** Bonum et Malum (II) ● The December 1989 Revolution: Sibiu (II) ● **G. Ştrempel** The Fate of the Romanian Academy Library during the Dictatorship ● **S. Iosipescu** Dismantling of the Pantelimon Monastery ● The Confessions of Dictator's Cook (IV) ● **R. Florescu, R. McNally** (USA) Dracula — Legend and Historical Truth ● **V. Cândea** The First Reader of Dimitrie Cantemir ● **H. Colan** George Bariţiu — The Engineer ● **E. Glück** Teutonic Documents about Romanians ● **F. Mayor** (General Director, UNESCO) The Appeal from Bucharest ● Interviews with Ambassador H.G. Barnes jr. (USA), Archbishop Angelo Sodano (Vatican), J.-M. Lustiger, Cardinal of Paris ● **A. Şiperco** June 1941 — August 1944. René de Weck — the Swiss minister cables from Bucharest... (IV) ● **I. Flueraş** 1920. How did the Romanian Communist Party affiliate with the Comintern ● In Bucharest, 50 years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **A. Dumitriu** Bonum et Malum (II) ● La Révolution de décembre 1989: Sibiu (II) ● **G. Ştrempel** Le sort de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine sous la dictature ● **S. Iosipescu** La déstruction du monastère Pantelimon ● Les confessions d'un cuisinier du dictateur (IV) ● **R. Florescu, R. McNally** (USA) Dracula — la légende et la vérité historique ● **V. Cândea** Le premier lecteur de Dimitrie Cantemir ● **H. Colan** George Bariţiu — l'ingénieur ● **E. Glück** Documents teutoniques sur les Roumains ● **F. Mayor** (le Directeur Général de UNESCO) L'appel de Bucarest ● Des interviews avec l'ambassadeur H.G. Barnes jr. (USA), l'archiépiscope Angelo Sodano (Vatican) et le cardinal de Paris J.-M. Lustiger ● **A. Şiperco** Juin 1941 - Août 1944. Les rapports confidentiels de René de Weck, le ministre de Suisse à Bucarest (IV) ● **I. Flueraş** 1920. Dans les coulisses de l'adhérence du P.C.R. au Komintern ● À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **А. Думитриу** Bonum et Malum (II) ● Революция декабря 1989 г.: Сибиу (II) ● **Г. Штремпел** Судьба Библиотеки Румынской Академии во время диктатуры ● **С. Йосипеску** Разрушение монастыря Пантелимона ● Воспоминания повара диктатора (IV)) ● **Р. Флореску, Р. Мэкнэлли** (США) Дракула — легенда и историческая правда ● **В. Кындя** Первый читатель произведений Димитрие Кантемира ● **Х. Колан** Джеордже Барицю — инженер ● **Е. Глюк** Тевтонские документы о румынах ● **Ф. Майор** (генеральный директор ЮНЕСКО) Воззвание в Бухаресте ● Интервью посола Х. Дж. Барнса мл. (США), архиепископа Анджело Содано (Ватикан), парижского кардинала Ж.- М. Люстиже ● **А. Шиперко** Июнь 1941 г.- август 1944 г. Донесения Рене де Века, министра Швейцарии в Бухаресте (IV) ● **И. Флуераш** 1920. За кулисами вступления РКП в Коминтерн ● В Бухаресте,50 лет гому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **A. Dumitriu** Bonum et Malum (II) ● Die Revolution von Dezember 1989: Sibiu (II) ● **G. Ştrempel** Das Los der Akademie-Bibliothek während der Diktatur ● **S. Iosipescu** Die Zerstörung des Pantelimon-Klosters ● Die Bekentnisse des Diktators Koch (IV) ● **R. Florescu, R.McNally** (Vereinigte Staaten) Dracula — Warheit und Sage ● **V. Cândea** Der erste Leser Dimitrie Cantemirs Werke ● **H. Colan** George Bariţiu — als Diplomingenieur ● **E. Glück** Dokumente des Deutschen Ritterordens über die Rumänen ● **F. Mayor** (General-Direktor der UNESCO) Der Bukarester Aufruf ● Gespräche mit Botschafter H.G. Barnes jr. (Vereinigte Staaten), Erzbischof Angelo Sodano (Vatican) und Kardinal J.-M. Lustiger (Paris) ● **A. Şiperco** Juni 1941 — August 1944. Der schweizerische Gesandte in Bukarest, René de Weck, berichtet... (IV) ● **I. Flueraş** 1920. Hinter den Kulissen der Beitretung der rumänischen K.P. zum Komintern ● In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) **A. Dumitriu** Bonum et Malum (II) ● La Revolución de Diciembre de 1989: Sibiu (II) ● **G. Ştrempel** La suerte de la Biblioteca de la Academia Rumana durante la dictadura ● **S. Iosipescu** La destrucción del Monasterio de Pantelimón ● Las confesiones del cocinero del dictador (IV) ● **R. Florescu, R. McNally** (EE.UU.) Dracula — leyenda y verdad histórica ● **V. Cândea** El primer lector de Dimitrie Cantemir ● **H. Colan** George Bariţiu, el ingeniero ● **E. Glück** Documentos teutónicos sobre los rumanos ● **F. Mayor** (Director General de la UNESCO) El Llamamiento de Bucarest ● Entrevistas con: el Embajador H.G. Barnes Jr. (EE.UU.), el Arzobispo Angelo Sodano (Santa Sede), el Cardenal de París J.-M. Lustiger ● **A. Şipereo** Junio de 1941 — Agosto de 1944. Los informes del ministro de Suiza en Bucarest, René de Weck (IV) ● **I. Flueraş** 1920. De entre los bastidores de la afiliación del P.C.R. Al Comintern ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică. anul XXIV, nr. 7 (280). iulie 1990. Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406; 917.

Acest număr al noii serii a revistei *Magazin istoric* a fost pregătit pentru tipar de : *Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Cristian Popişteanu (redactor şef), Marian Ştefan, Ioana Ursu (secretar general de redacţie)* ; secretariat tehnic : *Anton Tănase, Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram, Floarea Dragne, Tudora Petre ; macheta artistică : Radu Ion Popescu;* tipărit prin Editura Presa Liberă la Combinatul Poligrafic Bucureşti cu sprijinul colectivelor secţiilor fotoculegere, offset şi legătorie.

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — Bucureşti
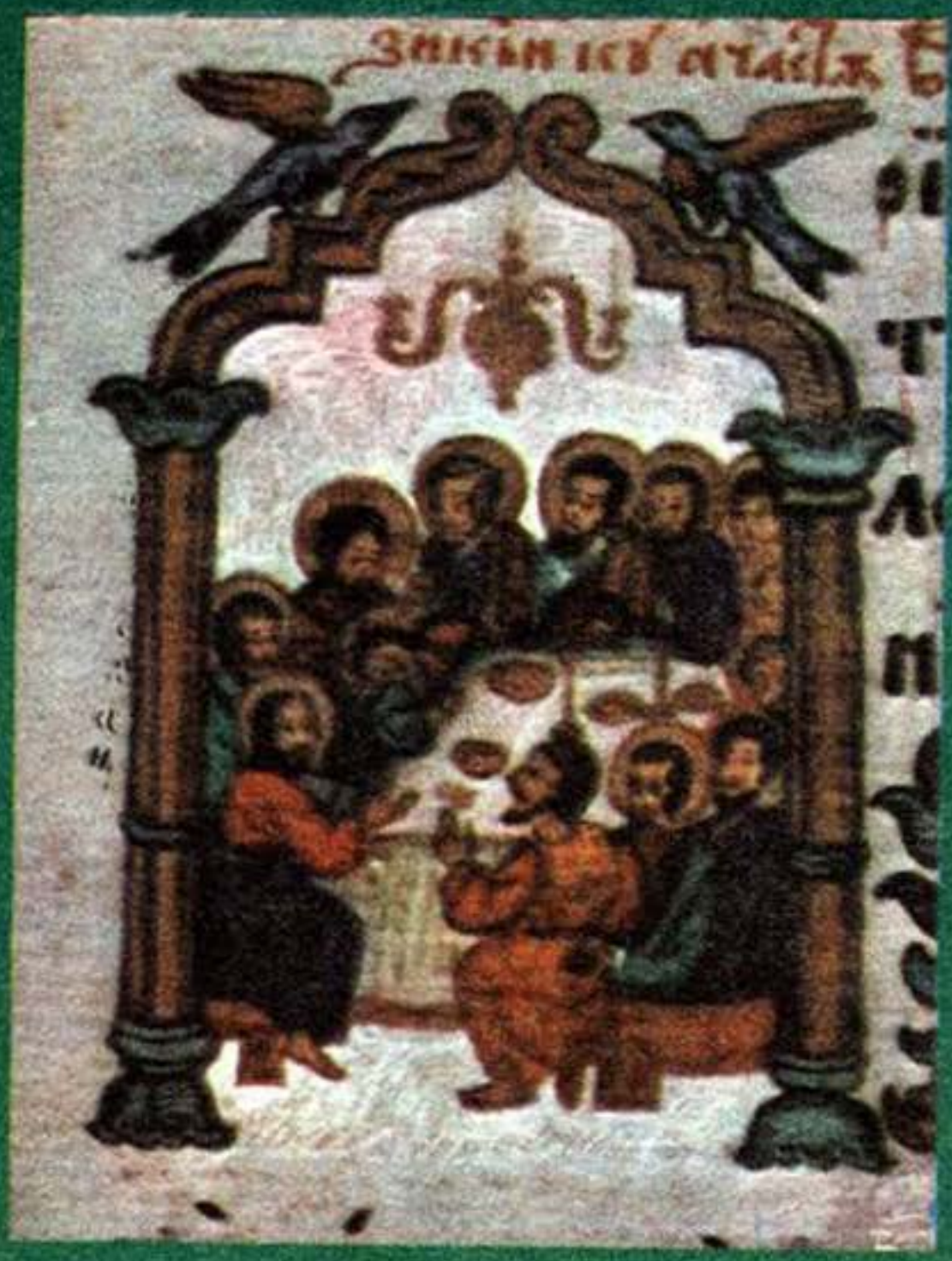
42 627